

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA POVIJEST**

DIPLOMSKI RAD

**Diplomatski odnosi Francuske i Jugoslavije
1954. - 1962. i Alžirski rat za neovisnost**

Autor: Ivan Mihić

Mentor: Prof.dr.sc. Tvrтко Jakovina

Zagreb, listopad 2018.

SADRŽAJ:

SAŽETAK.....	x
ABSTRACT	x
1. UVOD	4
2. <i>L'ALGERIE FRANCAISE</i>	3
2.1. Politički pokreti unutar Alžira	7
3. ALŽIRSKI RAT ZA NEOVISNOST	14
4. JUGOSLAVIJA I NESVRSTAVANJE.....	27
5. VANJSKA POLITIKA FRANCUSKE	29
5.1. IV. Republika.....	29
5.2. V. Republika.....	30
6. PREGLED FRANCUSKO-JUGOSLAVENSKIH ODNOSA OD 1945. DO 1954.....	31
7. FRANCUSKO - JUGOSLAVENSKI ODNOSI TIJEKOM ALŽIRSKOG RATA	34
7.1. "Plodne godine 1954. - 1957."	34
7.1.1. Ekonomska, znanstvena i kulturna suradnja	39
7.2. Zaoštavanje odnosa (1958.-1960.)	40
7.2.1. Ekonomska, znanstvena i kulturna suradnja	45
7.3. Teški trenuci (1961 - 1962.)	46
7.3.1. Ekonomska, znanstvena i kulturna suradnja	54
7.4. Popravak odnosa.....	56
7.4.1. Ekonomska, znanstvena i kulturna suradnja	57
8. JUGOSLAVENSKI INTERESI U NEOVISNOM ALŽIRU	58
9. ZAKLJUČAK	60
10. BIBLIOGRAFIJA	64

SAŽETAK

Alžirski rat za neovisnost (1954. – 1962.) oružani je sukob nastao u dekolonizacijskim procesima tokom hladnoga rata, no – zbog specifičnog statusa francuskog Alžira, njegovoga društva, ali i šire geopolitičke konjunktura – bio je obilježen brojnim osobitostima. Kao glavni predmet ovog istraživanja nametnulo se pitanje razvoja diplomatskih odnosa Jugoslavije s Francuskom zbog jugoslavenske uloge u sukobu. Alžirski pokret za nezavisnost (FLN) uspjeh alžirske borbe temeljio je na internacionalizaciji alžirskoga pitanja, u što se – iz vlastitih političko-ekonomskih pobuda – uključila i Federativna Narodna Republika Jugoslavija koja prilikom pružanja pomoći borcima za nezavisnost vješto iskorištava vlastitu pripadnost između dva bloka. Takva je jugoslavenska pomoć i vanjska politika nužno morala biti ograničena te oprezna prema (prijateljskoj) Francuskoj – uglednoj članici NATO-a i Vijeća sigurnosti UN-a, koja je Alžir smatrala integralnim dijelom svoje države sa značajnom europskom populacijom. FNRJ u Alžirskome ratu vidi mogućnost da se isprofilira kao vođa pokreta nesvrstanosti, a u bivšim afričkim kolonijama nađe tržišta za izvoz vlastitih proizvoda. Dozirajući način i količinu podrške upućene FLN-u, FNRJ uspijeva izbjeći prekid odnosa s Francuskom, unatoč kritičnim trenucima krajem 1961. i početkom 1962. Prijelomni događaj u tijeku rata, kao i francusko-jugoslavenske odnose, bio je dolazak generala Charlesa de Gaullea na vlast. Njegovim imenovanjem rat ulazi u novu fazu koja će donijeti gotovo potpuno uništenje vojnih kapaciteta FLN-a, ali će, zahvaljujući diplomatskim naporima i nespremnosti kolona na kompromis, rezultirati alžirskom neovisnošću. Zahvaljujući angažiranosti FNRJ u anti-kolonijalnim naporima, posebice po pitanju Alžira, okončanjem rata otvorile su se mogućnosti pristupa brojnim afričkim tržištima. Unatoč francuskim protestima, prepoznata je medijatorska uloga koju Jugoslavija može igrati između Francuske i afričkih država, te postupno dolazi do zatopljivanja odnosa nakon zaključivanja Évian ugovora. Tri mjeseca kasnije Alžir je stekao neovisnost 3. srpnja, dok je Francuska zadržala gospodarsku prisutnost.

Ključne riječi: Alžir, FLN, Francuska, FNRJ, diplomatski odnosi, Alžirski rat za neovisnost, Hladni rat, Pokret nesvrstanih zemalja, dekolonizacija, Charles de Gaulle

ABSTRACT

The Algerian War for Independence (1954 - 1962) was an armed conflict in decolonization process during the Cold War, but due to the specific status of French Algeria, its society, as well as the wider geopolitical conjunction, it was marked by numerous specifics. The main subject of this research was the question how did the involvement of the former Yugoslavia in the conflict affect its diplomatic relations with France. The Algeria Movement for Independence (FLN) realized the importance of internationalization of the Algeria's problem. Pursuing its own political and economic interests, Federal People's Republic of Yugoslavia (FPRY) was assisting the Algerian fighters for independence, while at the same time successfully exploiting its position between the two blocs. In providing aid to the Algerians, the Yugoslavs had to be cautious towards (traditionally friendly) France - a respectable NATO member and a permanent member of the UN Security Council. France considered Algeria as an integral part of its country with a significant European population. For the FPRY the Algerian War was seen as an opportunity to position itself as the leader of the Non-Aligned Movement. In addition, the influence and prestige earned by helping the FLN during the Algerian war gave the FPRY an opportunity to access markets of former African colonies. This way the Yugoslavs were able to export their own products in friendly countries. Carefully monitoring the way and amount of support directed at FLN, FPRY managed to avoid rupture in relations with France, despite critical moments in the period of late 1961. and early 1962. Single most important event in the course of the war, as well as the Franco-Yugoslav relations, was the return of General Charles de Gaulle to power. With his appointment, the war entered a new phase that will result in almost total destruction of FLN's military capabilities. Due to the great diplomatic efforts and the unwillingness of the *Pieds-noirs* to compromise, the war ended in favor of Algerian independence. Thanks to the FPRY's engagement in anti-colonial efforts, especially in Algeria, the end of the war brought to the Yugoslavs great amount of influence among the newly emerged countries. Despite the French protests against FPRY's support towards FLN, they realised the importance that Yugoslav may play, most notably, as a mediator between France and new African countries. Three months after the Évian Accords and ending of franco-algerian hostilities, Algeria gained its independence on 3rd of July, while France maintained its economic presence

Key words: Algeria, FLN, France, FPRY, diplomatic relations, Algerian war for independence, Cold war, The Non-Aligned Movement, decolonization, Charles de Gaulle

1. UVOD

Dekolonizacijski val nakon Drugog svjetskog rata iz temelja je izmijenio odnose moći te preokroji kartu svijeta. Pred europskim kolonijalnim silama pojavio se niz zahtjeva za neovisnošću od njihovih kolonijalnih podanika u Aziji i Africi. Svaka od faza na putu prema stjecanju neovisnosti, počevši od razvijanja nacionalne svijesti preko kreiranja novih identiteta te odvajanja od metropole i konačno dobivanja potpune neovisnosti nerijetko je rezultirala nasilnim i krvavim sukobima sa represivnim aparatom kolonijalnih vlasti. Krajem 1946., neposredno nakon završetka Drugog svjetskog rata, Francuska se zapetljala u višegodišnje sukobe u kolonijama diljem svijeta. Nakon sramotnog poraza u Indokini iščekivao se period mira. Međutim, dolazi do izbijanja ustanka na mjestu gdje ga Francuzi nisu očekivali, a čiji će tijek i posljedice ozbiljno naštetiti unutarnjem jedinstvu nacije te njezinom međunarodnom ugledu. Priznavanje alžirskog problema i njegova internacionalizacija bili su vrlo bolna tema za Francuze koji dugo vremena nisu bili spremni za kompromis. Zbog nepopustljivog stava te bez efikasnog rješenja alžirskog ustanka padale su vlade francuske IV. Republike, a u konačnici i ona sama. Paralelno s postepenim kompliciranjem situacije u Alžiru, Jugoslavija baštini tradicionalno dobre odnose s Francuskom, posebice nakon tzv. sukoba Tito - Staljin, iako i dalje ostaje komunistička zemlja. Ne pripadajući niti jednom bloku Jugoslavija traži novi pravac u blokovski podijeljenom svijetu prema kojem će usmjeriti svoju vanjsku politiku. Nakon postavljanja temelja "trećeg puta" na konferenciji afro-azijskih zemalja u Bandungu 1955. te susreta na Brijunima 1956. između Nasera, Nehrua i Tita, u Beogradu se 1961. formira Pokret nesvrstanih zemalja (PNZ) kao treća struja u međunarodnim odnosima. Nakon prve konferencije upravo u Beogradu 1961. politika nesvrstavanja i njezini vođe profilirat će se u bitne međunarodne aktere, posebice unutar Ujedinjenih naroda. Rat alžirskog naroda za neovisnosti poslužio je etabliranju politike nesvrstavanja te omogućio Jugoslaviji kao jednoj od njezinih vođa da osigura prestiž i važnost u međunarodnoj zajednici. S druge strane, mimoilaženja Jugoslavije s Francuskom po pitanju Alžira dovest će do ozbiljnog narušavanja odnosa do tada tradicionalno prijateljskih zemalja.

Cilj ovog rada je prikazati razvoj bilateralnih odnosa između Francuske i Jugoslavije tijekom Alžirskog rata za neovisnost. Želimo dokazati kako je intenziviranjem krize u Alžiru te pružanje jugoslavenske podrške i pomoći Alžircima izravno utjecalo na srozavanje odnosa između Francuske i Jugoslavije na do tada najnižu razinu. Također, pokušat ćemo dokazati

slojevitost bilateralnih odnosa, koji zbog svoje kompleksnosti ne mogu biti promatrani kao *zero-sum game*, iako se tako nerijetko doživljavaju.

Rad je tematski podijeljen u pet dijelova, koji kronološki obrađuju problematiku. Prva dva poglavlja pružaju pregled francuske uprave nad Alžirom od njegova osvajanja 1830. pa do alžirskog referenduma o neovisnosti od 1. srpnja 1962. Taj je pregled nužan za shvaćanje uzroka unutarnje dinamike koji su doveli do izbijanja alžirske borbe za neovisnošću. Također, neophodno nam je radi rasvjetljivanja francuske ustrajnosti u razbijanju borbe za neovisnošću, kao i alžirske spremnosti da u njoj ustraju do kraja. Treće i četvrto poglavlje pružaju pregled vanjskopolitičkog konteksta Jugoslavije i Francuske u promatranom razdoblju. Cilj ovog poglavlja je da nam objasni pozicije Jugoslavije i Francuske u međunarodnim odnosima, kao i načina na koji su te pozicije formirane. Peto poglavlje služi kao prijelazno poglavlje u kojem se prati razvoj francusko-jugoslavenskih odnosa od kraja Drugog svjetskog rata do izbijanja Alžirskog rata. Zatim slijedi centralno poglavlje rada koje je zbog lakše preglednosti i velikog opsega podijeljeno u četiri potpoglavlja. Svako od potpoglavlja obrađuje po jednu fazu u razvoju odnosa između Francuske i Jugoslavije tijekom trajanja rata. Ovaj pristup nam je neophodan radi dokazivanja teze da je jačanje krize u Alžiru negativno utjecalo na odnos između Francuske i Jugoslavije. Konačno, na kraju ćemo napraviti kratki pregled količine, značaja te doseg podrške i pomoći koju je Jugoslavija pružila Alžiru u njegovoj borbi za neovisnošću. Smatram kako će ovo poglavlje opravdati i one ne-ideološke razloge značajne jugoslavenske involviranosti u sukob s kojim ona naizgled nema izravne geostrateške veze.

Rad se bazira na literaturi na engleskom, francuskom i hrvatskom jeziku kao i arhivskoj građi Arhiva Jugoslavije te Diplomatskog arhiva Ministarstva spoljnih poslova Republike Srbije¹. Uz to, za informacije o istaknutim događajima koji su bitno utjecali na međusobne odnose Jugoslavije i Francuske korištene su dnevne tiskovine *Borba* i *Vjesnik*. Alžirski je rat u literaturi kroz godine detaljno obrađen, dok je odnos Francuske i Jugoslavije u vrijeme Alžirskog rata u historiografiji obrađen vrlo skromno što dodatno naglašava potrebu za daljnjim istraživanjima. Uz korištenje literature nekih od najutjecajnijih istraživača poslijeratnog razdoblja, poput Tonya Judta i Petera Calvocoressija, rad ćemo temeljiti i na nizu povjesničara koji su se specijalizirali isključivo za problematiku Alžirskog rata.

¹ Reference na građu iz Diplomatskog arhiva Ministarstva spoljnih poslova Republike Srbije zbog svoje dužine pisat ću u skraćenom obliku (Diplomatski arhiv MSPRS).

2. L'ALGERIE FRANCAISE

Francuska vlast u Alžiru trajala je 132 godine, a započela je 1830. godine. Nakon pada grada Alžira pod vlast Francuza, borbe za ostatak teritorija nastavile su se do 1847. godine. Najviše problema pri osvajanju Francuzi su imali s emirom Abd al-Qadirom koji je tijekom 30-ih vodio *de facto* državu sa sjedištem u Tlemcenu na zapadu Alžira. Generalni guverner Alžira, Thomas-Robert Bugeaud okončava sukob emirovom predajom 1847. godine. O razmjerima prijetnje koju je predstavljao al-Qadir najbolje govori podatak da je pred kraj rata 1846. Bugeaud pod svojom kontrolom imao čak 108 000 vojnika što je sačinjavalo trećinu tadašnjih francuskih vojnih snaga.² Al-Qadir se svojim akcijama i ugledom isprofilirao kao simbol otpora Francuzima te će njegov lik i djelo služiti kao inspiracija kasnijim generacijama koje su tražile samostalnu alžirsku državu. Njegov zeleno-bijeli barjak prihvaćen je tijekom Alžirskog rata kao nacionalna zastava buduće neovisne alžirske države.³

Temeljem članka 109. francuskog Ustava iz 1848. godine, reguliran je status Alžira koji postaje integralnim dijelom francuskog teritorija.⁴ Posebnim dekretom od 9. prosinca 1848. teritorij Alžira koji je podlijegao civilnoj vlasti dijeli se na tri departmana, dok je stanovništvo koje je živjelo u tim departmanima podvrgnuto francuskoj civilnoj vlasti na jednak način kao i ostatak metropole. Za francusko stanovništvo u Alžiru osigurane su 4 pozicije za izabrane delegate u Ustavotvornoj skupštini i 3 mjesta za izabrane delegate u Zakonodavnoj skupštini. Također, muslimanskom i ne-francuskom stanovništvu pružena je mogućnost da zauzmu do trećinu mjesta u općinskim vijećima.⁵ Teritoriji južnog Alžira i Sahare nisu bili većinski naseljeni europskim stanovništvom te su i dalje bili pod upravom francuske vojske.⁶ U tim područjima djelovali su tzv. arapski uredi (*les bureaux arabes*) koji su zapošljavali Arape te su uz pomoć i suradnju s Francuzima obavljali administrativne funkcije. Njihova uloga nije bila samo praktična radi pravilne implementacije francuske

²Charles-Robert Ageron, *Modern Algeria: A History from 1830 to the Present* (London: Hurst & Company, 1991) 18-19. (Dalje: Ageron 1991)

³Phillip C. Naylor, *France and Algeria: A History of Decolonization and Transformation* (Gainesville: University Press of Florida, 2000) 6. (Dalje: Naylor 2000); Helen Chapin Metz, ur., *Algeria: a Country study 1994.*, (Washington: Library of Congress, 1994) 26 - 27. (Dalje: Country study 1994); Ageron 1991, 20.

⁴www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/francais/la-constitution/les-constitutions-de-la-france/constitution-de-1848-ii-republique.5106.html (preuzeto 14. listopada 2018 u 18:42)

⁵Ageron 1991, 28-29.

⁶Dora Tot, "Alžirski rat za nezavisnost (1954. – 1962.)," *Rostra: časopis studenata povijesti Sveučilišta u Zadru* 8/8 (2017), 224. (Dalje: Tot)

administracije već su služili i kao spona između domicilnog stanovništva te pridošlih Europljana.⁷

Osvajanjem novog teritorija pojavila se velika količina zemlje dostupna vlastima za prodaju ili zakup. To je privuklo brojno stanovništvo iz metropole, ali i drugih dijelova Europe. Najveći broj doseljenika, kolona ili kolokvijalno zvanih *pieds-noirs*⁸, dolazio je iz redova farmera ili radničke klase iz južnih dijelova Francuske, Španjolske, Malte, Pruske, Švicarske i Italije.⁹ Uz njih, dolaze i imućniji Francuzi koji investiraju u velike posjede sa ciljem ostvarivanja profita. Među samim kolonima postojale su velike socio-ekonomske razlike, ali unatoč heterogenosti i međusobnim razlikama i dalje su smatrani pripadnicima jedne manje grupe u odnosu prema većinski muslimanskom stanovništvu. Krajem 1851. bilo je nešto više od 2.3 milijuna muslimana u Alžiru.¹⁰

Dolaskom na vlast cara Napoleona III dolazi do postepenih, ali značajnih promjena u Alžiru. Potiče se novi asimilacijski impuls 1858. godine osnivanjem Ministarstva za Alžir koje će postojati svega 2 godine, no posljedice ovog perioda osjećat će se još dugo nakon njegova ukidanja. Cilj ministarstva bio je provesti što efikasniju asimilaciju, no za to je trebalo prvo razbiti postojeći muslimanski identitet¹¹ domaćeg stanovništva. Način na koji se to planiralo ostvariti temeljio se na smanjenju utjecaja domicilne aristokracije i ugleda kojeg su lokalni sudci, kadije, imali u društvu. Također, radilo se na pauperizaciji plemena sa ciljem razbijanja tradicionalnih veza unutar samih plemena, ali i između ostalih plemena.¹²

Padom Napoleona III. 1870. nagomilano nezadovoljstvo muslimanskog stanovništva, te njihova želja za neovisnošću, vodi eskalaciji situacije. Dodatni problem bila je suša koja je uzrokovala glad te izbijanje epidemije kuge. Nova vlast dodatno proširuje teritorij pod civilnom upravom te odbija ispuniti dana obećanja prijašnje vojne uprave o financijskoj pomoći plemenskim vođama kako bi se nosili s teškom situacijom. Kao posljedica ovih događaja dolazi do ustanka 1871. godine u oblasti Kabyla. Bio je to najveći ustanak od emira Al-Qadira koji se proširio teritorijem čitavog Alžira. Pobuni se pridružilo oko 800 000 ljudi, a slomljena je nakon 7 mjeseci, dok su posljedice za pobunjenike bile teške. Plaćanje odštete dovele su do propasti mnogih plemena, dok je državi omogućena konfiskacija oko pola

⁷Country study 1994, 27-29; Ageron 1991, 23, 33.

⁸Doslovan prijevod znači "crna stopala"

⁹Ageron 1991, 24-25; Country study 1994, 24.

¹⁰Country study 1994, 23-24; Naylor 2000, 7; Ageron 1991, 31.

¹¹Domicilni stanovnici Alžira bili su većinom Arapi i Berberi kojima je najkohezivniji faktor bio Islam kao religija. Iz tog razloga kroz rad ćemo za domicilno stanovništvo do početka borbe za nezavisnost koristiti naziv muslimani.

¹²Ageron 1991, 34-35.

milijuna hektara plemenske zemlje. Iznimno teške posljedice po plemensko stanovništvo značile su kraj velikih oružanih ustanaka muslimana u Alžiru u 19. stoljeću.¹³

Osim ogromnih teritorijalnih gubitaka, posljedice pobune imale su negativan utjecaj na općenito francusko javno mnijenje, kao i političku podršku, prema ideji emancipacije alžirskih muslimana. Istovremeno značajno raste snaga i utjecaj francuskih kolona u Alžiru. Generalni guverneri sedamdesetih godina 19. stoljeća, admiral de Gueydon (1871-1873.) i general Chanzy (1873. - 1879.), bili su prilikom obnašanja te najviše civilne funkcije u Alžiru izuzetno naklonjeni kolonima. Pod njihovom upravom dolazi do značajnog proširenja teritorija nad kojim je vladala civilna uprava. Pod njezinom upravom 1879. bilo je 48 650 km² teritorija, a do kraja 1881. čak 104 830 km². Tretiranje muslimana kao građanina drugog reda legalizirano je 1881. godine u posebnom zakoniku pod nazivom *Code de Indigénat*, poznatiji kao samo *Indigénat*. Po njemu je lokalnim vlastima dana velika moć nad domaćim stanovništvom koje je zbog optužbe za subverzivno djelovanje protiv zakona i/ili reda moglo biti izloženo kaznama ili utamničenju bez prava na suđenje.¹⁴

Krajem 1870. pod ministrom Adolphom Crémieuxom izdaje se serija dekreta koji su za rezultat imali preuzimanje kontrole nad administracijom od strane kolona. Nadalje, generalni guverner je sada bio odgovoran isključivo ministru unutrašnjih poslova, a pitanje zastupanja alžirskih departmana u francuskoj nacionalnoj skupštini je konačno funkcionalno uređeno. Asimilacijske mjere Crémieuxovih dekreta napravile su velike društvene promjene. Tako je brojnoj skupini alžirskih Židova omogućeno dobivanje punog francuskog građanskog prava što je izazvalo nezadovoljstvo kolona. Za njih su svi ne-Europljani bili isti, dok su muslimani nakon ove promjene Židove promatrali s prijezirom.¹⁵

Unatoč službenim mjerama kolonizacije te naturalizacije Židova, Francuzi su u konstantnom strahu da ne izgube svoju premoć u društvu. Kako bi to spriječili pokušali su prisilno izmijeniti etničku sliku među Europljanima kako ne bi bili brojčano inferiorni unutar zajednice Europljana. S tim ciljem donesen je 1889. zakon koji automatski daje puno francusko državljanstvo svakom potomku europskih doseljenika, osim ako ga oni sami izričito ne odbiju. Mjere se pokazuju uspješnima pa već 1901. godine francuska populacija broji oko 364 000 pripadnika, od kojih 72 000 naturaliziranih, dok je ostalih Europljana bilo svega 189 000.¹⁶

¹³Ageron 1991, 49 - 50, 52 - 53; Country study 1994., 31 - 32.

¹⁴Ageron 1991, 53. - 54, 69-70.

¹⁵Sophie Beth Roberts, "Jews, Citizenship, and Antisemitism in French Colonial Algeria, 1870-1943" (Ph.D. diss., University of Toronto, 2011), 35. (Dalje: Roberts 2011)

¹⁶Ageron 1991, 62.

Primjer snage kolona vidljiv je 1897. godine kada koristeći svoj utjecaj uspijevaju dovesti do smijene generalnog guvernera Julesa Cambona. Cambon je bio smetnja zbog svoje borbe za veća prava muslimana pod njegovom upravom što ga je u konačnici koštalo pozicije. Charles Ageron, autor jedne od najpoznatijih monografija alžirske povijesti 19. i 20. stoljeća, *Modern Algeria: A History from 1830 to the Present*, smatra kako je Cambonovo micanje s vlasti nepobitan dokaz o početku opadanja utjecaja Pariza na situaciju u Alžiru. Prema Ageronu, povezivanje Alžira s Francuskom nije više bilo u rukama Pariza, već u rukama kolona.¹⁷ Čak i donošenjem nove politike asocijacije 1901. godine, čime se napušta dugo zagovarani princip asimilacije te pružanju mogućnosti za razvoj muslimanskog društva unutar vlastitih civilizacijskih tekovina, postaje jasno kako neće doći do korjenitih promjena alžirskih političara prema muslimanima. Ovo je samo potvrda neslaganju dvaju francuskih administracija, one u Alžiru i one u Parizu oko pitanja statusa alžirskih muslimanima.¹⁸

Oporezivanje u Alžiru predstavljalo je dodatni kamen spoticanja budući da je muslimansko stanovništvo trpilo značajno teže porezne namete od *pieds-noirea*. Nerazmjernije najbolje pokazuju brojke iz 1909. gdje je većinski muslimanska populacija, 90% od ukupnog broja stanovnika, posjedovala 37% ukupnog alžirskog bogatstva, a proizvodila svega 20% ukupnog alžirskog dohotka.¹⁹ Nadalje, izdvajali su čak dvostruko više za izravne poreze od Europljana što je sačinjavalo preko 45% od ukupnih skupljenih poreza. Dvostruki standardi u poreznom sustavu Alžira predstavljali su veliku prepreku za normalan muslimansko-europski suživot. Završetkom 1. svjetskog rata stvoreni su uvjeti za reformiranje poreznog sustava do čega i dolazi 1919. Među reformama posebno se ističe ukidanje notornih arapskih poreza, ali i izmjene u izravnim i neizravnim poreznim davanjima čime dolazi do gotovo polovičnog smanjenje za sve budžete koje su muslimani punili kroz poreze.²⁰

Jedno od područja najviše pogođenih dolaskom Francuza i njihovim asimilacijskim mjerama bilo je obrazovanje. U pretkolonijalnom periodu nositelji obrazovanja bile su religijske škole koje su izučavale Kuran i poticale pismenost. Oduzimanje zemlje religijskim zakladama koje su među ostalima financirale i škole rezultiralo je njihovim zatvaranjem. Od 1890. muslimanska i francuska djeca zajedno su pohađali nastavu, ali je kurikulum bio u potpunosti francuski. Broj muslimanske djece koji su 1890. pohađali francuske škole iznosio je svega 10 000 učenika što je bilo tek 1.9% djece školske dobi. Situacija se poboljšava djelovanjem ministra za edukaciju, Charlesa Jeanmairea, koji se borio za pružanje mogućnosti

¹⁷Ageron 1991, 56 - 57.

¹⁸Isti, 74.

¹⁹Isti, 73 – 74.

²⁰Country study 1994, 33, Ageron 1991, 73 – 74.

domaćem stanovništvu za stjecanje osnovnog obrazovanja. Tako je u Alžiru do 1908. broj muslimanske djece u francuskom sustavu osnovnog obrazovanja porastao na 4.3%, a 1929. iznosio je oko 6% ukupne muslimanske djece školske dobi.²¹ Unatoč porastu, brojke su male, a vidljivo je to u slučaju sekundarnog obrazovanja kojeg je do 1914. u prosjeku upisivalo oko 150 muslimanskih učenika godišnje. Ne čudi s toga što je do 1914. Sveučilište u Alžiru izdalo svega 34 prvostupničke diplome i 12 punih diploma.²² Animositet prema obrazovanju muslimana unutar francuskog obrazovnog sustava nije bio prisutan isključivo kod Francuza, već i kod samih muslimana koji su strahovali od europeizacije njihove djece. Postepeno obrazovanje generacija mladih muslimanskih elita u francuskom duhu stvaralo je utisak kako je asimilacijska ideja konačno našla uspješan uzorak po kojem preko obrazovanja može uspješno integrirati domicilno stanovništvo s Europljanima. Malo tko je očekivao kako će upravo iz grupe "evoluiranih" (*les évolués*) muslimana izniknuti ideja alžirskog identiteta koja je bila sušta suprotnost njihovu pro-francuskom obrazovanju.²³

2.1. Politički pokreti unutar Alžira

Nakon traumatičnih iskustava u obrani Francuske tijekom Prvog svjetskog rata, kao i zbog sve većeg broja obrazovanih pojedinaca, alžirski muslimani vraćaju se iz Francuske gdje su bili izloženi osnovnim demokratskim principima koji se sustavno negiraju u samom Alžiru. Također, mnogi od njih dolaze u kontakt sa sudionicima širih društvenih pokreta, posebice pan-Arabizma koji je svoje uporište imao na Bliskom istoku. Upravo iz ovih grupa dolaze pojedinci koji započinju postepeno razvijanje alžirskog nacionalnog identiteta, kao i formiranje političkih pokreta s ciljem razvijanja identiteta.²⁴

Jedan od prvih pokreta s ciljem šire integracije alžirskih muslimana s Europljanima, osnovan još prije Prvog svjetskog rata, bio je poznat kao Mladi Alžirci. Oni su zahtijevali niz reformi kako bi se smanjila diskrepancija statusa muslimana prema Francuzima u Alžiru. Kroz svoje djelovanje pomogli su da potreba za reformama bude prepoznata i u metropoli, no svi začeci pravih promjena stavljeni su na čekanje izbijanjem Prvog svjetskog rata.²⁵

Alžirski muslimani pružili su neprocjenjiv doprinos obrani Francuske. Ageron navodi kako je više od trećine muške populacije Alžira, i kolona i Muslimana, do 1918. godine bilo

²¹Ageron 1991, 75-76.

²²Isto.

²³Country study 1994, 33 - 34; Ageron 1991, 75 - 76.

²⁴Country study 1994, 35.

²⁵Ageron 1991, 77 - 78.

na neki način zaposleno u ratnoj Francuskoj.²⁶ Kao svojevrsna zahvala, dolazi do niza reformi 1919. godine kojima se širi pravo glasa muslimanskog stanovništva, povećava se broj muslimanskih zastupnika i savjetnika u lokalnim tijelima, mijenja se sustav oporezivanja itd. Reforme su predstavljale tek slabi okvir unutar kojeg je dio pripadnika Mladih Alžiraca bio spreman raditi, dok je većina bila razočarana uskraćivanjem mogućnosti postojanja predstavništva alžirskih muslimana u Parizu. Slažemo se s Ageronovim stavom kako je ovo uskraćivanje reprezentacije s jedne strane, u kombinaciji s proširenjem lokalnih glasačkih prava s druge strane, od alžirskih muslimana stvorilo grupu glasača koji odlučuju, iako krajnje ograničeno, o političkoj situaciji isključivo u Alžiru. Njihov politički utjecaj u Francuskoj, na čijem su integralnom dijelu teritorija živjeli, bio je nepostojeći. Time su alžirske težnje za većim priznanjem i pravima kanalizirane isključivo prema formiranju zasebnog, alžirskog identiteta.²⁷

Nezadovoljstvo reformama dovodi do razdora unutar pokreta Mladih Alžiraca. Već 1926. dolazi do pojave novog političkog pokreta izdvajanjem nekolicine članova Mladih Alžiraca i njihovim osnivanjem Federacije izabranih domorodaca (*Fédération des Élus Indigènes-FÉI*). Oni su nastavili političku borbu za jednakošću koju su temeljili na principu asimilacije tražeći francuska građanska prava u njihovoj punini bez odricanja osobnog statusa muslimana. Sukladno tome su se zalagali i za potpunu integraciju Alžira unutar Francuske kao jedne od provincija.²⁸

Za razliku od FÉI-a koja je težila potpunoj integraciji s metropolom, prvi koji nastupaju s ciljem odvajanja Alžira od Francuske bila je grupa komunista pod nazivom Zvijezda Sjeverne Afrike (*L'Étoile Nord-Africaine*). Među vođama Zvijezde nalazili su se članovi komunističke partije, a ugledom se posebno isticao glavni tajnik, Ahmed Messali Hadj. Postepeno u Zvijezdu sve više prodiro ideja arapskog nacionalizma koja je tada raširena na Bliskom Istoku. Nespojivost nacionalističkih i komunističkih ideja dovela je do neizbježnog konflikta i razilaženja s Komunističkom partijom Francuske.²⁹ Unatoč tome, Messali Hadj je i dalje bio zagriženi pobornik socijalizma kojeg je pokušao povezati s islamskim vrijednostima te na tim temeljima graditi alžirski nacionalizam. Upravo će od bivših članova Zvijezde niknuti u Alžiru 1937. Partija alžirskog naroda (*Parti Du Peuple Algérien-PPA*) kako bi mobilizacijom radništva i mnogobrojnog stanovništva alžirskog sela

²⁶Ageron 1991, 78.

²⁷Isti, 78 - 79.

²⁸Country study 1994, 36; Ageron 1991, 93 - 94.

²⁹Osnovana u Parizu 1926. sa svrhom pružanja materijalne pomoći, koordiniranjem političke djelatnosti te zastupanjem interesa sve brojnijih muslimanskih radnika iz Sjeverne Afrike u Francuskoj. Zvijezda se ubrzo našla na udaru vlasti te je zabranjena 1929. godine od kada nastavlja djelovati ilegalno. Country study 1994, 36.

dosegla kritičnu masu za ostvarivanje promjena putem legitimnog i legalnog političkog djelovanja.³⁰

Uzevši u obzir kako je većina populacije Alžira bila muslimanske vjeroispovijesti bilo je samo pitanje kada će reformistički impulsi s Bliskog Istoka i iz Egipta naići na plodno tlo među alžirskom ulemom³¹. Iako se već 20-ih godina osjećaju nadolazeće promjene unutar krugova religijskih učenjaka tek će se 1931. formirati u organizirani pokret s osnivanjem Asocijacije alžirskih muslimanskih ulema (*L'Association Des Ulémas Musulmans Algériens*)³². Iako u početku nemaju političkih aspiracija, zahvaljujući svom ugledu među širim muslimanskim masama postaju respektabilan politički akter. Pokušaj francuskih lokalnih vlasti da spriječe daljnji rast utjecaja reformistički nastrojene uleme dovodi 1933. do zabrane njihova propovijedanja u džamijama čime je izazvano dodatno ogorčenje muslimanske populacije. Kroz djelovanje i učenja uleme postepeno se rađa alžirski nacionalizam u punom smislu. Bitno je naglasiti kako se alžirski nacionalizam nije razvijao kao zaseban entitet na političkom atlasu već se formira kao integralni dio međunarodnog arapsko-islamskog pokreta. Rezultat njihova reformiranja kroz obrazovanje vidljiv je 1954. u brojcima od 181 škole koje su vodili među kojima čak 58 medresa, a koje je pohađalo 40 000 učenika. Obrazovanje je bilo ključan faktor u formiranju novih generacija muslimana koji žele alžirsku državu s arapskim jezikom te Islamom kao religijom.³³

Uz integracijsku i nacionalističku struju, već kompliciranu situaciju u Alžiru treća, najutjecajnija struja, činila je situaciju dodatno zamršenijom. Koloni koji su *de facto* držali apsolutnu vlast u Alžiru odlučno su odbijali promjenu *statusa quo*, upravo zbog toga što bi to bilo izravno na njihovu štetu. Europski predstavnici iz alžirskih departmana vješto su manipulirali svojom "dvostrukom pripadnošću". U konfliktima s Parizom isticali su svoju alžirsku posebnost, dok bi s druge strane u odnosu prema domicilnom stanovništvu nastupali kao Francuzi. Čak i oni političari u metropoli koji su bili spremni na reforme u suradnji s frankofilnim muslimanima nailazili su na žestok otpor kolona čiji je utjecaji u samoj metropoli bio velik. Ističe se primjer generalnog guvernera Mauricea Violletta koji se zalagao za davanje punih francuskih građanskih prava muslimanskim elitama povodom obljetnice 100

³⁰Country study 1994, 36 - 37.

³¹ Ulema je arapski naziv za ugledne pojedince u Islamu. Najčešće među pripadnike uleme ubrajamo istaknute muslimanske teologe, kadije, imame, profesore. <https://www.britannica.com/topic/ulama> (preuzet 24. listopada 2018.)

³²Njihov primarni cilj bio je povratak na tradicionalne vrijednosti Islama i tekstove Kurana kao i borba protiv praznovjerne prakse ukorijenjene u ruralnim područjima. Uz to, intenzivno se radilo na promicanju arapskog jezika i kulture kroz djelovanje škola i medresa, tiskanje časopisa i knjiga te propovjedajući masama u džamijama. Country study 1994, 37.

³³Country study 1994, 37; Ageron 1991, 94 - 95.

godina francuske vlasti u Alžiru. Ovakav stav rezultirao je njegovom brzom smjenom pod pritiskom predstavnika kolona u Francuskom parlamentu. Viollette 1931. Izdaje knjigu zanimljivog naslova "Hoće li Alžir preživjeti?" (*L'Algérie vivra-t-elle?*) u kojoj propituje budućnost odnosa Alžira i Francuske. Upozorava da ukoliko ne dođe do prijeko potrebnih korjenitih promjena u odnosu prema muslimanima, kroz 20 godina će neminovno doći do pojave gorljiva nacionalizma. Povijest je pokazala kako su se njegova predviđanja pokazala točnima.³⁴

Usponom socijalista Léona Bluma na vlast došlo je do promjene klime na političkoj sceni. Situaciju su prepoznali u Alžiru te dolazi do interesnog grupiranja ulema i FÉI-a koji u suradnji s Alžirskom komunističkom partijom 7. lipnja 1936. organiziraju Prvi muslimanski kongres. Rezultat je bio nastanak Povelje zahtjeva u kojoj su težili otklanjanju ili barem smanjenju pravnih, socijalnih, političkih i ekonomskih razlika između kolona i muslimanskog stanovništva. Kongres je poslao delegaciju u Pariz čiji posjet metropoli rezultira prijedlogom zakona kojim se određenom broju muslimanskih elita, njih oko 21 000, daje puno pravo glasa čime bi *de facto* i *de iure* imali političku jednakost s ostalim francuskim građanima. Ovako bitan iskorak naišao je na jaku oporbu kako među kolonima tako i u dijelu muslimanske populacije.³⁵ Među muslimanima koji su bili protiv realizacije tzv. *Blum-Viollette plana*, isticao se Messali Hadj te njegov PPA. Za njih plan nije predstavljao bitnu stepenicu prema poboljšanju situacije, već je simbolizirao korak unazad koji će dovesti do unutarnjeg cijepanja u muslimanskoj zajednici. Lokalne vlasti na čelu s kolonima vršile su pritisak na Pariz nizom proceduralnih prepreka i opstrukcija. Konačno, vlada podliježe pritisku i popušta, čime je *Blum-Viollette plan* doživio neslavni kraj.³⁶

Izbijanjem Drugog svjetskog rata stanovnici Alžira pozvani su da brane metropolu. Lokalna vlast u Alžiru, koja je i dalje bila čvrsto u rukama kolona, pružala je podršku kolaboracionističkoj francuskoj vladi u Vichyju dok se situacija komplicira za one članove društva koje je režim smatrao nepodobnima. Najreprezentativniji primjer su alžirski Židovi, kojima su oduzeta puna građanska prava dobivena još 1870.

Do preokreta dolazi 8. studenog 1942. godine Savezničkim iskrcavanjem u Alžiru i Oranu, a već 11. studenog je proglašeno primirje. U ožujku 1943. Ferhat Abbas predaje francuskim vlastima. Manifest alžirskog naroda³⁷ potpisan od strane 56 istaknutih lokalnih i

³⁴Ageron 1991, 80 - 81.

³⁵Isti, 96 - 97.

³⁶Isti, 97 - 98.

³⁷Manifest je izričito zahtijevao donošenje alžirskog ustava u kojem će biti sadržane garancije za političku participaciju muslimanskog stanovništva, kao i njihovu jednakost pred zakonom. Uz to, Manifest se doticao i

međunarodnih vođa među kojima je bio i on sam. Odjek koji je Manifest napravio bio je velik, a rezultirao je osnivanjem posebne komisije. Zaključci koje donosi komisija dolaze izravno do generala Charlesa de Gaullea, vođe Pokreta otpora. Činjenica kako je uopće došlo do ovakvog tipa protesta govorila je de Gaulleu i njegovom generalnom guverneru u Alžiru, generalu Georgesu Catrouxu, o ozbiljnosti situacije te neophodnim promjenama. Unatoč simpatijama prema alžirskim zahtjevima, Catroux je bio svjestan kako bi ostvarivanje potražnji iz Manifesta dovelo do "gušenja" Europljana u Alžiru. Jednak argument imali su koloni gotovo desetljeće ranije kada su se uspješno suprotstavili realizaciji *Blum-Viollette plana*. Upravo je taj plan poslužio kao temelj reformnog paketa iz 1944. koji je trebao zaštititi položaj kolona uz davanje građanskih prava grupi "zaslužnih" muslimana.³⁸ Njih je bilo između 50 i 60 tisuća, ali je svega 32 tisuće pristalo na ovu ponudu.³⁹ Problem se javio u činjenici da situacija 1944. nije bila jednaka onoj 1936. te su se stavovi muslimana u odnosu spram Francuske poprilično izmijenili. Brojni bivši pobornici *Blum-Viollette plana* sve više se okreću prema borbi Ferhata Abbasa za autonomnim Alžirom u federaciji s Francuskom. Pridružuju mu se pripadnici uleme te Messali Hadj iz zatvora. Rezultat je stvaranje grupacije pod nazivom Prijatelji manifesta i slobode (*Les Amis du Manifeste et de la Liberté-AML*) s dotada najvećim brojem pobornika ideje alžirske neovisnosti. Tome u prilog govori brojka od pola milijuna pretplatnika na časopis *Égalité* koji je AML izdavao. Sve teža ekonomska situacija s kraja rata najteže je pogađala siromašne slojeve, a muslimansko stanovništvo postepeno postaje sve radikalnije i sve više nacionalistički orijentirano. U takvom ozračju stvara se klima nezadovoljstva koja za posljedicu ima opadanje podrške Abbasova koncepta federacije te se omogućuje jači prodor ideja Messali Hadja. Već u proljeće 1945. Messali Hadj postaje centralna figura alžirskih težnji za neovisnošću s velikim ugledom među narodom.⁴⁰

Nakon deportacije Messali Hadja iz Alžira 25. travnja 1945. pokreće se niz događaja s tragičnim posljedicama. AML 1. svibnja 1945. organizira masovne demonstracije u 21 gradu zahtijevajući oslobađanje utamničenog Hadja, te neovisnost Alžira. Demonstracije su na nekoliko mjesta postale nasilne ostavljajući brojne ranjene te tri smrtna slučaja. Eskalacija se dogodila prilikom proslave dana pobjede u Europi 8. svibnja 1945. kada je u Sétifu i Guelmi

ostalih spornih tema poput arapskog kao službenog jezika u rangu s francuskim, puni spektar civilnih sloboda, agrarna reforma te oslobađanje političkih zatvorenika neovisno o njihovoj pripadnosti. Country study 1994, 41-42

³⁸To je uključivalo časnike, odlikovane veterane, fakultetski obrazovane, državne službenike i članove Legije časti.

³⁹Country study 1994, 41; Ageron 1991, 100 - 101.

⁴⁰Country study 1994, 41; Ageron 1991, 101.

došlo do višednevnog krvavog sukoba kolona i muslimana koji će prema službenoj brojci vlasti odnijeti 103 života *pieds-noirea* te oko 1500 muslimana.⁴¹ Konačni rasplet ovog sukoba nije stao samo na mrtvima, već je u svom epilogu doveo do zabrane AML-a te uhićenja 5460 muslimana, među kojima i Ferhata Abbasa, unatoč tome što je od početka bio protiv ustanka.⁴²

Situacija za alžirske muslimane nakon Drugog svjetskog rata okretala se prema poboljšanju njihova standarda. Uz postepeni oporavak ekonomije i reformu administracije, dolazi i do bitnog dekreta od 17. kolovoza 1945. godine kojim se formira isključivo muslimansko glasačko tijelo. Uvođenje muslimanskog glasačkog tijela kao druge institucije koja šalje jednak broj zastupnika u francuski Parlament kao i zajednica *pieds noirs* pokazalo se problematičnim. Unatoč pokušajima opstrukcije od strane PPA i pristaša sada već raspuštenog AML-a, muslimani ipak izabiru svoje zastupnike u Ustavotvornu skupštinu francuske IV. Republike.⁴³

Koristeći Manifest kao temelj političkog programa, Abbas osniva Demokratsku zajednicu alžirskog manifesta (*L'Union Démocratique du Manifeste Algérien-UDMA*) pozivajući da budući neovisni Alžir bude vezan za Francusku samo kao član novoosnovane Francuske Unije⁴⁴ (*L'Union française*). Kao kontrast Abbasu i njeogovoj UDMA-i, javlja se Messali Hadj koji se po puštanju iz zatvora vratio u Alžir te osnovao Pokret za trijumf demokratskih sloboda (*Mouvement pour le Triomphe des Libertés Démocratiques- MTLD*). MTLD se zalagao za potpuno otcjepljenje od Francuske, kategorički odbijajući bilo kakav tip federacije kao što je to predlagao Abbas.⁴⁵ Takva politika ubrzo je privukla veliki broj ljudi iz različitih društvenih slojeva. U onim situacijama kada režim onemogućio djelovanje političkim putem doskočilo se osnivanjem tajne grupe unutar MTLD-a koja će funkcionirati ilegalno izvodeći terorističke napade. S tim ciljem, Hocine Ait Ahmed osniva 1947. Specijalnu organizaciju (*L'Organisation Spéciale-OS*), a na njezinu čelu će se kasnije naći i Ahmed Ben Bella.⁴⁶ Paralelno s osnivanjem MTLD-a i dalje postoji i djeluje PPA, koja iako je ilegalna još od 1939. i dalje funkcionira u tajnosti s ciljem ostvarivanja neovisnog, arapskog i islamskog Alžira.

⁴¹Procjene variraju te neki izvori govore o nerealnih 45 000 muslimanskih žrtava. Povjesničari se vrte oko brojke 4-5 veće od službenog stave vlasti o muslimanskim žrtava.

⁴²Country study 1994, 42; Ageron 1991, 101–102.

⁴³Ageron 1991, 102 – 103.

⁴⁴Pokušaj reformiranja kolonijalnog carstva

⁴⁵Ageron 1991, 103–104.

⁴⁶Matthew Connelly, *A Diplomatic Revolution: Algeria's Fight for Independence and the Origins of the Post-Cold War Era* (New York: Oxford University Press, 2002), 74. (Dalje: Connelly 2002)

Narodna skupština konačno se 1947. na prijedlog vlade odlučila na rješavanje statuta Alžira. Ovaj statut savršeno ocrtava zamršeni "ljubavni trokut" između Pariza, kolona i muslimanskog stanovništva u Alžiru. Unatoč mogućnosti za velike pozitivne pomake za muslimansko stanovništvo koje je Statut nudio, poput davanja prava glasa muslimankama, izučavanja arapskog kao službenog jezika na svim razinama obrazovanja, uređivanja pitanja religije, njime i dalje nitko nije bio zadovoljan. Muslimanski zastupnici bili su nezadovoljni jer su smatrali kako im nije dano dovoljno, a zastupnici kolona jer su smatrali kako je dano i previše. Činjenica ostaje da su unatoč vlastitim željama, u konačnici svi podlijegali odlukama Narodne skupštine u Parizu, neovisno kakvu formu je poprimio izglasani Statut.⁴⁷

Moć i utjecaj kolona, no ponajviše njihovo opiranje da prepuste dio te moći muslimanskom stanovništvu dolazi do izražaja na lokalnim izborima 1947. Ovi izbori su bili bitni jer su među ostalim i služili kao pokazatelj za predstojeće izbore predstavnika u novoformiranu Alžirsku skupštinu planirane za iduću godinu. Kolone je posebno zabrinuo veliki uspjeh koju je ostvario MTLD pa su se odlučili utjecati na iduće izbore. Koristeći se zastrašivanjem, ucjenama te raznim prevarama ostvarili su za njih zadovoljavajuće rezultate. Od 60 muslimanskih mandata, MTLD je osvojio tek 9, UDMA 8 dok su neovisni kandidati osvojili 2 mandata. Preostali 41 mandat otišao je onim kandidatima koji su se pokazali podobnima za vlast. Ovakvim očitim utjecanjem na rezultate izbora koloni su otklonili mogućnost mirnog rješavanja problema muslimanske zajednice u Alžiru. Iz perspektive brojnih neodlučnih muslimana, kao i onih s jasnom vizijom neovisnog Alžira, jedino što je preostalo bila je sila kao sredstvo ostvarenja prava i ciljeva.⁴⁸ Na idućim izborima 1951. opet je došlo do uplitanja u izborni proces. Kao posljedica protu-francuskih djelovanja pokrenutih od strane OS-a, dolazi do novog uhićenja Messali Hadja te njegove deportacije u Francusku. MTLD postepeno slabi rastrgan unutarnjim neslaganjem i pritiscima vlasti koji rezultiraju razbijanjem OS-a 1950. godine. Dok snaga opada MTLD-a, dodatno jača pritisak kolona na vladu u Parizu da uvede još strože mjere protiv sve brojnijeg pokreta za neovisnošću.⁴⁹

Među pripadnicima bivšeg OS-a koji su izbjegli francuske progone našao se i njegov bivši vođa, Ahmed Ben Bella. Eliminiranjem OS-a i MTLD-a članovi koji su izbjegli uhićenje biježe u Kairo 1952. godine. Ponukani teškim porazom francuske vojske u Indokini od strane Vietminha kod Dien Bien Phua te smirivanjem situacije u susjednom Tunisu i Maroku, odlučuju djelovati. U tu svrhu osniva se Revolucionarni odbor jedinstva i djelovanja (*Le*

⁴⁷Country study 1994, 43; Ageron 1991, 104 – 105.

⁴⁸Country study 1994, 43; Ageron 1991, 105 – 106.

⁴⁹Country study 1994, 43-44; Ageron 1991, 106 – 107.

Comité Révolutionnaire d'Unité et d'Action-CRUA).⁵⁰ Grupa je imala devetoricu vođa koji su kasnije dobili simbolički naziv "povijesni vođe"⁵¹ (*Les chefs historiques*) te su igrali bitnu ulogu tijekom Alžirskog rata za neovisnost. Vjerujući kako su se stekli preduvjeti za izmjenu *statusa quo* u Alžiru, članovi CRUA-e započinju s intenzivnijim pripremama za oružani ustanak.⁵² Do listopada 1954. CRUA je uspješno organizirala mrežu vojnih regija unutar Alžira. Regije su nazvane *wilaye* i bilo ih je pet, dok je šesta dodana tijekom rata.⁵³ Iz Kaira su od 1952. djelovali Ben Bella, Khider i Ait Ahmed uz podršku i zaštitu egipatskog predsjednika Gamal Abdel Nassera, a kolokvijalno su bili poznati kao "Ured u Kairu".⁵⁴ Njihova uloga bilo je osiguravanje međunarodne podrške i pomoći, kako humanitarne, materijalne, novčane, političke tako i pomoći u naoružanju. U listopadu 1954. CRUA mijenja svoje ime u naziv prikladniji cilju za kojeg se bore, preimenovavši se tako u Front nacionalnog oslobođenja (*Front de Libération Nationale*-FLN). Dolazi do podjele odgovornosti gdje je FLN zadužen za borbu za neovisnost na političkom polju, dok je njegovo vojno krilo pod nazivom Vojska nacionalnog oslobođenja (*l'Armée de Libération Nationale*-ALN) imalo ulogu ostvarenja alžirske neovisnost na bojnopolju.⁵⁵

3. ALŽIRSKI RAT ZA NEOVISNOST

Ustankom u gorju Aurès 1. studenog 1954. godine započinje sukob koji će Francusku uvući u krvav i dug rat protiv alžirskih boraca za slobodu pod vodstvom FLN-a. Zbog anonimnosti aktera ovaj ustanak u početku nije izazvao previše pozornosti. Čak niti istaknuti muslimanski predstavnici, Ferhat Abbas i Messali Hadj, nisu sudjelovali u organizaciji ustanka.⁵⁶ Izbijanje ustanka iznenadilo je Francuze u Alžiru, ali i metropoli. Izenadilo je i svjetsku javnost, pa tako i Jugoslaviju, budući da je Alžir više od stoljeća bio integralnim dijelom francuskog teritorija, a broj europskog stanovništva od kojih su većina bili Francuzi

⁵⁰Robert Gildea, *France since 1945*. (New York: Oxford University Press, 2002), 24. (Dalje Gildea 2002)

⁵¹Njihova imena su. Hocim Ait Ahmed, Mohamed Boudiaf, Belkacem Krim, Rabah Bitat, Larbi Ben M'Hidi, Mourad Didouch, Moustafa Ben Boulaid, Mohamed Khideri i Ahmed Ben Bella.

⁵²Country study 1994, 44; Ageron 1991, 106. – 107.

⁵³*wilaya* I: Aures, *wilaya* II: Constantine, *wilaya* III: Kabylia, *wilaya* IV: Alžir, *wilaya* V: Oran te *wilaya* VI: Sahara.

⁵⁴Jeffrey James Byrne, *Mecca of Revolution: Algeria, Decolonization and the Third World Order* (New York: Oxford University Press, 2016), 39 (Dalje: Byrne 2016); Connolly 2002 74.

⁵⁵Country study 1994, 44; Ageron 1991, 106. – 107.

⁵⁶Dragan Petrović, *Francusko-jugoslovenski odnosi u vreme Alžirskog rata 1952-1964*. (Beograd: Institut za međunarodnu politiku i privredu, 2009), 201. (Dalje: Petrović 2009)

bio je izuzetno visok. Procjenjuje se da je prije početka ustanka bili oko 1 100 000 europskih doseljenika ili njihovih potomaka. Većinom su to bili Francuzi ili naturalizirani Francuzi, što čini 12-13% populacije tadašnjeg Alžira. Ostatak su činili Arapi i Berberi koji su bili muslimanske vjeroispovijesti, a njih je do početka sukoba 1954. bilo nešto više od 7 milijuna.⁵⁷ Unatoč brojčanoj inferiornosti, europska manjina koncentrirala je stvarnu moć u svojim rukama.

Odabrane mete od 1. studenog bile su lokacije od strateškog značaja poput policijskih postaja. Sami napadi nisu bitno utjecali na javno mnijenje, ali su pružili impuls za razvijanje revolucionarnog djelovanja. Ciljevi su bili jasno artikulirani u *Proklamaciji* objavljenoj istog dana na kairskoj radio postaji "Glas Arapa", a njih će se FLN grčevito držati do samog kraja rata. Najvažniji među njima bilo je ostvarivanje slobodne i neovisne države na demokratskim načelima te muslimanskoj vjeroispovijesti.⁵⁸

Postepeno širenje pobunjeničkih aktivnosti rezultiralo je povećanjem broja francuskih trupa na terenu. Gotovo dvije godine nakon izbijanja revolucije ALN broji približno 50 000 boraca koji svaki mjesec izvedu oko 4000 napada diljem Alžira. S ciljem onemogućavanja i razbijanja ustaničkog djelovanja, dolazi do produljenja vojne službe na 30 mjeseci i upućivanja poziva rezervistima. Zahvaljujući ovim mjerama Francuzi su u Alžiru i do ljeta 1956. imali oko pola milijuna vojnika.⁵⁹ Pozivajući se ne ove brojke Jeffrey Jamey Byrne smatra kako je sukob u Alžiru već krajem 1956. postao "... jednim od najvećih u postratnom razdoblju".⁶⁰

Uspješnom širenju revolucionarnih aktivnosti značajno je pomogla sposobnost vodstva FLN da se prilagodi dinamici hladnog rata. Osim povećanja broja boraca za slobodu, FLN započinje s internacionalizacijom svoje borbe zahvaljujući čemu stječe neophodnu pomoć izvana. Sudjelovanje na Bandunškoj konferenciji u svojstvu promatrača, kao i sve češće spominjanje alžirske borbe u Generalnoj skupštini UN-a igraju značajnu ulogu u ostvarivanju tog cilja. Unatoč širenju baze boraca i simpatizera, velik dio populacije i dalje je izvan sukoba. Posljedica je to ubrzanog planiranja kako bi se iskoristio povoljan trenutak u međunarodnim odnosima zbog čega politička platforma FLN-a nije bila jasno organizacijski uređena. Oštar odgovor vlasti na djelovanje FLN-a imao je dvostruke posljedice. Prva je bila korisna za FLN jer je režim u svojoj neselektivnoj surovosti prema muslimanskoj opoziciji *de*

⁵⁷Petrović 2009, 156.

⁵⁸Naylor 2000, 26-28; Byrne 2016, 35-36.

⁵⁹Frédéric Médard, „Les débuts de la Guerre d'Algérie: errements et contradictions d'un engagement,“ *Guerres mondiales et conflits contemporains* 240 (2010), 93. (Dalje: Médard 2010)

⁶⁰Byrne 2016, 36.

facto očistio FLN-ove neistomišljenike s muslimanske političke scene. Druga se nadovezuje na prvu gdje je nanošenje teških žrtava pobunjenicima izazivalo kontra-efekt inicijalnim francuskim ciljevima. Lokalno stanovništvo se sve masovnije priklanjalo ideji neovisnosti kroz oružanu borbu. Zahvaljujući činjenici da je francuski pristup rješavanju problema bio temeljen na nasilju i represiji nad pripadnicima muslimanske zajednice, žrtve postaju i oni muslimani koji su bili pobornici kompromisa te mirnog rješenja. Shvaćajući nerealnost svojih očekivanja, priklanjaju se FLN-u kao jedinoj preostaloj opciji koja je nudila realnu mogućnost promjene *statusa quo*. Na taj način je kratkovidnost francuskog vodstva koje se zadovoljavalo kratkoročnim rješenjima i pobjedama dugoročno igrala protiv njih.⁶¹

Rat je obilježilo nekoliko događaja koji se posebno ističu svojom okrutnošću. Jedan od najpoznatijih slučajeva dogodio se u kolovozu 1955. godine u mjestu Philippevilleu u priobalnom dijelu Alžira. Pripadnici ALN-a te lokalno muslimansko stanovništvo ubili su 123 civila od kojih čak 52 muslimana koji su surađivali s Europljanima. Francuski odgovor bio je brz i odlučan. Procjenjuje se kako je za svaku ubijenu osobu tijekom napada ALN-a, u francuskoj odmazdi ubijeno 10 muslimana. Službene francuske brojke govore o 1273 ubijena muslimana, dok Connelly prenosi podatak kako neslužbena brojka dolazi i do 20 000 ubijenih u osvetama koje su uslijedile.⁶²

Iznimno bitna godina za borbu FLN-a bila je 1956. godina. Tijekom ove godine dolazi do važnih pomaka u organizaciji samog Fronta i njegovog vojnog krila. Unutar pokreta bilo je brojnih trzavica, a najosjetljivija bila je između vođa izvan države koji su svoju energiju usmjeravali prema diplomatskoj borbi te onih unutar države koji su održavali revoluciju u Alžiru živom.⁶³ Dok je izvan zemlje najutjecajniji bio "Ured u Kairu" u samom Alžiru veliki utjecaj imao je Ramdane Abbane koji je uspješno vodio FLN prema poziciji najjače nacionalističke struje u zemlji tijekom revolucionarne borbe.⁶⁴ Abbane se grčevito borio za realizaciju neovisnog Alžira uvažavajući internacionalizam kao način kako to ostvariti. Upravo zato je bio jedan od predlagatelja konferencije u Soummamu s ciljem realizacije navedenih planova.⁶⁵

Rezultat konferencije bilo je formiranje nove organizacijske strukture fronta. Dogovorena je zajednička platforma djelovanja usmjerena prema daljnjem jačanju međunarodne strategije kako ju je zamislio Hocine Aït Ahmed. Svjesni nemogućnosti vojne

⁶¹Byrne 2016, 36-38.

⁶²Connelly 2002, 86; Byrne 2016, 38.

⁶³Byrne 2016, 48-49.

⁶⁴Isti, 43.

⁶⁵Byrne 2016, 44-45; Connelly 2002, 109-110.

pobjede na bojnopolju, FLN usmjerava svoje napore prema legitimizaciji fronta kao predstavnika čitavog alžirskog naroda. Na taj način ostvaruje preduvjete za jače pozivanje na međunarodno pravo i istaknutiju poziciju u međunarodnoj zajednici. Upravo je međunarodno pravo, uz veliki dekolonizacijski momentum bio glavna uzdanica FLN-ovih pretenzija za neovisnošću. Kako bi se mogućnosti uspjeha optimizirale, osnovan je peteročlani⁶⁶ Odbor za koordinaciju i provedbu (*Comité de Coordination et d'Exécution-CCE*). Uz to, osniva se i Nacionalno vijeće alžirske revolucije (*Conseil national de la Révolution algérienne-CNRA*) sačinjeno od 34 člana koje se temeljilo na ideji kolektivnog vodstva FLN-a.⁶⁷

Pomak prema internacionalizaciji alžirskog pitanja savršeno opisuje zastupljenost navedene tematike u službenom glasilu FLN-a, *El Moudjahid*⁶⁸. Pozivajući se na istraživanje Alberta Fittea, Matthew Connelly donosi interesantan podatak o opadanju članaka koji govore o vojnim djelatnostima pobunjenika dok se povećava broj članaka s tematikom o internacionalizaciji sukoba. Procjenjuje kako je oko polovice tekstova u izdanjima *El Moudjahida* sredinom 1958. na neki način pokrivalo navedenu tematiku.⁶⁹

Otkriće značajnih rezervi nafte i plina u Alžiru 1956. godine dodatno je učvrstilo francusku nepopustljivost po pitanju njegove neovisnosti.⁷⁰ Situacija se dodatno komplicira u drugoj polovici godine kada započinje intenzivna kampanja terorističkih napada protiv europskog stanovništva u gradu Alžiru poznatija i kao Bitka za Alžir.⁷¹ Teroristički djelovanje FLN-ovih pripadnika, kao i eksponencijalno brutalniji odgovor francuskih represivnih snaga utjecat će na percepciju svjetske javnosti po pitanju samog konflikta. Početkom 1957. general Massu dobiva izvanredne ovlasti kako bi okončao sukob. Masovno se primjenjuje mučenje, no metode se pokazuju kao vrlo efikasne.⁷² Uz to od lipnja 1957. radi se na uspostavi Moriceove linije prema granici s Tunisom. Ovaj 300km dugačak koridor sačinjavala je elektrificirana ograda od bodljikave žice, minska polja i promatračnice s naoružanim vojnicima. Ime je dobila prema tadašnjem francuskom ministru obrane Andréu Moriceu.

⁶⁶Njegovi članovi bili su Abane Ramdane, Ben M'hidi, Krim Belkacem, Benyoucef Benkhedda i Saad Dahlab - Connelly 2002, 110.

⁶⁷Byrne 2016, 44.

⁶⁸*El Moudjahid* je u tajnosti imao tiražu od 3000 ilegalnih primjeraka unutar Alžira, dok je 10 000 primjeraka bilo namijenjeno za čitatelje van države, prvenstveno u Tunisu. - Connelly 2002, 135.

⁶⁹U periodu od 1956. do 1958. zastupljenost tema koje su pratile ALN pala je s 35% na 16.5%. U istom vremenskom periodu tematika koja se bavila internacionalizacijom alžirskog pitanja porasla je s 12.5% na 40%. Connelly navodi da ukoliko pribrojimo tekstove koji se bave francuskom vojskom te vojskom francuskih NATO saveznika, dolazimo do otprilike polovične zastupljenosti ove tematike u pisanjima *El Moudjahida* u navedenom dvogodišnjem periodu. Connelly 2002, 135 - 136.

⁷⁰Connelly 2002, 10; Phillip C. Naylor, „A Reconsideration of the Fourth Republic's Legacy and Algerian Decolonization,“ *French Colonial History 2* (2002), 162. (Dalje Naylor 2002)

⁷¹Byrne 2016, 47.

⁷²Connelly 2002, 77-78; Gildea 2002, 28.

Gledajući iz vojne perspektive, uspjeh Moriceove linije bio je neosporan. Djelovanje ALN-a iz Tunisa bilo je svedeno na minimum, a pokušaji probijanja ili prelaska linije redovno su izazivali teške ljudske gubitke.⁷³ Unatoč surovosti s obje strane te konačnom vojnom pobjedom u samoj Bitci za Alžir, na međunarodnoj pozornici zabilježen je značajan poraz Francuza. S druge strane, alžirske akcije promatrane su kao neophodne u borbi protiv kolonijalne vlasti, a u tom slučaju mišljenje svjetske javnosti naginjalo je prema stavu kako cilj opravdava sredstvo.⁷⁴ Na percepciju javnosti posebno je utjecalo nekolicina slučajeva koja su bila značajno medijski popraćena, a koja ozbiljno terete padobrance pod Massuovim zapovjedništvom za nestanke i mučenja.⁷⁵

Još jedan bitan element koji dodatno dobiva na važnosti završetkom soummamske konferencije bilo je službeno usvajanje stava o potencijalnom primirju i početku pregovora o kraju rata. Glavni preduvjet koji postavlja FLN bilo je francusko priznavanje alžirske neovisnosti kao uvjet primirja. Prihvaćanje takvog scenarija bilo je za Francuze nezamislivo, pogotovo tijekom prve faze sukoba. Koliko je sporno bilo rješavanje alžirskog pitanja najbolje opisuje činjenica kako je nesposobnost i nemogućnost izlaska iz alžirskog "živog pijeska" bila izravno ili posredno pogubna za sve ratne vlade francuske IV. Republike.⁷⁶

Nakon francuskog bombardiranja Saktiet Sidi Youssefa u proljeće 1958. dolazi do krize u odnosima između Francuske i Tunisa. Svjetska javnost osuđuje francuske akcije, a američki diplomati se upliću u napetu situaciju.⁷⁷ Connelly zaključuje kako je kompliciranje situacije izazvane bombardiranjem guralo francusku vojsku prema granicama strpljenja. Potrebno je naglasiti kako je u tom trenutku u rukama vojske bila *de facto* apsolutna kontrola nad Alžinom.⁷⁸ Među vojnim krugovima špekulira se kako će nova vlada na čelu s Pierrom Pfmilnom započeti pregovore o primirju s FLN-om.⁷⁹ Nagomilano nezadovoljstvo vojske u Alžiru rezultirat će pobunom protiv Pariza u svibnju 1958. Pod vodstvom generala Jacquesa Massua, vojska preuzima vlast 13. svibnja 1958. u glavnom gradu Alžira.⁸⁰ Ubrzo se iznose zahtjevi za postavljanjem Charlesa de Gaullea na čelo vlade uz proširene izvršne ovlasti s ciljem efikasnog okončanja alžirskog rata te izlaska države iz krize.⁸¹ Elitni francuski

⁷³Connelly 2002, 140-141.

⁷⁴Byrne 2016, 38.

⁷⁵Po medijskoj pažnji posebno se ističu slučajevi Mauricea Audina i Henrija Allega. Gildea 2002, 28-29.

⁷⁶Connelly 2002, 113; Peter Calvocoressi, *Svjetska politika nakon 1945.* (Zagreb: Nakladni zavod Globus, 2003), 577. (Dalje: Calvocoressi 2003)

⁷⁷Connelly 2002, 160, 162-164.

⁷⁸Isti, 170.

⁷⁹Scott W. Haine, *The History of France* (Westport: Greenwood Press, 2000), 180. (Dalje: Haine 2000)

⁸⁰Vođe ustanka bili su Pierre Lagailarde, generali Raoul Salan, Edmond Jouhaud, Jean Gracieux i Jacques Massu te admiral Philippe Auboyneau.

⁸¹Gildea 2002, 50-51.

padobranci iskrcavaju se na Korzici koja je trebala poslužiti kao uporište za napad na Pariz u slučaju da vlada ne popusti zahtjevima pobunjenika. U metropoli je bivši generalni guverner Jacques Soustelle pripremio teren za politički povratak de Gaullea. Povratak na vlast general je uvjetovao donošenjem novog ustava kojim bi se uvelo sedmogodišnje obnašanje predsjedničke dužnosti sa značajno proširenim izvršnim ovlastima po uzoru na SAD. Također, omogućeno mu je da narednih 6 mjeseci vlada putem dekreta. Zbog rastuće opasnosti od vojne intervencije dolazi do pada kratkotrajne vlade Pierrea Pfmilina, a predsjednik države René Coty prihvaća de Gaulleove zahtjeve. Napad na Pariz i krvoproliće koje bi uslijedilo izbjegnuto je izglasavanjem vjernosti de Gaulleu u parlamentu s 329 glasova za i 224 glasa protiv.⁸²

Dolaskom na vlasti 1. lipnja 1958. prva stvar koju de Gaulle čini je odlazak u Alžir. Vještim manevriranjem i bez davanja garancija uspio je zadovoljiti očekivanja svih frakcija kolona i muslimanskih simpatizera.⁸³ Byrne smatra kako je de Gaulle, osim nužnosti da sam rat uspješno okonča, u alžirskom sukob vidio priliku da pruži odgovor i na druge probleme nacije. Među njima se ističe klima političke nestabilnosti karakteristične za bivšu IV. Republiku, kao i uteg kolonijalnog nasljeđa koji katastrofalni ugled u međunarodnoj zajednici zbog niza loših poteza dodatno srozava. Nametanje opcije koja će okončati rat na način da rješenje bude percipirano isključivo kao samostalna odluka francuskog vrha bez ikakvih drugih utjecaja očvrstnulo bi poziciju metropole spram vojske i kolona. Za njih jedini Alžir koji je bio prihvatljiv je francuski Alžir. De Gaulle je bio svjestan problema francuskih kolonija i vidio je u Alžiru priliku da izgradi model za postkolonijalne odnose s onima koji bi željeli neovisnost ili veći stupanj autonomije. Ukoliko bi se svi ovi elementi poklopili i uspješno riješili neminovno bi došlo i do otklanjanja pesimizma u svijesti francuskog naroda. U svrhu ostvarivanja navedenih planova 28. rujna de Gaulle uspješno provodi referendum s velikim odazivom kako bi ojačao legitimitet ustava buduće Pete republike.⁸⁴

Podrška birača se ponovila i u studenom kada je na parlamentarnim izborima de Gaulleova stranka Unija za novu republiku (*l'Union pour la Nouvelle Republique-UNR*) ostvarila 26% glasova i osvojila 198 mandata. Druga stranka po snazi bila je Komunistička partija Francuske koja je ostvarila 18.9% glasova, ali dobila svega 10 mandata. Na prvim

⁸²Haine 2000, 179-180.

⁸³Calvocoressi 2003, 578.

⁸⁴Byrne 2016, 56.

predsjedničkim izborima Pete Republike de Gaulle nije imao stvarne konkurencije te je osvojio 78.5% glasova.⁸⁵

U nizu svojih posjeta Alžiru nakon povratka na vlast, de Gaulle najavljuje 3. listopada u gradu Constantineu veliki petogodišnji plan koji bi nizom mjera trebao utjecati na položaj alžirskih muslimana.⁸⁶ Suptilna poruka Constantine plana bila je i pozicioniranje Francuske kao neophodnog partnera u budućnosti Alžira čime bi se potencijalno potpisivanje primirja baziralo na budućoj suradnji. Na ovaj način Francuzi su osigurali vlastite ekonomske interese u postkolonijalnom Alžiru.⁸⁷

Poboljšavši standard života muslimanima De Gaulle se nadao kako će uspjeti pridobiti grupu muslimana koji nisu sudjelovali ili podržavali napore FLN-a. Podržavanjem ovog "trećeg pravca" vjerovao je kako bi mogao pronaći sugovornike spremne pregovarati te okončati rat, ali već do 1960. postalo je očito kako dolazi do naglog zaokreta masovne podrške FLN-u upravo od onih Alžiraca na koje je ciljao de Gaulle. Opreznim čišćenjem vojske otklanja prijetnje vlastitu autoritetu, a generalu. Salanu dozvoljava ostanak na funkciji uz oduzimanje civilnih dužnosti i ovlasti. Osjetivši se dovoljno sigurnim de Gaulle započinje s postepenim iznošenjem stava o rješavanju alžirskog pitanja. Nakon što je prvi put ponudio mir FLN-u suočava se s pobunom kolona koji su za očuvanje francuskog Alžira bili spremni ići i protiv neospornog autoriteta kakav je bio Charles de Gaulle. Ovaj neuspjeli događaj od 24. siječnja 1960. godine Peter Calvocoressi naziva "drugi bijeli ustanak" jasno aludirajući tko ga je poveo. Uspješno okončanje ustanka samo je ojačalo de Gaulleov ugled i autoritet u metropoli do koje su svakodnevno dopirale priče o mučenjima i teroru francuskih postrojbi.⁸⁸

Kao odgovor na de Gaulleov povratak i opravdani porast optimizma među kolonima, FLN osniva u Kairu 19. rujna 1958. godine Privremenu vladu alžirske republike (*Gouvernement Provisoire de la République Algérienne-PAV*).⁸⁹ Na njezinu čelo kao prvi predsjednik dolazi Ferhat Abbas, a jedan od njegovih zamjenika postaje i Ahmed Ben Bella.⁹⁰ Ovaj potez popraćen je nizom priznanja od strane arapskih i komunističkih zemalja koje su većinom otprije imale prekinute diplomatske odnose s Parizom kao posljedica sueske krize. U periodu od 10 dana PAV je priznalo 13 zemalja, a među njima se našla i Narodna Republika

⁸⁵Haine 2000, 181.

⁸⁶Byrne 2016, 56; Naylor 2000, 20

⁸⁷Naylor 2002, 166.

⁸⁸Calvocoressi 2003, 578-579.

⁸⁹Connelly 2002, 194.

⁹⁰Ben Bella je u tom trenutku već bio u zatočeništvu tako da je njegovo imenovanje imalo simboličku svrhu. Calvocoressi 2003, 579.

Kina. Bila je to velika pobjeda za ideju internacionalizacije alžirskog pitanja, a ubrzo je uslijedio i priljev novčane pomoći.⁹¹

Svega mjesec dana nakon osnivanja PAV dolazi do urote egipatskih agenata i visokih dužnosnika ALN-as ciljem njezina rušenja, kao i rušenja s vlasti tunižanskog predsjednika Burgibe. Na taj način pokušano je širenje ratnih sukoba i na Tunism, ali ova epizoda rezultira premještanjem svih ministarstava PAV, s izuzetkom vanjskih poslova, iz Kaira u Tunis.⁹² Upravo je ministarstvo vanjskih poslova bilo neprocjenjivo važno u najbitnijem području alžirske borbe, a to je međunarodna arena. Pozivajući se na podatak koji nam donosi Connelly, PAV je već u listopadu 1958. imala svoje predstavnike u 20 zemalja, dok prema izjavi jednog od istaknutih članova FLN-a, Lakhdara Bentobbala, apsolutno su svi naponi bili usmjereni prema internacionalizaciji alžirske borbe.⁹³ Nastavak ovih napora vidljiv je i u prosincu kada rezolucija Afro-azijskih zemalja u UN-u, koja zagovara pravo Alžira na neovisnost te poziva na započinjanje mirovnih pregovora, ne uspijeva doseći neophodnu dvotrećinsku većinu samo zbog jednog glasa. Zanimljivo je popratiti suzdržani glas SAD-a za kojeg Byrne smatra da je predstavljao veliku promjenu u dotadašnjoj situaciji izazivajući bijes francuske administracije.⁹⁴

Unatoč sve manjim preprekama u UN-u raste zabrinutost unutar PAV koja odlučuje intenzivirati svoje djelovanje. Kako bi ostvarili značajnije napretke na međunarodnom polju, diplomati PAV konačno kreću s iskorištavanjem hladnoratovske situacije. Ponukani glasovanjem u GS iz prosinca 1958. smatrali su mogućim dodatno udaljiti SAD od Francuske "koketirajući" s komunističkim silama poput SSSR-a i Kine. Takva strategija bila je vrlo riskantna jer se lako mogla pokazati neuspješnom te udaljiti neke saveznike i narušiti unutarnju koheziju FLN-a.⁹⁵ Unatoč tome što su sovjetsko uplitanje u alžirski rat nije pružalo opipljive strateške dobitke, ipak se pružanje pomoći Alžircima pokazalo vrlo pragmatičnim. Šaljući čehoslovačko naoružanja posrednim putevima, prvenstveno preko Egipta, Sovjeti ipak nisu bili spremni dodatno antagonizirati Francuze javnim priznanjem PAV. Primarni interes Sovjeta bio je Berlin i neće se libiti od upućivanja prijatnji Francuzima po pitanju povećanja podrške Alžircima ukoliko Pariz nastavi odlučno podržavati Bonn u berlinskoj krizi.⁹⁶

Pučisti iz 1958. nisu u de Gaulleu pronašli čovjeka kojeg su tražili, što postaje jasno nakon njegova javnog obraćanja od 19. rujna 1959. kada iznosi svoj stav po pitanju Alžira.

⁹¹Članice arapske lige izglasale su 34 000 000 dolara pomoći alžirskoj borbi. Connelly 2002, 195.

⁹²Connelly 2002, 189 - 190.

⁹³Isti, 195-196.

⁹⁴Byrne 2016, 57.

⁹⁵Isti, 58.

⁹⁶Byrne 2016, 59-61; Connelly 2002, 204.

Prvi puta francuski predsjednik javnim proglasom spominje mogućnost alžirskog samoopredjeljenja što je značajan pomak prema okončanju sukoba. Prema de Gaulleu, francuska se veličina ogleda upravo u spremnosti na ovako važan potez po pitanju Alžira. Početni korak prema ostvarenju samoopredjeljenja bilo je ispunjenje vremenskog roka od četiri godine aktivnog primirja prije nego se realizira čin samoopredjeljenja kroz jednu od tri opcije. Prva opcija bila je odvajanje Alžira od Francuske za koju se bori PAV. Druga opcija, preferirana od strane kolona i vojske, počivala je na ideji francuskog Alžira. Konačno, treća opcija bila je ona koju je zagovarao de Gaulle a predviđala je osnivanje alžirske vlade koju vode sami Alžirci uz veliku francusku pomoć. Dvije države bile bi usko povezana u uniju po pitanju ekonomije, obrazovanja, obrane i vanjskih poslova.⁹⁷

Kako bi došlo do potpunog uništenja vojnih snaga ALN-a de Gaulle postavlja na čelo vojske generala Mauricea Challa. Izmjene koje Challe donosi rezultirat će smanjivanjem djelatnosti ALN na sami minimum.⁹⁸ Protesti generala Massua protiv ideje samoopredjeljenja u intervju za jedan zapadnonjemački časopis doveli su do njegova opoziva s funkcije sredinom siječnja 1960. Bio je to povod za izbijanje nemira. Pod vodstvom Jo Ortiza, istaknutog desničarskog ideologa u Alžiru, započinje „tjedan barikada“.⁹⁹ Tijekom prosvjeda dolazi do razmjene vatre između policije i prosvjednika s 14 poginulom i 61 ranjenom osobom. Indikativni faktor bilo je odbijanje vojske da puca na prosvjednike. Zahvaljujući pritisku francuske javnosti i de Gaulleu uvjerljivu nastupu prilikom govora naciji izbjegnut je novi vojni puč.¹⁰⁰ Također, bitan faktor u prevenciji puča bilo je lokaliziranje nereda samo na područje Alžira. Vođe ustanka kažnjene su progonima ili utamničenjem, dok su neki izgubili istaknute pozicije koje su držali.¹⁰¹

Pokušaji pregovora između predstavnika Francuske i PAV u Melunu održani od 25. do 29. lipnja 1960. pokazali su se neuspješnima. Unatoč tome što su se obje strane pokazale nespremnima na pregovore, ipak ovaj događaj možemo promatrati u pozitivnom svijetlu jer je doveo zaraćene strane za pregovarački stol.¹⁰² Poziv de Gaullea u govoru od 4. studenog iznova spominje ideju alžirskog Alžira kojeg PAV odbija pristajući na započinjanje pregovora

⁹⁷Gildea 2002, 29-30; Connely 2002, 209.

⁹⁸Connely 2002, 200, 206-207; Naylor 2000, 24-25 Jeffrey James Byrne, "“Je ne vous ai pas compris”": De Gaulle's Decade of Negotiation with the Algerian FLN, 1958–1969," u: *Globalizing de Gaulle International Perspectives on French Foreign Policies, 1958–1969*, ur. Christian Nuenlist, Anna Locher i Garret Martin (New York: Lexington Books 2010), 227-228. (Dalje: Byrne 2010)

⁹⁹Connely 2002, 221-222; Naylor 2000, 25.

¹⁰⁰Ageron 1991, 120-121.

¹⁰¹Jo Ortiz se odlučio na bijeg na Baleare, dok su Lagailarde i Gardes završili u zatvoru. Oni koji su se držali neodlučno i na taj način djelovali, poput Soustella i Challea, postepeno su maknuti sa svojih funkcija. Connely 2002, 223.

¹⁰²Connely 2002, 228-229; Ageron 1991, 121.

tek nakon što samoopredjeljenje postane neosporni preduvjet. Nadalje, de Gaulle u isto govoru najavljuje referendum o vođenju alžirske politike što izaziva burne reakcije Francuza u Alžiru te njihovih muslimanskih simpatizera.¹⁰³

Krajem 1960. de Gaulle dolazi u posjet Alžiru gdje ga dočekuju prosvjedi kolona. Muslimani masovno izlaze na ulice formirajući protu-prosvjed te dolazi do nasilnih sukoba između dviju grupa. Nakon što pripadnici elitnih postrojbi padobranaca otvaraju vatru na prosvjednike u Oranu i Alžiru dolazi do dvodnevni nemira koji rezultiraju s oko 120 mrtvih, većinski muslimana.¹⁰⁴ Kao posljedica ovih događanja dolazi do čvrste odlučnosti de Gaullea da što prije okonča rat. Generalu je postalo jasno kako je ideja francuskog Alžira neodrživa te da dekolonizacijski val treba provesti u potpunosti, uključujući i Alžir. Njegovo mišljenje je dijelila većina stanovnika metropole.¹⁰⁵

Organiziranjem referenduma 8. siječnja 1961. ciljano se postavlja neodređeno pitanje povjerenja u predsjednika da pripremi alžirsko samoopredjeljenje koje bi u slučaju prolaska ostavilo de Gaulleu veliki manevarski prostor za okončanje rata na najprikladniji način. Čak 69.09% građana je glasalo potvrdno. Unatoč pokušajima PAV-a da odvrati muslimansko stanovništvo od glasanja ipak se bilježi njihova visoka izlaznost od otprilike 60%.¹⁰⁶ Ubrzo se formira radna skupina u Švicarskoj koju su s francuske strane činili Georges Pompidou, Bruno de Leusse i Claude Chayet dok su PAV predstavljali Ahmed Boumendjel i Tayeb Boulahrouf. Nakon početnih komplikacija razgovori ipak započinju bez prethodno formiranih preduvjeta. PAV je inzistirala kako su oni jedini legitimni predstavnici alžirskog naroda te da MNA Messali Hadja, koja nije djelovala pod FLN-om i PAV-om, ne može sudjelovati u istim razgovorima. Nepopustljivost oko ovog pitanja dovodi do kratkotrajnog napuštanja razgovora od strane PAV.¹⁰⁷

Nakon što je za dlaku izbjegao izbijanje pobune godinu ranije, de Gaulle se iznova našao u konfliktu s dijelom vojske. Ovaj put dolazi do otvorene pobune i pokušaja vojnog puča pod vodstvom razočaranih i ljutih zapovjednika u Alžiru. Postepeno je postajalo sve jasnije kako de Gaulle planira napustiti Alžir, a najava o početku pregovora bila je kap koja je prelila čašu. Na čelu urotnika našao se general Challe koji se inicijalno odbijao izjasniti za urotnike. Promjenu u njegovu stavu donosi nastup de Gaullea na konferenciji za medije od 11.

¹⁰³Ageron 1991, 121-122

¹⁰⁴Isti, 122.

¹⁰⁵Byrne donosi podatak kako su ankete iz travnja 1961. govorele o 78% glasača u Francuskoj koji su bili naklonjeni pregovorima s FLN-om. Također spominje i podatak kojeg smatra puno značajnijim gdje je čak 69% glasača smatralo da će alžirska nezavisnost uskoro postati realnost. Byrne 2016, 102-103.

¹⁰⁶Ageron 1991, 122. stranica

¹⁰⁷Byrne 2016, 226-227; Ageron 1991, 122; Naylor 2000, 27-28.

travnja kada je svima jasno dao do znanja da u budućnosti ne vidi Alžir dijelom Francuske.¹⁰⁸ Napuštanjem Alžira ne bi bili ugroženi samo Europljani koji bi ostali živjeti, već i brojno muslimansko stanovništvo koje je simpatiziralo Francuze te surađivalo s njima. Najranjiviji bili su muslimani koji su služili u francuskoj vojsci, tzv. *harkiji*, kao i pripadnici njihovih obitelji. Posebno ih je simpatizirao general Challe koji je opravdano vjerovao kako su osuđeni na propast ukoliko dođe do francuskog povlačenja iz Alžira. Završetkom rata pobjednici će provodit okrutne zločine nad poraženima, posebice nad *harkijima*.¹⁰⁹ Vjerujemo kako je to bio jedan od odlučujućih faktora Challeovu pristupanju pučistima.¹¹⁰ Unatoč inicijalnom preuzimanju kontrole nad većim dijelom Alžira, glavnina vojske ostala je lojalna vladi u Parizu na čelu s de Gaulleom te je puč efikasno okončan.¹¹¹ S ciljem obrane francuskog Alžira formirala se tajna organizacija pod nazivom Organizacija tajne vojske (*Organisation Armée Secrète-OAS*). Na njezinu čelu našli su se pobunjeni generali Salan i Jouhaud koji su izbjegli uhićenje nakon propasti vojnog puča.¹¹²

Razbijanjem puča otvoren je put de Gaulleu prema okončanju sukoba. Sami pregovori započinju 20. svibnja 1961. u gradiću Évian-les-Bains. Ovu prvu rundu pregovora obilježila je nemogućnost dogovora oko državljanstva za *pieds noire* i pitanje Sahare koje je u konačnici i dovelo do prekida pregovora 13. lipnja. Posljedice koje donosi prekid prvih pregovora u Évianu očitovat će se već u kolovozu na sastanku CNRA. Stvarnu moć preuzima vojska pod vodstvom Houarija Boumedienea dok se marginaliziraju pripadnici civilne elite poput dotadašnjeg predsjednika Ferhata Abbasa. S druge strane Francuze, a posebice ministra alžirskih poslova Louisea Joxea, mučila je nelegitimnost predstavnika FLN-a. Jednak stav imao je i de Gaulle kada 5. rujna otvoreno iznosi mogućnost obnavljanja pregovora o primirju, ali ne nužno s istim sugovornicima.¹¹³

Intenziviranje nasilja OAS-a krajem 1961. te početkom 1962. godine rezultiralo je nizom ubojstava vojnika, službenika i sudaca na dnevnoj bazi. Terorističko djelovanje OAS-a samo je izazvalo kontra-efekt javnosti koja je razjarena valom nasilja na uvjetovala od vlade okončanje sukoba.¹¹⁴ Velik broj pripadnika OAS bili su mladi ljudi u svojim dvadesetima čije ličnosti su formirane u stalnom strahu i okruženi nasiljem. Uz to, problem je bila

¹⁰⁸Byrne 2016, 237-238; Ageron 1991, 122.

¹⁰⁹ Martin Evans, "The *Harkis*: the Experience and Memory of France's Muslim Auxiliaries," u: *The Algerian War and the French Army, 1954-62 Experiences, Images, Testimonies*, ur. Martin S. Alexander, Martin Evans i J.F.V. Keiger (New York: Palgrave Macmillan Ltd, 2002), 126-128. (Dalje: Evans 2002)

¹¹⁰Naylor 2000, 45.

¹¹¹Ageron 1991, 123.

¹¹²Naylor 2000, 32.

¹¹³Naylor 2000, 29-31.

¹¹⁴Ageron 1991, 124.

nemogućnost represivnog aparata, posebno policije, da stane na kraj njihovu djelovanju, dok je dio vojske simpatizirao s pripadnicima OAS-a zahvaljujući njihovoj prijašnjoj vojnoj pripadnosti.¹¹⁵ Također, zajednica *pieds-noira* ili se bojala OAS-a ili ih je promatrala kao jedine koji se bore za njihove vitalne interese koji bi osnivanjem neovisne alžirske države bili ozbiljno ugroženi.¹¹⁶ Zbog sve većeg broja žrtava u vlastitim redovima od strane OAS-a, vojska im okreće leđa, dok je broj hapšenja i zaplijene oružja sve veći.¹¹⁷

Pod pritiskom sve jačih unutarnjih borbi za moć među članovima FLN-a, kao i strah od dodatnog intenziviranja francuskog vojnog pritiska, PAV se odlučuje vratiti pregovorima dok ne bude prekasno. Sredinom veljače obavljaju se tajni pripremni sastanci u mjestu Les Rousses na Francusko-Švicarskoj granici.¹¹⁸ Veliki uspjeh ovih preliminarnih sastanaka bio je iskaz spremnosti sudionika na određene kompromise. PAV se pomirila s činjenicom kako je potpuni prekid veza s Francuskom nemoguć te da će neovisni Alžir ovisiti o izravnoj i neizravnoj francuskoj pomoći. Naporni pregovori okončani su potpisivanjem Évianskih sporazuma 18. ožujka 1962. godine, a primirje je stupilo na snagu u podne idućeg dana.¹¹⁹

Sporazumi su bili sastavljeni od 5 poglavlja podijeljenih tematski. Prvog poglavlje odnosilo se na prijelazni period od ratnog stanja do mira. Dogovoreno je osnivanje prijelazne vlade mješovitog sastava s ciljem provođenja referenduma o samoodređenju u narednih 6 mjeseci. Prvo poglavlje legitimizira FLN kao sugovornika na najvišoj političkoj razini čime je dana legalna podloga samim sporazumima. Također, isto poglavlje proglašava generalnu amnestiju. Drugo poglavlje posvećeno je unutarnjem i vanjskom suverenitetu buduće alžirske države. Najvažnije pitanje ovog poglavlja je budućnost *pieds-noirsa* kojima je dano dvostruko državljanstvo s mogućnošću stjecanja alžirskog državljanstva uz određene uvjete, kao i sudjelovanje u vlasti proporcionalno njihovu broju. Velike grupacije *pieds-noirsa* u gradu Alžiru i Oranu podlijezat će posebnim provizijama. Važnost ove odluke je činjenica da njenim donošenjem *de iure* i *de facto* završava stoljetna hegemonija i dominacija Europljana u Alžiru. Nadalje, europskom stanovništvu dana su obećanja o poštivanju privatne imovine te u slučaju njezina oduzimanja adekvatna kompenzacija. Također, europskom stanovništvu su pružene garancije s ciljem održavanja kontinuiteta te očuvanja njihovih kulturnih, jezičnih i religijskih posebnosti. Nadalje, drugo poglavlje proklamira uzajamno poštivanje suverenosti

¹¹⁵Sylvie Thénault, „L'OAS à Alger en 1962. Histoire d'une violence terroriste et de ses agents,“ *Annales. Histoire, Sciences Sociales* 63/5 (2008), 1000 (Dalje: Thénault 2008)

¹¹⁶Naylor 2000, 32-33.

¹¹⁷Do 26. ožujka došlo je do 3309 uhićenja i 1100 zapljena oružja. Martin Evans, *Algeria: France's undeclared war* (New York: Oxford University Press, 2012), 314. (Dalje: Evans 2012)

¹¹⁸Ageron 1991, 124; Naylor 33.

¹¹⁹Ageron 1991, 124; Naylor 34-35.

dvaju država. Treće poglavlje bilo je posvećeno dvama poljima bitnima za Francusku budućnost, vojnoj prisutnosti te Sahari. Po pitanju Sahare Alžircima je omogućeno dodjeljivanje prava na iskapanja. Francuske kompanije imale su prednosti nad ostalim kompanijama prilikom razmatranja o dodjeli koncesija, dok su francuski interesi osigurani i po pitanju nafte iz Sahare. Što se tiče vojne prisutnosti, najvažnija je bila pomorska baza Mers-el-Kébir koja će biti dana Francuzima u najam na petnaest godina. Dodatna važnost Sahare u vojnoj sferi bila je njena veličina i izoliranost, kao i niz postrojenja za nuklearna testiranja. Iz tog razloga bila je neophodna za razvijanje francuskog nuklearnog arsenala. Unatoč tome što su Alžirci pristali dozvoliti Francuzima njihovo korištenje idućih pet godina, ovo pitanje bit će u budućnosti vrlo problematična točka kada se raspravlja o alžirskom suverenitetu. Četvrto poglavlje predlaže mehanizme za rješavanje nesuglasica. Dogovoreno je kako se sve rješava pregovorima, a u slučajevima gdje to nije moguće glavni arbitrar bit će Međunarodni sud pravde. Konačno, posljednje poglavlje govori o tome da u slučaju prihvaćanja neovisnosti uz dogovorenu međusobnu suradnju, Francuska će odmah priznati Alžir kao neovisnu državu. Možemo zaključiti kako je Évianskim sporazumima alžirska budućnost značajno isprepletena s interesima Francuske. Unatoč političkoj dekolonizaciji nije došlo do ekonomske dekolonizacije čime je u tom trenutku među ovim zemljama *de facto* uspostavljen neokolonijalni odnos.¹²⁰

Posljednji sastanak ratnog vodstva FLN-a odvio se u svibnju i lipnju 1962. u Tripoliju. Brojne trzavice između frakcija unutar FLN-ova vodstva u Tripoliju će doći u sukob oko budućeg smjera i razvoja postratnog Alžira. Usvojeni stavovi bili su protivni određenim stavkama sporazuma iz Éviana poput ustupaka vojnih baza u Sahari i davanja posebnog statusa *pieds-noireima* u Oranu i gradu Alžiru. Program iz Tripolija preferirao je socijalističke ideje, dok je revolucionarna borba prema Nayloru trebala biti "...egzistencijalna matrica nove države, izvor njezine identiteta, njezin legitimitet i njezinim razlogom."¹²¹

Završetak ratnih operacija nije značio i kraj nasilja. Akcije OAS-a rezultirale su brojnim kolateralnim žrtvama među civilnim stanovništvom. Također, pokušao je atentat na samog de Gaullea u kolovozu 1962. godine.¹²² Zbog svog nasilja OAS se našao u sukobu s Alžircima, kao i Francuzima te je zadobio ozbiljne udarce da bi 1965. prestao postojati. Unatoč tome, referendumom od 1. srpnja 1962. od gotovo 6 milijuna glasača koji su izašli na izbore, tek nešto više od 16 500 glasalo je negativno. Alžirski narod odlučno je glasao za

¹²⁰Naylor 2000, 36-37.

¹²¹Slobodan prijevod autora. Isti, 2000, 39-40.

¹²²Isti, 2000, 33.

neovisnost koju 3. srpnja potvrđuje i sam predsjednik Francuske Charles de Gaulle čime je 5. srpnja 1962., nakon 132 godine okončana francuska vlast u Alžiru.¹²³

Nakon potpisivanja primirja dolazi do masovnog iseljavanja Europljana. Do rujna 1962. gotovo milijun ljudi je iselilo iz Alžira u Francusku. Francuska nije očekivala ovakav priljev ljudi kojeg su suvremenici proglasili egzodusom. Masovno iseljavanje Europljana nije bilo nikome u cilju. Francuzi nisu bili spremni na toliki priljev stanovništva u tako kratkom vremenu, dok je odlazak Europljana za Alžirce značio gubitak većine obrazovanih i stručnih kadrova. Odlazak nije podržavao ni OAS budući da je njih *raison d'être* bio francuski Alžir. Dok su Pariz i Alžir nastojali potaknuti ostanak određenim jamstvima bez pravog uspjeha, OAS je prijetnjama značajno usporio inicijalno iseljavanje početkom 1962. Uz prijetnje, kao posljedica intenziviranja OAS-ova djelovanja, javio se i dio Europljana koji je vjerovao u uspjeh njihove borbe. Potpisivanjem primirja i akcijama protiv OAS-a postalo je jasno kako je alžirska neovisnost neupitna nakon čega nikakve prijetnje i mjere nisu uspjele zaustaviti odlazak Europljana.¹²⁴

4. JUGOSLAVIJA I NESVRSTAVANJE

Sukobom FNRJ sa Sovjetskim Savezom, jugoslavensko vodstvo odlučuje izgraditi vlastiti put u komunizam kojeg su dijelom temeljili na ideji radničkog samoupravljanja, pozivajući se pri tom na mladog Marxa. Uski manevarski prostor za jugoslavensku diplomaciju u tom periodu značio je neophodno traženje novih saveznika ili jačanje veza sa tradicionalno bliskim zemljama poput Francuske. Prvi korak prema tome bilo je rješavanje pitanja Slobodnog Teritorija Trsta, čime se otvarala mogućnost šire suradnje sa Zapadom. Pokušaji suradnje na balkanskom poluotoku dviju članica NATO-a, Turske i Grčke s Jugoslavijom realizirani su u vojno-političkom Balkanskom savezu 1954. godine čime se Jugoslavija de facto našla pod NATO-vom zaštitom bez da je sama bila članicom saveza. Unatoč članstvu u Balkanskom savezu, on sam ubrzo postaje beznačajan zbog sukoba Turske i Grčke. S druge strane, nakon Staljinove smrti 1953. dolazi do osjetnog zatopljenja u odnosima Jugoslavije i SSSR-a.¹²⁵ Zatopljenje dolazi do svog vrhunca posjetom Beogradu Nikite Hruščova i sovjetske delegacije. Posjet je trajao do 2. lipnja, a istog dana je potpisana

¹²³Ageron 1991, 126.

¹²⁴ Todd Shepard, *The invention of decolonization : the Algerian War and the remaking of France* (Ithaca: Cornell University Press, 2006), 207-211. (Dalje: Shepard 2006)

¹²⁵ Petrović 2009, 141; Katarina Todić, "A traditional friendship? France and Yugoslavia in the Cold war world, 1944–1969" (Ph.D. diss., McMaster University, 2015), 128-129. (Dalje: Todić 2015)

Beogradska deklaracija koja je za cilj imala daljnju normalizaciju sovjetsko-jugoslavenskih odnosa.¹²⁶

Tijekom konferencije Afro-azijskih zemalja u Bandungu u Indoneziji 1955. postavljeni su temelji trećeg pravca u svijetu koji je u tom trenutku poznavao isključivo dva.¹²⁷ FNRJ, zemlju koja se fizički nalazi između dva bloka, a ne pripada niti jednom, geopolitička realnost gura prema politici nesvrstavanja. Temeljna načela pokreta nesvrstanih mogu se sažeti u „...univerzalnu aplikaciju procesa popuštanja koji će obuhvatiti sve zemlje i regione bez obzira na političku, ekonomsku i vojnu moć i uz dosljednu primjenu principa punog poštovanja suvereniteta i teritorijalnog integriteta, nemiješanja u unutrašnje poslove drugih zemalja, međunarodne suradnje na osnovu pune ravnopravnosti i prava svakog naroda i zemlje da nezavisno odlučuje o putovima svog unutrašnjeg razvoja u okvirima svog međunarodnog povezivanja i djelovanja“.¹²⁸

Još 1956., godinu dana nakon konferencije u Bandungu, Tito poziva egipatskog predsjednika Gamala Abdela Nassera te indijskog premijera Jawaharlala Nehrua na Brijune. Bitno je istaknuti kako unatoč tome što je: "...poslije uziman kao nulti, početni skup u povijesti Pokreta, a usvojena deklaracija kao prvi multilateralni dokument nesvrstanih..." sastanak na Brijunima prvenstveno je bio: "...sastanak triju državnika triju prijateljskih zemalja".¹²⁹ Unatoč jugoslavenskoj interpretaciji sastanka na Brijunima kao osnivačkog sastanka, do službenog osnivanja pokreta dolazi u Beogradu na prvoj konferenciji PNZ-a početkom rujna 1961. Simbolika koju donosi Beograd kao lokacija prve konferencije govorila je o ugledu Jugoslavije u Pokretu.¹³⁰

Valom dekolonizacije i nastankom niza novih država, prvenstveno u Africi i Aziji, dolazi i do porasta broja zemalja koje postaju članice PNZ-a. Povećanjem članstva raste i važnost PNZ u međunarodnoj politici, ponajviše tijekom zajeđanja Generalne skupštine UN-a. Unatoč jačanju imidža u svijetu, FNRJ je i dalje bila europska država locirana između dva suprotstavljena bloka. Iz tog razloga, sigurnosni aspekt njezine vanjske politike ostaje fokusiran na Europu.

¹²⁶ Darko Bekić, *Jugoslavija u hladnom ratu : odnosi s velikim silama : 1949-1955* (Zagreb: Globus, 1988), 705, 726. (Dalje: Bekić 1988)

¹²⁷ Jakovina 2011, 36.

¹²⁸ Novak Pribičević, Drago Roksandić, et al., *Međunarodni odnosi i vanjska politika socijalističke Jugoslavije: studije i dokumenti* (Zagreb: Centar društvenih djelatnosti Saveza socijalističke omladine Hrvatske, 1979), 23. (Dalje Pribičević i Roksandić 1979)

¹²⁹ Tvrtko Jakovina, *Treća strana Hladnog rata* (Zaprešić, Faktura, 2011), 38-39. (Dalje: Jakovina 2011)

¹³⁰ Jakovina 2011, 39, 44.

5. VANJSKA POLITIKA FRANCUSKE

5.1. IV. Republika

Francuska je država s bogatom kulturom i tradicijom te značajem svjetskih razmjera. Unatoč kolaboracionističkoj vladi tijekom Drugog svjetskog rata, na temeljima napora Pokreta otpora pod okriljem Slobodne Francuske, država uspijeva izaći iz rata na pobjedničkoj strani. Vođena generalom Charlesa de Gaulleom, svojevrsnom personifikacijom francuskog otpora i žilavosti, Francuzi kreću u postratni oporavak. Zbog neslaganja oko političkog uređenja postratne Francuske, de Gaulle odstupa s vlasti dok parlament izglasava novi ustav 1946., čime dolazi do osnutka IV. Francuske Republike. Nestabilan politički sustav dovodio je do stalnih izmjena vladajućih administracija pa je tako IV. Republika u svega 12 godina postojanja izmijenila čak 26 vlada.¹³¹

Unatoč nestabilnoj političkoj situaciji, IV. Republika iznjedrila je neke od najsposobnijih političara 20. stoljeća. Posebno treba istaknuti Jeana Moneta i Roberta Schumana bez kojih bi francuski ekonomski oporavak te pivotalna uloga u integraciji Europe bili nezamislivi. Povijesni uspjeh francuske vanjske politike bilo je ekonomsko i političko približavanje Njemačkoj, koje je započelo mirovnim rješavanjem graničnog spora oko regije Saar. Spor je riješen plebiscitom na kojem su stanovnici odlučili za ostajanje u zajednici sa Zapadnom Njemačkom. Nastavak približavanja postepeno se manifestirao kroz niz ugovora i partnerstava među zemljama zapadne Europe pokrenutih upravo na francusku ili njemačku inicijativu.¹³²

Dok su uspjesi u revitalizaciji domaće politike te povezivanju s europskim susjedima bili hvale vrijedan napredak, IV. Republika je u svom kolonijalnom nasljeđu imala veliki teret koji ih je uvukao u velike probleme na međunarodnom planu. Reformni pokušaj prelaska kolonijalnog carstva u Francusku Uniju pokazao se neefikasnim. Prvi ozbiljan udarac koji kolonije zadaju francuskom međunarodnom ugledu dogodio se kod utvrde Dien Bien Phu u Indokini. Sramotni poraz francuske vojske od Vietminha simbolizirao je kraj francuske prisutnosti u Indokini te doveo do povećanja nepovjerenja prema partnerstvu s Amerikancima. Dekolonizacijski impulsi javljaju se i bliže metropoli. Problematičnim se pokazuju muslimanski protektorati u sjevernoj Africi, Tunis i Maroko, gdje unatoč pokušajima reformi Francuzi popuštaju i daju objema zemljama neovisnost 1956. uz određene

¹³¹Gildea 2002, 41.

¹³²Tony Judt, *Postwar: A history of Europe Since 1945* (New York: Penguin Group, 2005), 291-292, 303-305.(Dalje: Judt 2005)

ustupke.¹³³ Dodatni udarac međunarodnom ugledu Francuske predstavlja uplitanje u Suesku krizu. Francuzi uz Veliku Britaniju i Izrael vrše vojnu intervenciju na teritoriju Ujedinjene Arapske Republike, točnije Egipta. Iako Hladni rat i dalje traje, pod pritiskom dvaju svjetskih supersila, trupe se povlače. Otvoreno američko protivljenje intervenciji te prijetnje ekonomskim sankcijama bile su značajan faktor koji je ozbiljno uzdrmao odnose unutar NATO saveza. Kao posljedica razmirica sa SAD-om, Francuzi shvaćaju nužnost razvijanja vlastitih nuklearnih kapaciteta na čemu će intenzivno raditi. Pritisak vanjskopolitičkih neuspjeha i katastrofalnog srozavanja vojnog ugleda Francuske u svijetu doveo je IV. Republiku na rub kolapsa. Posljednji čavao u lijesu bila je pobuna u Alžiru koju niti jedna administracija nije bila u stanju smiriti više od četiri godine. Nezadovoljni političkim vrhom i njihovom neefikasnošću, francuski generali izvode puč te na čelo vlade postavljaju Charlesa de Gaulle čiji je ugled u francuskom društvu bio bez premca.

5.2. V. Republika

Politiku V. Republike pod de Gaulleom često se poistovjećuje sa samim generalom. Unatoč drukčijim viđenjima puta prema europskoj integraciji, čvrsto je vjerovao u blisku suradnju sa Zapadnom Njemačkom. Našavši u zapadnonjemačkom kancelaru Konradu Adenaueru kvalitetnog sugovornika dolazi do dodatnog produbljivanja francusko-njemačkih odnosa. Zahvaljujući njihovu *rapprochementu* dolazi i do sve veće integracije europskog kontinenta, a osovina Pariz-Berlin (do 1990. Bonn) i danas predstavlja kičmu europskog projekta.¹³⁴ Za razliku od svojih prethodnika de Gaulle odlučno nastupa oko spornih problema. Bitno je naglasiti kako de Gaulleov dolazak na vlast nije značio kompletan raskid s elementima IV. Republike. Naprotiv, unatoč njegovu prijeziru prema neefikasnosti vlada IV. Republike, de Gaulleu je iskoristio institucionalne temelje koje su one postavile kako bi uspješno okončao alžirsko pitanje te osigurao francuski utjecaj u postratnom razdoblju.¹³⁵

Kao pobornik nuklearno naoružane Francuske, uspješno se bori za nastavak razvijanja francuskih nuklearnih mogućnosti te se sukladno tome protivi naporima SAD-a i Sovjeta za

¹³³Calvocoressi 2003, 574-575.

¹³⁴Calvocoressi, 246-248.

¹³⁵Naylor 2002, 159-160.

nuklearnim razoružanjem. Francuzi započinju s nuklearnim pokusima još 1954., dok će do prvog uspješnog testiranja nuklearnog oružja doći 1960.¹³⁶ Istaknuti antiamerikanizam de Gaullea manifestira se sve češćim neslaganjima dvaju zemalja unutar NATO-a, koje će tijekom šezdesetih gotovo dovesti do izlaska Francuske iz vojnog saveza.¹³⁷ S druge strane, de Gaulle provodi reformu Francuske Unije u Francusku Zajednicu, čime je efikasno otklonjen problem francuskih kolonijalnih posjeda. Postojanje Francuske zajednice zamišljeno je kao dio procesa prema neovisnosti kolonija koji će se odvijati postepeno uz francusku pomoći i međusobnu suradnju. Već 1960. većina francuskih kolonija bila je neovisna ili je posjedovala visok stupanj autonomije. Problem je i dalje ostao Alžir koji *de iure* nije bio kolonija, već integralni dio teritorija Francuske. Unatoč grčevitu otporu alžirskih Francuza i vojske koji su de Gaullea doveli na vlast, potpisivanjem Evianskih sporazuma te alžirskim referendumom konačno se 1962. godine okončava osmogodišnji sukob.¹³⁸ Završetkom sukoba, ugled Francuske, ali i de Gaullea u svijetu značajno raste.

6. PREGLED FRANCUSKO-JUGOSLAVENSKIH ODNOSA OD 1945. DO 1954.

Bilateralni odnosi Francuske i Jugoslavije višeslojni su i samim time vrlo kompleksni. Na njihov razvoj nisu utjecali samo izravni međusobni interesi, već i unutarnji faktori u svakoj od država, njihovi strateški interesi, ekonomske uvjetovanosti, uloga i obaveze u međunarodnoj zajednici, ideologija, javno mnijenje te brojni drugi elementi. Za one države koje su nastojale izbjeći crno-bijelu realnost hladnoratovskog odabiranja strana, javlja se alternativna opcija etabliranjem trećeg pravca međunarodne politike.

Paralelno s razvijanjem ideje nesvrstanosti, unutar NATO saveza francusko nezadovoljstvo postaje sve izraženije. I Francuzi i Jugoslaveni djelovali su kao svojevrsni "buntovnici" u svojim ideološkim blokovima. Zanimljivo je kako su oni međusobno baštinili tradicionalno dobre diplomatske odnose unatoč drukčijim društvenim i političkim uređenjima. Izbijanjem Alžirske krize, njezine neizmjerne političke i ekonomske, ali i simboličku težine te načina na koji joj obje zemlje pristupaju dovest će do srozavanja bilateralnih odnosa na niske

¹³⁶Todić 2015, 224.

¹³⁷Henry Kissinger, *Diplomacy* (New York: Simon & Schuster, 1994), 610-611. (Dalje: Kissinger 1994)

¹³⁸Calvocoressi 2003, 580.

grane. S druge strane, razvijenu kulturnu i znanstvenu suradnju među dvjema zemljama ovo narušavanje diplomatskih odnosa nije ozbiljnije ugrozilo.

Tijekom međuratnog perioda odnosi Francuske i Jugoslavije bili na visokoj razini do te mjere da ih opisujem kao prijateljske. Nakon završetka Drugog svjetskog rata i dolaska komunističkog režima na vlast u Jugoslaviji, dobri odnosi ozbiljno su nagriženi, no i dalje prisutni. Podrška ili protivljenje politici FNRJ u Francuskoj je ovisilo o nizu promjenjivih unutarnjih i vanjskih varijabli. Primjerice, Komunistička Partija Francuske bila je naklonjena FNRJ sve do njezina sukoba sa SSSR-om 1948. godine, nakon čega dolazi do zaokreta u stajalištu KPF-a. Nadalje, slučajevi Stepinac i Mihajlović bili su poprilično problematični za odnose dviju zemalja, jer je način na koji su vlasti FNRJ riješile ove slučajeve izazvao zgražanje francuske javnosti.¹³⁹ Uz to, *de facto* nestanak velikog dijela jugoslavenskih elita koje su baštinile tradiciju dobrih odnosa s Francuskom dodatno je otežao odnose i produbio nepovjerenje. Još jedan problematičan element koji je trovao francusko-jugoslavenske odnose u ovom prvom postratnom periodu bila je jugoslavenska nacionalizacija imovine, među kojom i francuske.¹⁴⁰

Do zaokreta u odnosima između Francuske i Jugoslavije dolazi u razdoblju intenziviranja sukoba između Tita i Staljina, nakon čega se Jugoslavija distancira od istočnog bloka. Upravo u tom razdoblju, od 1949. pa do kraja 1951., zabilježen je prvi porast kvalitete u odnosima između Jugoslavije i Francuske nakon Drugog svjetskog rata. Izdvajanje iz istočnog bloka, ali uz očuvanje ideoloških sličnosti s njime, dovelo je Jugoslaviju u poziciju između dviju suprotstavljenih sila, od kojih joj niti jedna nije bila naklonjena. S ciljem vlastitog opstanka, ali i ekonomskog oporavka te zbog vanjskopolitičkih potreba, Jugoslavija otvoreno koketira sa Zapadnim silama. Na ekonomskom polju tripartitna pomoć koja je stizala iz SAD-a, Velike Britanije i Francuske bila je neophodna za jugoslavenski opstanak. Isti trijumvirat bio je nadležan i za rješavanje spornog pitanja Trsta. U takvoj konstelaciji odnosa vodstvo FNRJ si nije moglo dozvoliti luksuz propitkivanja unutarnjih problema drugih država, posebno ne Francuske. Vanjskopolitička nužnost dovodi do formiranja temeljnog koncept jugoslavenske vanjske politike, koji će do izbijanja alžirskog ustanka razviti svoje glavne obrise. Postepenim otklanjanjem spornih pitanja koji su opterećivali odnose Francuske i Jugoslavije, već do 1954. situacija je znatno uznapredovala.¹⁴¹ Dijelom je to zasluga i članova Socijalističke partije Francuske (*Section Française de l'Internationale Ouvrière-SFIO*) poput

¹³⁹Petrović 2009, 129.

¹⁴⁰Isti, 128-130.

¹⁴¹Petrović 2009, 138 -142.

Guy Molleta, ali i istaknutog radikala Pierra Mendès Francea.¹⁴² Prema Petroviću dvogodišnji period pred samo izbijanje alžirskog ustanka, od početka 1952. do 1. studenog 1954., možemo promatrati kao: "... najkvalitetniji i praktično beskonfliktan period francusko-jugoslavenskih odnosa."¹⁴³

Za razliku od nepredvidivosti političkog aspekta bilateralnih odnosa, kulturna i znanstvena suradnja bila je u međuratnom te neposrednom postratnom razdoblju na respektabilnoj razini. Razlog tomu može se tražiti i u činjenici da su brojni Jugoslaveni stekli visoko obrazovanje na poznatim francuskim sveučilištima. Među njima je bilo i istaknutih komunista poput saveznog sekretara za vanjske poslove Konstantina „Koče“ Popovića, koji je svoje obrazovanje stekao na slavnoj pariškoj Sorboni.¹⁴⁴ U prvoj fazi postratnih odnosa, razmjena i suradnja na znanstvenom polju bila je učestala i plodonosna za obje strane. Petrović ističe značaj političkog opredjeljenja francuskih gostiju, prilikom čijeg je odabira veliku ulogu igrala i jugoslavenska ambasada u Francuskoj. Ovaj podatak ne treba čuditi s obzirom da je Jugoslavija ipak bila komunistička zemlja koja si nije mogla dozvoliti nekontrolirani upliv zapadnjačkih ideja.¹⁴⁵ Još intenzivniji bio je kulturni aspekt bilateralnih odnosa. Tako se s ciljem jačeg povezivanja dviju država putem kulturne suradnje 1947. osniva društvo France-Yougoslavie.¹⁴⁶ Među brojnim primjerima uspjeha jugoslavenskih kulturnjaka i prihvaćenosti jugoslavenske kulture u Francuskoj možemo izdvojiti podatke iz telegrama jugoslavenskog ambasadora u Francuskoj Srđana Price od 27. svibnja 1952. U njemu Prica govori o jugoslavenskoj folklornoj izložbi koja gostuje u Palais de Chaillot u Parizu, a posjećuju je brojni istaknuti Parižani.¹⁴⁷ Kulturna i znanstvena suradnja pružala je diplomatima veći manevarski prostor prilikom razgovora o političkim i ekonomskim pitanjima. Zbog toga je bilo veoma važno prezentirati Jugoslaviju u što pozitivnijem svijetlu u svakoj sferi djelovanja.

Iz ekonomske perspektive jugoslavensko gospodarstvo bilo je u problemima, dok se iz Francuske više uvozilo nego u nju izvozilo.¹⁴⁸ Teritorij Magreba predstavljao je potencijalno vrlo plodonosnu interesnu sferu za jugoslavensko gospodarstvo. Bilo je to gotovo netaknuto tržište za druge države, prvenstveno zbog francuskog protekcionizma i onemogućavanja strane konkurencije s ciljem osiguranja monopola za vlastite proizvode. Pokušaji otvaranja

¹⁴²Obojica su obnašali dužnost premijera tijekom IV. Republike. Isti, 146.

¹⁴³Isti, 142. stranica

¹⁴⁴<http://krlezijana.lzmk.hr/clanak.aspx?id=2014> (preuzeto 15.09.2018. u 11:25)

¹⁴⁵Petrović 2009, 163.

¹⁴⁶Petrović 2009, 134.

¹⁴⁷Diplomatski arhiv MSPRS, F-26, Fascikli za kulturnu suradnju. Telegram ambasadora Price za DSIP od 27. svibnja 1952.

¹⁴⁸Petrović 2009, 165-166.

konzulata u Magrebu kao početnog koraka prema široj ekonomskoj i političkoj suradnji bili su neuspješni.¹⁴⁹ Vjerujemo kako je ovaj faktor igrao bitnu ulogu u jugoslavenskoj pomoći Alžiru, a pokušat ćemo ga dokazati na temelju upliva jugoslavenskog kapitala na alžirsko tržište nakon završetka rata.

7. FRANCUSKO - JUGOSLAVENSKI ODNOSI TIJEKOM ALŽIRSKOG RATA

7.1. "Plodne godine 1954. - 1957."

Tijekom 1954. obje države imaju niz neriješenih vanjskopolitičkih pitanja. Nakon Staljinove smrti otvoren je put za FNRJ prema pomirenju s istočnim blokom. Jugoslavensko balansiranje između Istoka i Zapada manifestira se potpisivanjem Balkanskog pakta nakon čega FNRJ dolazi u vrlo povoljan položaj prema NATO-u bez da je sama preuzela obaveze članstva. Normaliziranje odnosa između Jugoslavije i Italije, kao posljedica kompromisnog okončanja pitanja Slobodnog Teritorija Trsta, dodatno otvara manevarski prostor za bolju suradnju FNRJ sa zapadnim blokom.

Francuski premijer Pierre Mendès-France dolaskom na vlast ekspresno izvlači državu iz iscrpljujućeg rata u Indokini. Uz to, njegova velika zasluga je započinjanje pregovora s Tunisom i Marokom, koji će rezultirati njihovom neovisnošću. Odluka o izvlačenju iz Indokine ozbiljno je naštetila francuskom vojnom ugledu, ali je priskrbila brojne simpatije pobornika dekolonizacije, poput Jugoslavije.¹⁵⁰ Istovremeno, dolazi do razvijanja povjerenja između Francuske i Njemačke.

Jugoslavija je u europskoj politici bila otvorena za prisniju suradnju te spremna na pristupanje Europskoj obrambenoj zajednici. Petrović nam donosi podatak, referirajući se na izvore, kako su neki francuski dužnosnici ovakav jugoslavenski stav tumačili kao prvi korak za pristupanje Jugoslavije NATO-u. Citira dio bilješke ambasadora Price koji u jednom razgovoru objašnjava da je to samo iskaz jugoslavenske spremnosti za pružanje podrške ideji europske integracije.¹⁵¹

U inicijalnoj fazi rata Jugoslavija se nije usuđivala izravno i otvoreno podupirati FLN u borbi za neovisnost. Unatoč tome što je FNRJ zagovarala dekolonizaciju, na pitanje Alžira

¹⁴⁹Petrović 2009, 157.

¹⁵⁰Petrović 2009, 184-185.

¹⁵¹Isti, 198.

ona *de facto* nije mogla biti primijenjena jer kriza u ovom periodu bila shvaćana isključivo kao unutarnja stvar Francuske. Bilo je to u skladu s jugoslavenskim putem prema nesvrstavanju koji je 1954. poprimio određene obrise. Već tijekom studenog 1954. ostvaruju se prvi kontakti između FNRJ, koju predstavlja istaknuti novinar Zdravko Pečar, s predstavnicima FLN-a. Zahvaljujući Pečaru postavljeni su temelji za buduću suradnju i podršku koja u tom trenutku još uvijek ostaje tajna.¹⁵²

Odnose između FNRJ i Jugoslavije u kratkom razdoblju do kraja godine dodatno pospješuje to što se na čelu vlade nalazio upravo Pierre Mendès-France, koji je vrlo blagonaklono gledao na FNRJ i njezino vodstvo. Njegova uloga u okončanju francuske vlasti u Indokini, kao i involviranost u pružanje neovisnosti Tunisu i Maroku bila je komplementarna antikolonijalna politici koja poprima sve jasniji oblik u Jugoslaviji. Nažalost, vlada Pierre Mendès-Francea pada u veljači 1955. godine. Niti jedna druga vlada IV. Republike nije imala tako dobre s FNRJ kao što ih je imala Mendès-Franceova.¹⁵³

Bitna pozornica za popularizaciju međunarodnih problema bila je Generalna skupština Ujedinjenih naroda. Jedan od načina za poboljšanje šansi u naporima za neovisnosti bila je internacionalizacija problema kako bi se dobila podrška izvana. Upravo u Generalnoj skupštini započinju prve trzavice između francuske i jugoslavenske diplomacije. Jugoslavenska ambasada u Parizu poslala je izvještaj 24. lipnja 1955. godine Saveznom ministarstvu vanjskih poslova, u kojem navodi razlike u stavovima između Francuske i FNRJ oko spornih pitanja Maroka i Tunisa u UN-u. Jasno se vidi zamjerka Francuske iz razloga što jugoslavenska delegacija iznosi kritike štetne za francuske interese u Sjevernoj Africi. Tijekom ovog razdoblja "plodnih godina" Alžir i dalje ostaje svojevrsna tabu tema. Isti dokument govori o pružanju određene podrške vladi Mendes-Francea, paralelno s već spomenutim kritiziranjem francuske sjevernoafričke politike. Ovaj podatak nam jasno govori koliko su osobne veze i utjecaj bili bitan element visoke politike.¹⁵⁴ Također, slojevitost međunarodnih odnosa savršeno je vidljiva u istom dokumentu iz podatka da Francuska istovremeno s kritikama na jugoslavensko držanje u UN-u traži od FNRJ posredovanje kod arapskih zemalja.¹⁵⁵

Razvoj situacije 1956. donosi niz vrlo uzbudljivih događaja na polju međunarodne politike, a najveći gubitnik u svjetskim okvirima bila je Francuska. Unatoč kompromisnom

¹⁵²Isti, 203.

¹⁵³Isti, 206.

¹⁵⁴Diplomatski arhiv MSPRS, f-Francuska, 1955, Izvještaj ambasade FNRJ u Parizu o odnosima s Francuskom od 24. lipnja 1955.

¹⁵⁵Isto.

davanju neovisnosti Tunisu i Maroku, Petrović prenosi kako je takav potez donesen: „... iznenadno i za mnoge preuranjeno“.¹⁵⁶ Petrović ispravno brani ideju Guy Molleta da što prije sredi pitanje Tunisa i Maroka iz pragmatičnih razloga, uz argument kako je time sačuvao vlastiti ugled, ali i spriječio prelijevanje sukoba iz Alžira na susjedne teritorije.¹⁵⁷ Na taj način uspio je osloboditi veliki dio vojnih snaga, čime je učinjen jedan bitan preduvjet kojeg je Petrović zaboravio naglasiti. Davanjem neovisnosti Maroku i Tunisu, uz njihove brojne koncesije, Pariz je *de facto* okružio Alžir fiksnim granicama. Zahvaljujući jasnom teritorijalnom razgraničenju alžirska oružana borba bila je strogo lokalizirana što će biti dodatno naglašeno kasnije prilikom postavljanja električne žice, minskih polja i vojske uz granicu. Frédéric Médard navodi kako je posljedica toga bila da je 1958. Alžir bio u: „...opsadnom stanju“.¹⁵⁸

U svibnju 1956. Tito dolazi u najavljeni posjet Francuskoj gdje je srdačno dočekan. Naslovnica *Borbe* od 8. svibnja donosi informacije o Titovom posjetu Francuskoj i početku francusko-jugoslavenskih političkih razgovora. Također, isti članak spominje Titovo primanje odlikovanja od strane francuskog predsjednika Cotya.¹⁵⁹ O samom razgovoru između jugoslavenske delegacije na čelu s Titom i vrha francuske vlade pod vodstvom Guy Molleta, doznajemo iz telegrama jugoslavenskog ambasadora Aleša Beblera za DSIP s kraja posjete 11. svibnja 1956. Bebler navodi kako je obrađen niz međusobnih problema počevši s problemima ekonomske suradnje i jugoslavenskih dugova, preko detaljne rasprave oko pitanja Alžira i jugoslavenskog posredstva kod arapskih država, prvenstveno Egipta, nakon čega se prelazi na europske teme.¹⁶⁰ Posebna pozornost pridavala se pitanju Alžira gdje su i Francuzi težili prekidi vatre kao početnoj točki za daljnje pregovore. Problem je bilo razmimoilaženje oko pristupanja pregovorima. Za Francuze FLN nije bio legitimni predstavnik čitavog alžirskog naroda. Uz to, FLN je smatrao da alžirska neovisnost mora biti garantirana prije prestanka sukoba. Tito je predlagao postepeno raspetljavanje situacije gdje bi ekonomskim potezima mogli postići napredak na temelju kojeg mogu graditi put k mirnom rješenju sukoba. Također je, uvažavajući francusku involviranost u Alžiru, napomenuo kako dekolonizacija nije jednostavan proces.¹⁶¹ Zanimljivo je istaknuti kako se Francuzi nadaju jugoslavenskom posredništvu u arapskom svijetu, a gotovo pola godine kasnije ulaze u

¹⁵⁶Petrović 2009, 221.

¹⁵⁷Isti, 225.

¹⁵⁸Francuski original glasi: „en état de siège“ u: Médard 2010, 93.

¹⁵⁹„Predsjednik Tito svečano dočekan u Parizu“ *Borba*, 8. svibanj 1961, broj 115, 1.

¹⁶⁰Diplomatski arhiv MSPRS, f-Francuska 24, 1956, F-121, Telegram Aleša Beblera od 11. svibnja 1956.

¹⁶¹Isto.

otvoreni ratni sukob s jednom od najistaknutijih arapskih zemalja i bliskim jugoslavenskim saveznikom, Egiptom.

Nedugo nakon Titova odlaska iz Francuske započinje niz događaja koji će imati dugoročne posljedice za odnos FNRJ s Francuskom, ali i Francuske s međunarodnom zajednicom. Već je sredinom lipnja došlo do okupljanja tri vodeće figure budućeg pokreta nesvrstanih zemalja na Brijunima. Važna tema u razgovorima bilo je pitanje Alžira, kojemu se zajedničkom deklaracijom daje podrška.¹⁶² Ovakav istup trojice istaknutih državnika bio je veliki šok za Pariz.

U Jugoslaviju je došla četveročlana delegacija FLN-a¹⁶³ s ciljem da se sastane s Nasserom, Nehruom i Titom te im preda unaprijed pripremljen memorandum FLN-a. Iako se sastanak delegacije nije dogodio na Nehruovo inzistiranje, memorandum je ipak predan.¹⁶⁴ Nakon brijunskog sastanka u Beogradu se odvija zakulisna diplomatska igra. Naime, u tajnosti su se odvijali pregovori između francuskog predstavnika Pierrea Commina i trojice predstavnika FLN-a. Tajni pregovori započeli su još u travnju, a odvijali su se i u Kairu i Rimu.¹⁶⁵ Pregovori su prekinuti u listopadu kada dolazi do incidenta s francuskim uhićenjem dijela vodstva FLN-a, među kojima je bio i Ben Bella, na letu iz Maroka.¹⁶⁶ Francuzi nisu smatrali FLN legitimnim predstavnikom alžirskog naroda i iz toga razloga su pregovori vođeni tajno. Također, sudeći prema otmici zrakoplova te Sueskoj intervenciji, upitno je koliko su Francuzi ozbiljno računali na ove pregovore kao realnu mogućnost za okončanje krize.¹⁶⁷

Ubrzo po povratku Nassera iz Jugoslavije dolazi do komplikacije oko izgradnje Asuanske brane te nacionalizacije Sueskog kanala. Taj čin dovodi do naglog pogoršanja otprije slabih odnosa između Izraela, Velike Britanije i Francuske s Egiptom. Dolazi do eskalacije i zajedničke vojne intervencije protiv Egipta.¹⁶⁸ Francuzi smatraju kako će uspješna vojna intervencija maknuti Nassera s vlasti i time eliminirati jednog od najvažnijih saveznika FLN-a. Još značajnije za njih bilo je smanjenje njegova rastuća utjecaja u Magrebu, koji bi

¹⁶²136

¹⁶³Članovi delegacije bili su M'hamed Yazid, Ferhat Abbas, Ahmed Francis i Lamine Debaghine.

¹⁶⁴Jakovina 39; Vladimir Petrović, *Titova lična diplomatija: studije i dokumentarni prilozi* (Beograd: Institut za savremenu istoriju, 2010), 135. (Dalje Petrović 2010)

¹⁶⁵Sva trojica bili su članovi delegacije poslani na Brijune da uruči memorandum. Samo Ferhat Abbas nije sudjelovao u pregovorima. Zdravko Pečar, *Alžir do nezavisnosti* (Beograd: Prosveta – Institut za izučavanje radničkog pokreta, 1967), 776. (Dalje: Pečar 1967)

¹⁶⁶Radilo se o Ahmedu Ben Belli, Hocineu Aït Ahmedu, Mohammedu Khideru i Mohamedu Boudiafu, kao i istaknutom intelektualcu Mustafi Lacherafu. Allison Drew, *We are no longer in France: Communists in colonial Algeria* (New York: Manchester University Press, 2014), 208. (Dalje: Drew 2014); Pečar 1967, 776; Calvocoressi 2003, 577.

¹⁶⁷Connelly 2002, 113.

¹⁶⁸Judt 2005, 295.

ozbiljno narušio francusku dominaciju u regiji.¹⁶⁹ Kao posljedica napada na suverenu zemlju, sva tri agresora doživljavaju teške osude u UN-u. Neovisno jedna o drugoj, SAD i SSSR pokušavaju diplomatskim putem smiriti situaciju, ali ubrzo prelaze na otvorene prijetnje. Nakon više od tjedan dana prestaje se s vojnim akcijama. Egipat se uspio obraniti, a napadači započinju s povlačenjem trupa.¹⁷⁰ Krajem listopada SSSR je bio vojno upletenu Mađarskoj, dok se u SAD-u odvijao vrhunac izborne kampanje. Evidentno je kako je do intervencije došlo u krajnje nezgodnom trenutku za obje supersile i da je hitna intervencija bila od presudne važnosti. Francuzi dugo vremena neće moći oprostiti Amerikancima „zabijanje noža u leđa“ i odbijanje pružanja podrške njihovoj operaciji. Posljedično, sve očitijim postaje akumulirano nezadovoljstvo dijela članova NATO-a, prvenstveno Francuske, što rezultira realnim strahom od raspada ovog vojnog saveza.¹⁷¹ Petrović se poziva na dokument DSIP-a o francusko-jugoslavenskim odnosima u trogodišnjem periodu između 1956. i 1959. prilikom opisivanja reakcije FNRJ na Suesku krizu. Navodi kako se Jugoslavija oštro usprotivila invaziji na Egipat jer je to bilo očito kršenje njezinih ideja o mirovnoj koegzistenciji. Nadalje, ističe kako je Tito u svom govoru u Puli osudio francuske socijaliste za agresiju na suverenu državu u maniri kolonijalnih sila, što izaziva kratkotrajno zahlađenje odnosa.¹⁷² Reakcija FNRJ očekivana je zbog njezinih interesa i stavova oko pitanja vanjske politike. Uz to, ne treba zaboraviti prijateljstvo između Tita i Nassera, koje je sigurno bilo od velikog značaja u formiranju službenog jugoslavenskog stava. Krajem 1956. bilo je jasno kako je jugoslavenski put u nesvrstavanje određen te da će u budućnosti borba za dekolonizaciju i mirovnu egzistenciju biti od primarnog interesa za vanjsku politiku FNRJ.

Sam tijek događaja 1957. godine bio je relativno miran po pitanju francusko-jugoslavenskih odnosa, uz par manjih incidenata. Puno veći značaj imat će faktori izvana koji su utjecali na njihovo razvijanje. Tijekom pedesetih godina Francuska ulaže velike napore u što jače europsko povezivanje, a rezultat je osnivanje Europske ekonomske zajednice u Rimu 25. ožujka 1957. Temelj EEZ-a bila je bliska suradnja Pariza s Bonnom. Taj podatak nam govori kako je unatoč ozbiljno narušenoj reputaciji u međunarodnoj zajednici Francuska i dalje jedna od najmoćnijih svjetskih sila. Istovremeno, Jugoslavija je već ozbiljno ušla u prilagodbu svoje vanjske politike ideji nesvrstavanja i mirovne koegzistencije, što od 1957. postaje jasno i međunarodnoj zajednici. Bitno pitanje diplomatskih odnosa FNRJ s

¹⁶⁹Connelly 2002, 113.

¹⁷⁰Judt 2005, 296-298.

¹⁷¹Petrović 2009, 236.

¹⁷²Isti, 236-237.

Francuskom izvan okvira alžirskog rata javlja se primjenom Hallsteinove doktrine¹⁷³. Jugoslavija biva prvom žrtvom ovog zapadnonjemačkog koncepta, dok Francuska djeluje kao posrednik čime jača svoju poziciju prema FNRJ.

Velika očekivanja koja su Francuzi polagali u Titovu posredničku ulogu prema Arapima pokazala su se razočaravajućima. Problem je bio u krivoj percepciji Pariza vezano uz Titovu naklonjenost Zapadu. Godine 1957. apsolutno je jasno kako glavna arena za okončanje alžirskog rata postaje Generalna skupština UN-a. Francuzi još od 10. zasjedanja 1955. godine bojkotiraju njezin rad, što ih samo dodatno diskreditira u očima svjetske javnosti. Zahvaljujući njihovoj apstinenciji dolazi do jednoglasnog usvajanja Rezolucije 1012 čiji je cilj rješavanje krize u Alžiru na miroljubiv i demokratski način te u skladu s Poveljom UN-a.¹⁷⁴ Unatoč dotadašnjem odmjerenom stavu po pitanju Alžira, već krajem 1957. Koča Popović u UN-u govori o priznavanju prava Alžiru na neovisnost kao uvjeta za primirje i početak mirovnih pregovora. Jednak pogled na situaciju imali su i članovi FLN-a, dok su Francuzi kategorički odbijali bilo kakvu varijantu Alžira van Francuske.¹⁷⁵

Incident koji ozbiljno diskreditira jugoslavensku službenu politiku nemiješanja dogodio se 7. kolovoza 1957. Na putu za Casablancu jugoslavenski brod „Srbija“ zaustavljen je u međunarodnim vodama prevozeći 70 tona naoružanja i pripadajuće municije. Jugoslaveni su protestirali protiv kršenja međunarodnog prava, braneći se rekavši kako oružje nije bilo namijenjeno alžirskim borcima.¹⁷⁶ Zdravko Pečar donosi detaljne informacije o pedeset ometanja ili zaustavljanja plovidbe raznih jugoslavenskih brodova u razdoblju od 1958. do 1962. Neki od brodova poput "Slovenije" i "Srbije" doživjeli su tu sudbinu više puta tijekom navedenog razdoblja.¹⁷⁷

7.1.1. Ekonomska, znanstvena i kulturna suradnja

Kulturna i znanstvena suradnja između Francuske i FNRJ u ovom razdoblju predstavljaju reprezentativni primjer dobrih odnosa.¹⁷⁸ S druge strane, ekonomska suradnja

¹⁷³Doktrina prema kojoj Savezna republika Njemačka prekida odnose sa svakom zemljom koja prizna Demokratsku republiku Njemačku (<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=24193> (preuzeto: 20. listopada 2018.))

¹⁷⁴„1012 (XI). The question of Algeria“ preuzeto s <https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/340/16/IMG/NR034016.pdf?OpenElement> (preuzeto 24. rujana 2018.); Pečar 1967, 587-588

¹⁷⁵Petrović 2009, 244-245.

¹⁷⁶ Pečar 1967, 598; Todić 2015, 227-228.

¹⁷⁷Pečar 1967, 857-864.

¹⁷⁸Petrović 2009, 218.

nakon izbijanja rata u Alžiru bilježi tek skroman napredak. Prestankom primanja tripartitne pomoći 1954., jedino SAD nastavlja s određenim sredstvima pomoći FNRJ.¹⁷⁹ Na unutarnjem planu Jugoslaveni implementiraju radničko samoupravljanje koje će uz politiku nesvrstanosti postati svojevrsni zaštitni znak jugoslavenskog puta u komunizam. Za razdoblje do 1955. godine posebno su zanimljiva dva izvorna dokumenta izrađena u DSIP-u i ambasadi FNRJ u Parizu. Na temelju podataka koje ti dokumenti donose dobivamo koncizan pregled ekonomske suradnje Francuske i Jugoslavije u ovom razdoblju. Pitanje nacionalizirane francuske imovine smatra se problematičnim jer sprječava dobivanje novih kredita od Francuske, ali prema sporazumu od 27. srpnja 1955. kreće se s rješavanjem odštete u iznosu od 15 milijuna dolara, kao i sređivanjem pitanja preostalih jugoslavenskih dugovanja prema Francuskoj. Nadalje, navodi se kako Jugoslavija u trgovinskoj razmjeni i dalje ima značajan deficit prema Francuskoj. Primarno se izvoze obojeni metali i kukuruz, no vlasti su svjesne kako takav sustav nije održiv. Posebno ogorčenje za FNRJ izaziva nemogućnost probijanja na tržište Magreba koje je gotovo netaknuto zbog francuskog protekcionizma, a predstavlja značajnu interesnu zonu za plasman jugoslavenskih proizvoda.¹⁸⁰ Zatvaranje Sueskog kanala zbog posljedica nacionalizacije i intervencije utjecalo je na priljev robe prema Europi i izvan nje te rezultiralo velikim gubicima europskih zemalja.¹⁸¹

7.2. Zaoštavanje odnosa (1958.-1960.)

Godina koja označava prekretnicu u Alžirskom ratu, 1958., započinje prvim ozbiljnijim travicama između Jugoslavije i Francuske. Već 18. siječnja 1958. francuska mornarica prisiljava jugoslavenski brod „Slovenija“ na pristajanje u luci Oran te zapljenjuje njegov teret od 150 tona oružja i municije. Nakon prvog zaustavljanja broda "Srbija", koje se zbilo još i ranije, već 7. kolovoza 1957., privođenje i ometanje plovidbe jugoslavenskih brodova postaje učestalo.¹⁸² Dolazi do oštrog protesta jugoslavenskog ambasadora u Parizu, Radivoja Uvalića, kod ministra vanjskih poslova Francuske Christiana Pineaua. Dok je Uvalić prozivao Francuze za kršenje međunarodnog prava i tražio objašnjenje, kao i odštetu za zaplijenjeni teret, Pineauo se referirao na posjedovanje dokaza o zabranjenoj robi nabavljenoj od strane FLN-a, koja je posredništvom FNRJ poslana kao pomoć alžirskim ustanicima preko

¹⁷⁹Isti 2009, 205-206.

¹⁸⁰Diplomatski arhiv MSPRS, f-Francuska, 1955, Dokument o francusko-jugoslavenskoj ekonomskoj suradnji u periodu 1948 - 1955, lipanj 1955. i Isto, Dokument o gospodarskim odnosima izrađen u ambasadi FNRJ u Parizu, srpanj 1955.

¹⁸¹"Ogromne štete u privredi zbog obustave plovidbe Suezom" *Vjesnik*, 10. studenog 1956, 3.

¹⁸²Pečar 1967, 598.

Maroka. Također je pravdao poziciju Francuske vezano uz intervenciju u međunarodnim vodama dokumentom izdanim od strane francuske vlade dvije godine ranije, temeljem kojeg Francuzi najavljuju preglede plovila za koje sumnjaju da prevoze pomoć ustanicima, neovisno jesu li u teritorijalnim ili međunarodnim vodama. Dok je Uvalić protestirao oko kupca naoružanja tvrdeći da nije namijenjeno alžirskim ustanicima, Pineau iskazuje svoje razočaranje u prijateljsku zemlju koja radi protiv Francuske.¹⁸³ Spor oko broda "Slovenija" protezat će se još mjesecima te će Jugoslaveni zahtijevati naknadu za zaplijenjeni teret, dok će je Francuzi odbijati tvrdeći da je teret bio namijenjen pobunjenicima.

Petrović ispravno govori o dvostrukim kriterijima FNRJ prema Francuskoj i Alžiru, temeljeno na primjeru francuskog bombardiranja tunižanskog mjesta Sakiet Sidi Youssefa. Komentirajući Uvalićev telegramu od 1. ožujka, u kojem se kritizira čin bombardiranja od strane francuske vlade kao potpuni gubitak autoriteta, Petrović primjećuje kako je vodstvo FNRJ naklonjeno upadima boraca ALN-a iz teritorija jedne države u drugu s ciljem vršenja vojnih aktivnosti, ali kada Francuzi uzvrate onda dolazi do osuda.¹⁸⁴ Ovakav stav FNRJ, ali i međunarodne zajednice, možemo promatrati kao bitan uspjeh FLN-ove kampanje za internacionalizaciju svoje borbe i ostvarivanja međunarodne podrške. U odnosu prema FNRJ značajno je sudjelovanje delegacije FLN-a na VII. kongresu Saveza komunista Jugoslavije, održanom u Ljubljani između 22. i 27. travnja, gdje su srdačno primljeni. Ovim činom dodatno je ojačana podrška koju FNRJ pruža alžirskoj borbi za neovisnost pod vodstvom FLN-a.¹⁸⁵

Turbulentno proljeće u Alžiru dolazi do vrhunca izbijanjem generalskog puča 13. svibnja. Službeno partijsko glasilo Jugoslavije, *Borba*, donosi detaljne informacije o pokušaju sastavljanja nove francuske vlade, kao i općenito krize kroz koju zemlja prolazi krajem travnja i tijekom svibnja. U članku "Francuska kriza" od 12. svibnja navodi se kako je René Pleven odustao od pokušaja da sastavi vladu te je kriza vlade tako ušla u četvrti tjedan. Smatra se kako je vojni puč u Alžiru jasno pokazao tko su pravi protivnici završetka alžirskog rata, kao i stvarnog interesa Francuske i njenog naroda. Smatralo se kako će vrijeme pokazati hoće li odgovorni politički faktori u Francuskoj iz toga izvući prave zaključke i hoće li na tom iskustvu graditi novu politiku prema Alžiru i sjevernoj Africi općenito. Navedeno je kako se Francuska u ovom trenutku nalazi na vrhuncu krize u koju je dovedena zbog produživanja rata u Alžiru. Isti članak kritizira slabost ljevice u Francuskoj: „Daljnji razvoj događaja

¹⁸³Diplomatski arhiv MSPRS, F-Francuska br. 31, 1958, F-340 Telegram Uvalića za MSPRS od 20. siječnja 1958.

¹⁸⁴Petrović 2009, 262 - 263.

¹⁸⁵Pečar 1967, 590-591.

pokazat će, kolike su njihove snage i da li će zbog razjedinjene i nesložne ljevice, prevagu odnijeti ekstremisti i fašisti.“¹⁸⁶. Borba donosi stav da ukoliko novi mandator i uspije sastaviti vladu, to bi moglo biti samo privremeno rješenje koje ne bi otklonilo suštinu krize. Smatra se kako je za to potrebna vlada koja bi „...imala dovoljno smjelosti da, polazeći od jedne realne i razumne političke ocjene, formulira nov kurs za soluciju sjevernoafričkih problema, a u prvom redu za okončanje alžirske drame“¹⁸⁷. Jedina osoba u Francuskoj koja je odgovarala navedenom opisu bio je general Charles de Gaulle. Njegov povratak na vlast doživljen je u službenim jugoslavenskim krugovima kao *deus ex machina* koji će po kratkom postupku uspješno okončati krizu oko Alžira.¹⁸⁸ Zahvaljujući poštovanju kojeg je izazivao de Gaulle te energičnoj politici po pitanju Alžira, kao i dekolonizacije francuskih kolonijalnih posjeda, dolazi iznova do odmjerijeg djelovanja jugoslavenske diplomacije prema alžirskom pitanju.¹⁸⁹

Ranije spomenuti protupotez FLN-a prema politici Francuske pod de Gaulleom bilo je osnivanje Privremene alžirske vlade, što je privuklo zanimanje vlade FNRJ. Unatoč otvorenim simpatijama, do službenog priznanja nije došlo iz obzira prema Francuskoj. Petrović donosi razgovor između predstavnika francuske i jugoslavenske ambasade u Rabatu, gdje se Jugoslavena moli da ne prime alžirske predstavnike koji dolaze. Shvaćajući kako to neće biti izvedivo dolazi do kompromisa, prema kojem u slučaju održavanja sastanka Jugoslavena i Alžiraca on nema javni karakter te neće biti medijski eksponiran.¹⁹⁰ U 1958. dolazi i do slanja prvih službenih pošiljki Alžircima u vidu humanitarne pomoći te specifičnijih načina pomaganja¹⁹¹ FNRJ ipak održava solidne odnose s Francuskom. Ne odustajanje od borbe za dekolonizaciju kao jednog od osnovnih postulata jugoslavenske vanjske politike utjecat će na to da kratkotrajno poboljšanje odnosa opet krene u negativnom smjeru.

Politika FNRJ prema Alžiru i Francuskoj tijekom 1959. dovodi do prvih ozbiljnih pomaka na gore u odnosu prema prijašnjim godinama. Osnivanjem PAV intenziviraju se alžirski naponi u potrazi za saveznicima, a FNRJ sve otvorenije koketira s alžirskim predstavnicima. Zanimljivo je kako Francuska osjetno jača pod de Gaulleom te uspješno

¹⁸⁶"Vjesnik komentari - Puč u Alžiru" *Vjesnik*, 15. svibanj 1958, broj 4177., 3.

¹⁸⁷"Francuska kriza" *Borba*, 12. svibanj 1958, broj 126, 3.

¹⁸⁸Diplomatski arhiv MSPRS, F-Francuska, 1958, Telegram Uvalića od 19. lipnja 1958.

¹⁸⁹Petrović 2009, 269.

¹⁹⁰Petrović 2009, 272.

¹⁹¹Među brojnim vidovima pomoći možemo istaknuti prihvaćanje alžirskih studenata na školovanje u Jugoslaviji, prihvaćanje alžirskih ranjenika na liječenje, pomoć pri tiskanju i izradi propagandnih materijala itd.

rješava niz spornih pitanja, prvenstveno problematično kolonijalno nasljeđe. Unatoč tome, FNRJ ostaje odlučna u svojoj podršci Alžiru.

Francusko-jugoslavensko prijateljstvo doživljava najteži udarac u dotadašnjem ratnom periodu kada predsjednik PAV-a Ferhat Abbas dolazi u posjet FNRJ kao gost Aleksandra Rankovića.¹⁹² Tijekom posjeta Beogradu 9. lipnja primio ih je i predsjednik FNRJ Josip Broz Tito s kojim su imali službeni ručak.¹⁹³ Nakon Beograda, Abbas posjećuje i Zagreb iz kojeg putuje u Stubičke Toplice u posjetu grupi alžirskih ranjenika na liječenju u FNRJ.¹⁹⁴ Na kraju posjeta održana je zajednička konferencija za novinare te je izdan i zajednički *communiqué*. Na ovaj način FNRJ *de facto* priznaje PAV što rezultira bijesom Francuza.¹⁹⁵ Unatoč tome nije došlo do prekida diplomatskih odnosa.

U dokumentu Državnog sekretarijata za inostrane poslove, kojeg potpisuje državni podsekretar Veljko Mićunović, navodi se vrsta i obujam pomoći koja je Abbasu obećana prilikom njegova posjeta Jugoslaviji. Humanitarna pomoć višestruko se povećala u odnosu na prošlogodišnje razdoblje. Nadalje, Savezno izvršno vijeće odobrilo je pedeset milijuna dinara pomoći za izbjeglice koja se slala preko jugoslavenskog Crvenog križa. Po pitanju obučavanja kadrova, FNRJ se obvezala primiti dodatnih deset alžirskih stipendista na studij. Svojom aktivnošću na tom polju posebno se istaknuo Savez sindikata koji je sastavio opširan plan s ciljem pomoći pri edukaciji budućih alžirskih kadrova. Uz to, DSIP predlaže dvadeset i pet milijuna dinara PAV-u za slobodnu kupovinu u Jugoslaviji te dvadeset i pet milijuna dinara u devizama. Uz pedeset alžirskih ranjenika koji su se nalazili na liječenju u FNRJ, moli se primanje novih četrdeset do pedeset ranjenika. Broj ranjenih Alžiraca naglo raste kao posljedica intenzivnijih francuskih vojnih djelovanja. DSIP zagovara ispunjavanje molbi PAV-a smatrajući da tim činom ostvaruju: "... krupan politički efekt u Alžiru i kod Arapa, a ocenjujemo da ne bi naišao na oštru francusku reakciju."¹⁹⁶ Mićunović dokument zaključuje vlastitom prosudbom razloga zbog kojeg je neophodna istaknutija materijalna podrška FLN-u, jer bi na taj način bila "... umanjena dosadašnja disproporcija između političke i materijalne pomoći koju pružamo FLN-u."¹⁹⁷

U govoru od 9. studenog de Gaulle proziva komunistički režim FNRJ. U očima francuskog predsjednika su sve komunističke zemlje bile marionete Moskve. Ovakav stav nije

¹⁹² „Ferhat Abas“ *Borba*, 9. lipnja 1959, broj 134, 3.

¹⁹³ „Predsjednik Tito primio predsjednika privremene alžirske vlade Ferhata Abasa“ *Borba*, 10. lipnja 1959, broj 135, 1.

¹⁹⁴ „Ferhat Abas posjetio Zagreb i alžirske ranjenike u Stubičkim Toplicama kraj Zagreba“ *Borba*, 12. lipnja 1959, broj 136, 1.

¹⁹⁵ Petrović 2009, 286-287.

¹⁹⁶ Arhiv Jugoslavije, AJ 507 - IX, 2/II-8, (K-1) Zabeleška Veljka Mićunovića od 6. studenog 1959.

¹⁹⁷ Isto.

iznenađujuć, budući da je de Gaulle bio poznat kao izraziti anti-komunist. Također, ovaj "verbalni delikt" de Gaullea može se tumačiti kao nervozna reakcija na sve otvorenije simpatiziranje FNRJ prema Alžircima.¹⁹⁸

Tijekom 1960. godine odnosi Jugoslavije i Francuske bili su i dalje u opadanju, godina je prošla bez značajnijih problema, a jedina točka prijepora bio je Alžirski rat. Pozitivan element bilo je proglašavanje neovisnosti većine afričkih kolonija, čin koji je Beograd s oduševljenjem pozdravio. Francuska je smatrala kako je davanje neovisnosti kolonijama *en masse* jasan iskaz njihove podrške ideji dekolonizacije koji će, među ostalim, rezultirati i smanjenjem pritiska međunarodne zajednice oko pitanja Alžira. Međutim, pritisci koji su dolazili iz međunarodne zajednice, a među njima i jugoslavenski, samo su se intenzivirali tijekom 1960. Srž neslaganja između Francuske i Jugoslavije bila je upravo u činjenici da su obje zemlje bile nepopustljive te bez volje ili želje za razumijevanjem percepcije one druge po pitanju rješavanja alžirskog problema.¹⁹⁹

Odnos Beograda s FLN-om je s vremenom postajao sve intenzivniji što dodatno provocira službeni Pariz. U dokumentima nailazimo na niz susreta između tek postavljenog predstavnika FLN-a u Beogradu, Messaouda Boukadouma s visokim dužnosnicima FNRJ.²⁰⁰ Kroz njihove razgovore primjećujemo kako dolazi do povećanja alžirskih zahtjeva za pomoći. Krajem travnja i početkom svibnja Jugoslaviju posjećuje delegacija FLN-a. Tijekom posjeta obilaze zemlju i tvornice te se sastaju s ranjenicima na liječenju u Jugoslaviji.²⁰¹ Budući da FNRJ još nije službeno priznala PAV, Boukadoum nije uživao diplomatske privilegije, iako je djelovao kao *de facto* FLN-ov ambasador u FNRJ.

Trzavice između Francuske i NATO-a, kao i posjeta Hruščova Parizu, dodatno uznemiruju strasti među zapadnim saveznicima. Refleksija tih događaja osjeti se i u odnosu Francuske prema FNRJ. Petrović se poziva na Uvalićev telegram od 19. ožujka gdje prilikom napuštanja pozicije jugoslavenskog ambasadora u Parizu biva pozvan na oproštajni prijem kod predsjednika francuskog parlamenta, Jacquesa Chaban-Delmasa. Na prijemu se domaćin: "...izuzetno afirmativno izrazio o Jugoslaviji. Hvalio je posebno njenu vanblokovsku politiku."²⁰²

¹⁹⁸Petrović 2009, 302-303.

¹⁹⁹Petrović 2009, 305.-307.

²⁰⁰Arhiv Jugoslavije donosi dokumente o sastancima Messaouda Boukadouma s Predragom Ajtićem, Lazarom Živuljem, Josipom Đerđom i Aleksandrom Rankovićem. Uvjereni smo kako je došlo do niza drugih sastanaka za koje ne postoji ili nam nije bila dostupna evidencija.

²⁰¹Arhiv Jugoslavije, 507 - IX, 2, (K-1), Izveštaj Bankera Rinalda od 4. svibnja 1960.

²⁰²Petrović 2009, 296.

Francuska je svjesna priljeva svojih bivših kolonija u OUN gdje prilikom glasanja u Generalnoj skupštini svaki glas vrijedi jednako. U razdoblju nakon de Gaulleova povratka na vlast Francuzi su uspijevali rušiti prijedloge usmjerene protiv njihovih interesa, ali će to nakon 1960. biti znatno otežano. Neophodno je istaknuti kako je utjecaj Josipa Broza Tita u zemljama trećeg svijeta, kojemu su odreda pripadale sve bivše francuske kolonije, bio iznimno velik. Također, između Jugoslavije i Francuske i dalje je bilo neriješenih ekonomskih pitanja koja su se mogla pokazati problematičnima za Beograd. Imajući to u vidu, male geste dobre volje poput prijema jugoslavenskog ambasadora u Francuskoj, Darka Černeja, kod predsjednika francuskog parlamenta Chaban-Delmasa i Titove podrške korištenju francuskog jezika kao sredstvu komunikacije u bivšim francuskim kolonijama, bile su primijećene i cijenjene.²⁰³

U razdoblju od dolaska de Gaullea na vlast pa do početka 60-ih diplomatski odnosi Jugoslavije i Francuske doživjeli su značajan pad u odnosu na ranije razdoblje. Ispravan je prvi dio Petrovićeva stava kako se ostavlja dojam da su: "... predstavnici diplomatija Francuske i FNRJ shvatili da po pitanju Alžira imaju veoma različite stavove, i u svojoj komunikaciji pokušavali da pospeše one delatnosti koje nisu u direktnoj vezi sa njim."²⁰⁴ Referirajući se na drugi dio citata, jasno je kako je pitanje francuskog Alžira, kao i involviranost FNRJ u "projekt" neovisnog Alžira, ipak bilo od prevelike važnosti za obje strane te je neizbježno moralo opteretiti diplomatske odnose FNRJ i Francuske.

7.2.1. Ekonomska, znanstvena i kulturna suradnja

De Gaulleovim povratkom na vlast dolazi i do promjena u odnosu Jugoslavije i Francuske na ekonomskom polju. U kolovozu 1958. potpisani su dugo odgađani bilateralni ekonomski sporazumi, kojim je regulirano pitanje isplate naknade za nacionaliziranu francusku imovinu od strane FNRJ. Uz to, dogovorena su rješenja za dugovanja FNRJ prema Francuskoj.²⁰⁵ Dodatni impuls ekonomskoj suradnji bio je Trgovinski sporazum potpisan u listopadu iste godine u Parizu, kojim su jugoslavenski predstavnici bili zadovoljni. Primjetna je i povoljnija struktura jugoslavenskog izvoza u odnosu na prijašnje godine gdje sirovine i

²⁰³Diplomatski arhiv MSPRS, F-Francuska, 1960, Telegram Černeja od 27. svibnja 1960.

²⁰⁴Petrović 2009, 302. stranica

²⁰⁵Dogovoren je rok za otplatu u trajanju od 13 godina i 6 mjeseci u iznosu od 10 250 000 dolara u francuskim francima kroz razlike u cijeni uvezene robe. Preostali dio iznosa u visinu od 12 000 000 dolara dogovoren je za otplatu u periodu od 17 godina. Diplomatski Arhiv MSPRS, F-Francuska, 1958, Dokument MSPRS o francusko-jugoslavenskim odnosima 1952-1958.

poljoprivredni proizvodu zauzimaju manji postotak nego ranije.²⁰⁶ Investicije Francuske u Jugoslaviji vidljive su na primjeru tvornice celuloze u Banja Luci, u koju Francuzi ulažu deset milijuna dolara vlastitog kapitala, kao i izgradnja Bor-Majdanpeka gdje Francuzi sudjeluju sa 60% ulaganja. Također, Francuzi ulažu dodatnih trideset i devet milijuna dolara kroz brojne investicije u FNRJ.²⁰⁷ Referirajući se na dva dokumenta DSIP-a s početka 1960., Petrović iznosi brojke o negativnoj trgovinskoj bilanci između FNRJ i Francuske. Zahvaljujući liberalizaciji francuskog tržišta za proizvode iz FNRJ, dolazi do bitnog iskoraka prema povećanju izvoza. Unatoč tome, izvoz ostaje nepovoljan jer se većinom temelji na prehrambenim proizvodima, duhanu i sirovinama. Primjerice, planirani izvoz mesa za Francusku u 1960. iznosio je 3000 tona goveđeg mesa i 2000 tona govedine, kao i nastojanje da se izveze 2000 tona svinjskog mesa. Također, navodi se kredit u visini od 1.75 milijardi franaka dobiven na temelju potpisanog Sporazuma o privrednoj i tehničkoj suradnji s Francuskom.²⁰⁸

Znanstveni i kulturni bilateralni odnosi ostaju i u ovom razdoblju na visokoj razini. Znanstvenici iz FNRJ i Francuske nastavljaju zajedničku suradnju po pitanju nuklearne energije, temeljenu na sporazumima potpisanim godinu dana ranije. Na kulturnom polju ističe se pitanje filmske industrije gdje je Jugoslavija zanimljivo tržište za francusku kinematografiju. Vidljivo je to u omjeru međusobno uvezenih i izvezenih filmova gdje je Jugoslavija u razdoblju od 1955. do 1957. u Francusku izvezla 2 igrana i 9 kratkih filmova, a uvezla čak 39 igranih te 2 kratka filma.²⁰⁹

7.3. Teški trenuci (1961 - 1962.)

Dva bitna događaja odredila su odnose FNRJ i Francuske tijekom 1961. Prvi je puč francuskih generala u Alžiru protiv francuske vlade. Iako je pokušaj bio unutarnjopolitički incident, njegovim uspješnim gušenjem otklanjaju se sve realne prepreke prema završetku Alžirskog rata. Drugi događaj institucionalizirao je ideju nesvrstavanja kroz Pokret nesvrstanih zemalja, što je bitno utjecalo na međunarodnu političku scenu, dok se Jugoslavija nametnula kao jedan od njegovih vođa. Unatoč tome što na prvu ne djeluju izravno povezani, ova dva događaja međusobno su komplementarna. Kako u Francuskoj jača podrška pružanju

²⁰⁶Petrović 2009, 270.

²⁰⁷Diplomatski arhiv MSPRS, F-Francuska, br. 32, 1958, F-1, Zabilješka o financijskim akcijama sa Francuskom

²⁰⁸Petrović 2009, 297 - 298.

²⁰⁹Petrović 2009, 273.

neovisnosti Alžiru paralelno raste međunarodni pritisak, prvenstveno nesvrstanih zemalja, na čelu s FNRJ.

Još krajem 1960. iz Pariza jugoslavenski ambasador Darko Černež u jednoj od svojih procjena situacije u Alžiru iznosi vlastiti stav o posljedicama masovnih demonstracija muslimana u Alžiru. Černež vjeruje kako će doći do njihovog izraženijeg okupljanja oko FLN-a i PAV te slabljenja moći *pieds-noirea*. Također, povlači paralelu s masovnim okupljanjima od 1958. kada su brojni muslimani pružali podršku Europljanima.²¹⁰ Prilikom polusatne posjete francuskom ministru vanjskih poslova, Bebler prenosi ukratko detalje razgovora. Couve de Murville smatra kako u svijetu gdje postoje supersile poput SSSR-a i SAD-a, Francuska kotira kao srednje velika sila. Smatra tu poziciju nezahvalnom jer pod utjecajem i instrukcijama SAD-a i SSSR-a dolazi do pritiska od malih, no brojnih država članica UN-a, na države poput Francuske. Također, jasno iznosi stav kako je Alžir unutarnje pitanje Francuske i savjetuje drugima da se što manje miješaju zato što: „... bolje će biti i za jedne i za druge“²¹¹. Jasno je kako se u ovom slučaju izravno aludira na FNRJ uz opasku da: „... dok tako postupa neka se ne čudi da se odnosi sa Francuskom ne mogu razvijati.“²¹² Iz istog razgovora saznajemo kako francuski ministar vanjskih poslova ima općenito pozitivan stav o FNRJ, posebice njezinoj unutarnjoj i ekonomskoj politici. Bebler opisuje stav Couve de Murvillea tijekom razgovora: „... nagoveštavao da bi mogli dobro da saradjujemo, ako bi mi pokazivali više razumevanja za njihove poteškoće naročito u pitanjima Alžira i ostale Afrike.“²¹³. Evidentno je kako Francuska vidi potencijalnu korist od suradnje s FNRJ, ponajviše zbog njezina ugleda i razvijenih veza s državama Afrike, usprkos otvorenom svrstavanju FNRJ na stranu Alžiraca. Iz tog razloga još nije došlo do teškog narušavanja diplomatskih odnosa koje će se manifestirati tek nekoliko mjeseci nakon jugoslavenskog *de iure* priznanja PAV.

U razgovoru Černeža s francuskim službenikom ministarstva vanjskih poslova, Loussettom, jugoslavenskom ambasadoru upućena je kritika po pitanju izraženije aktivnosti delegacije FNRJ u OUN. Černež objašnjava jugoslavensku aktivnost u OUN-u kao posljedicu utiska u međunarodnoj zajednici koji su izazvale demonstracije Alžiraca prilikom posjeta predsjednika de Gaullea. Uz to, Loussette predaje pisani odgovor ministra vanjskih poslova Mauricea Couve de Murvillea na jugoslavenske proteste oko francuskog zaustavljanja

²¹⁰Diplomatski arhiv MSPRS, Razne zemlje, Alžir, 1961, Černežev telegram od 12. prosinca 1960.

²¹¹Diplomatski arhiv MSPRS, f-Francuska, F-27, 1961, Černežev telegram od 8. veljače 1961.

²¹²Isto.

²¹³Isto.

njihovih brodova u međunarodnim vodama započeto još u kolovozu 1957. i zaustavljanjem broda "Srbija".²¹⁴

Iz dokumenta VI. odjeljenja DSIP-a od 30. ožujka 1961. godine kojeg potpisuje Jože Brilej, upućenog Saveznom izvršnom vijeću, prenosi se molba PAV-a preko ambasade FNRJ u Tunisu o pomoći pri uspostavljanju njihove propagandne službe. DSIP smatra kako je to iznimno bitno za FLN te: „...predlaže da Savezno izvršno veće odobri za 1961. godinu specijalni kredit od 60 miliona dinara koji bi bio utrošen na pružanje pomoći na propagandnom polju“²¹⁵. Izdavanje kredita Brilej pravda prilikom: „...da se jače angažujemo među Alžircima u popularisanju naše zemlje...“ te zbog činjenice da: „... neke istočne zemlje, kao i razni drugi elementi iz inostranstva trude da u završnoj fazi alžirskog problema oslabe naš uticaj među alžirskim borcima, stečen našom principijelnom podrškom koju smo im pružali.“²¹⁶ Iz primjera ovog dokumenta možemo jasno vidjeti oprez FNRJ od gubitka dugo građenog utjecaja pred sami kraj sukoba. FNRJ je stečeni utjecaj među Alžircima planirala iskoristiti u postratnom razdoblju te je iz tog razloga bilo neophodno očuvati dobre odnose i simpatije Alžiraca. Tome u prilog ide i slijedeći citat iz odgovora SIV-a DSIP-u od 19. travnja 1961. gdje vidimo kako je Alžircima kredit odobren u svrhu da bude: „...utrošen na pružanje pomoći na propagandnom polju kao i na naše propagandne akcije prema Alžiru.“²¹⁷ Iznimno bitan kohezivni faktor između Alžiraca i Jugoslavena bilo je izjednačavanje jugoslavenske i alžirske borbe.

Pokušaj vojnog puča iz travnja 1961. bio je najozbiljnija prijetnja vlasti de Gaullea. Unatoč realnoj prijetnji od bratoubilačkog rata između Francuza, situacija je miroljubivo okončana. Tijekom samog puča o njemu su aktivno izvještavali i *Borba* i *Vjesnik* unatoč oskudici informacija koje su dolazile iz Alžira. Obje tiskovine prenose proglas Ferhata Abbasa upućenog Alžircima koje poziva da se odupru pučistima. Abbas izjavljuje da do puča dolazi kao reakcija na to što su Alžirci: "...herojskom i nepobjedivom borbom, nametnuli francuskoj vladi potrebu da pregovara o rješenju."²¹⁸ Abbas je bio svjestan kako je za Alžirce najbolja šansa u tom trenutku za ostvarivanje neovisnosti bio general Charles de Gaulle, kao i činjenice da bi uspješan puč na vlast doveo nepopustljive protivnike neovisnog Alžira. Nadalje, jugoslavenski novinar Zdravko Pečar koji je bio blisko povezan s djelovanjem PAV-

²¹⁴Diplomatski arhiv MSPRS, f-Francuska, F-27, 1961, Černejev telegram od 12. siječanj 1961.

²¹⁵Diplomatski arhiv MSPRS, Strogo povjerljivo, Alžir (2), F-1, 1961, Dokument Jože Brileja Kabinetu Sekretara SIV-a, 30. ožujak 1961.

²¹⁶Isto.

²¹⁷Diplomatski Arhiv MSPRS, Strogo povjerljivo, Alžir (2), F-1, 1961, Odgovor SIV-a DSIP-u, 19. travanj 1961.

²¹⁸"Ferhat Abas pozvao Alžirce da se suprotstave pobuni desničarskih generala" *Borba*, 23. travanj 1961, broj 96, 2.; "Govor Abasa" *Vjesnik*, 23. travanj 1961, broj 5089, 1.

a prenosi njihov stav o izbijanju vojnog puča u izdanju *Borbe* od 29. travnja gdje navodi kako je: "...generalska pobuna pokazala da za evropsko stanovništvo u Alžiru nije više tako privlačna parola »francuski Alžir« kao što je to bio slučaj tijekom ranijih pobuna."²¹⁹ Obje poruke imale su isključivo propagandnu svrhu da se FLN i PAV prikažu jačima nego što su zapravo bili te da dodatno na svoju stranu privuku neodlučne Alžirce. U stvarnosti, posljedica propadanja vojnog puča bilo je intenziviranje terorističkog djelovanja OAS-a čija je borba dugo opstajala zahvaljujući upravo podršci alžirskih Europljana.

Istovremeno, u Parizu se iščekuje napad padobranaca na grad. Na dvije stranice *Borba* prenosi dostupne podatke o razvoju događaja, kao i dijelove de Gaulleova govora od 23. travnja. Svakih sat vremena na radiju se puštala de Gaulleova poznata izreka kojom je završio svoj govor: "Francuzi, pomozite mi!". Istog dana de Gaulle je aktivirao članak 16. iz ustava Pete Republike koji mu daje izvanredne ovlasti.²²⁰ Strah od vojne intervencije bio je prisutan u metropoli, ali se javlja i želja građana Pariza da se odupru potencijalnom napadu na glavni grad. U tome se ističe spremnost francuske ljevice, koja iako djeluje u opoziciji, izražava spremnost na pružanje otpora "vojno-fašističkoj diktaturi".²²¹ Njihova podrška manifestirala se kada je: "U 17 sati na teritoriju cijele Francuske sirenama je označen početak jednosatnog simboličnog štrajka svih sindikata kome su se pridružili i podržali ih i sve političke partije osim, naravno, krajnje desničarskih." dok će te večeri uz suradnju i koordinaciju s policijom na ulice izaći "...naoružane dobrovoljačke grupe: radnika, činovnika, seljaka, omladine."²²² Ovakvi članci koji pišu o širokoj društvenoj borbi protiv "fašističkih" ugroza imali su iznimno dobar prijem u jugoslavenskoj javnosti koja je svoj postratni identitet temeljila na uspješnoj antifašističkoj borbi.

Nakon neuspjeha u pokretanje širokih masa te svrstavanjem dijela vojske na stranu vlade u Parizu, pučisti su prihvatili poraz. Nekoliko dana nakon okončanja puča *Borba* i *Vjesnik* prate rasplet situacije te lov na glavne aktere, no tema ubrzo nestaje iz fokusa javnosti. Pozivajući se na pisanje *Agence France-Presse*, *Vjesnik* prenosi manji članak koji iznosi sumnju kako su pobunjeni generali Salan, Jouhuud i Zeller potražili politički azil u Gibraltaru, ali odgovorni britanski dužnosnici u Gibraltaru opovrgavaju ove navode.²²³ Iznova

²¹⁹"Ne postoje prepreke za francusko-alžirske pregovore smatra se u krugovima Privremene alžirske vlade" *Borba*, 29. travanj 1961, broj 102, 3.

²²⁰"Premijer Debre: Predstoji neposredni napad na Pariz" *Borba*, 24. travanj 1961, broj 97, 1-2.

²²¹"Francuska u stanju uzbune., vlada naoružava dobrovoljce" *Vjesnik*, 25. travanj 1961, broj 5091, 1.

²²²Isto, 3.

²²³"Vođe pobune zatražili azil u Gibraltaru?" *Vjesnik*, 27. travanj 1961, broj 5093, 3. stranica

pobjednik, general de Gaulle koristi priliku kako bi proveo veliku čistku u vojske i državnog aparata te otklonio sve ozbiljnije smetnje ostvarivanju primirja s PAV.²²⁴

Intenzivniji odnosi Jugoslavije i PAV, posebice zahvaljujući predstavništvu FLN-a u Beogradu, nisu prošli neopaženo u Parizu. Prilikom službenog prijema u ministarstvu vanjskih poslova, francuski ambasador u Beogradu, Vincent Broustra napušta prijem u znak protesta zbog dolaska predstavnika FLN-a. Francuzi prenose Černeju vlastitu zabrinutost za budućnost međusobnih odnosa jer dok oni rade na rješavanju situacije u Alžiru, jugoslavensko vodstvo uporno "doliva ulje na vatru".²²⁵ Što su točno predstavnici Quai d'Orsaya mislili pod navedenom metaforom možemo vidjeti u Černejev telegramu od 12. svibnja u kojem iznosi francusku zamjerku na Titovu proljetnu turneju²²⁶ po Africi. Smatrali su da je jugoslavenski predsjednik ciljano posjećivao samo zemlje okupljene u tzv. grupu Kazablanka koja je imala anti-zapadni karakter.²²⁷ Njihove sumnje će Tito dodatno ojačati svojim govorom, kao i otvorenim priklanjanjem pro-sovjetskoj struji prilikom Beogradske konferencije.²²⁸ Nadalje, Alžirci su putem svog predstavništva vršili pritisak da ih FNRJ i *de iure* prizna. U dokumentu od 22. kolovoza 1961. godine kojeg Služba za pravne poslove i međunarodne poslove upućuje Veljku Mićunoviću bilježimo neke od jugoslavenskih napora prema davanju što većeg legitimiteta PAV-u, ali uskraćujući službeno priznanje kako bi izbjegli zaoštavanje i vjerojatan prekid diplomatskih odnosa s Francuzima. Također, pokušalo se udovoljiti alžirskim zahtjevima da na nadolazećoj konferenciji PNZ-a imaju status punopravnog sudionika. Predlažu kako: "...bi se moglo izvršiti uskladjivanje već ostvarenih odnosa između vlade FNRJ i PVA [PAV op.a.], jednovremeno čuvajući se ozbiljnijih komplikacija i narocito praktičnih teskoca u odnosu na Francusku, na taj način što se predstavništvo FLN ne bi više od početka Konferencije smatralo kao predstavništvo političke organizacije već kao predstavništvo Privremene vlade Alžira, u statusu posebnog političkog predstavništva nediplomatskog statusa, koje bi priznavali kao kvalifikovanog zastupnika u FNRJ pripadnika FLN, odnosno Alžiraca koji ne žele ili ne mogu da se pozivaju na zaštitu Francuske. Na taj način bi ovo predstavništvo *de facto* dobilo i politički karakter."²²⁹ Bitno je istaknuti kako ova sugestija nije poticala priznanje PAV-a, već reguliranje statusa predstavništva FLN-a koje bi

²²⁴Diplomatski arhiv MSPRS, f-Francuska, F-27, 1961, Černejev telegram od 28. travnja 1961.

²²⁵Diplomatski arhiv MSPRS, Razne zemlje, Alžir, 1961, Černejev telegram od 21. siječnja 1961.

²²⁶Najduže službeno jugoslavenskog predsjednika nosilo je naziv operacija "Dijamant" i započela je 16. veljače 1961. Tito je tijekom 72 dana obišao Ganu, Togo, Liberiju, Gvineju, Mali, Maroko, Tunis i Egipat. Jakovina 2011, 40-41.

²²⁷Diplomatski arhiv MSPRS, f-Francuska, 1961, Černejev telegram od 12. svibnja 1961.

²²⁸Special friendship, 234-235. , Jakovina 44-45.

²²⁹Arhiv Jugoslavije, KPR I-4-a, J:2, Sluzba za pravne poslove i međunarodne ugovore kabinetu državnog podsekretara za inostrane poslove druga Veljka Mićunovica, 22. kolovoza 1961.

se uzdiglo na status predstavnika PAV, iako sama vlada i dalje ostaje *de iure* ne priznata. Jugoslaveni su čin uzdizanja odradili diskretno kako ne bi dodatno antagonizirali Francuze neposredno prije konferencije. O tome nam svjedoči i strogo povjerljivi dokument namijenjen isključivo za internu upotrebu DSIP-a o tretiranju delegacije PAV-a kojeg je 25. kolovoza Veljko Mićunović uputio osoblju koje mora po njemu poslovati. Zahtjeva se suptilnost pri ovoj izmjeni, dok će se jednako tako uputiti novinare da Boukadema u budućnosti oslovljavaju prema njegovoj novoj tituli, šef delegacije PAV-a. Mićunović jednako tako zahtjeva da se ni oko ovog ne pravi nikakva posebna najava niti publikacija.²³⁰

Održavanje prve konferencije Pokreta nesvrstanih zemalja u periodu od 1. do 6. rujna 1961. godine u Beogradu okupilo je 24 izaslanstva u statusu punopravnih sudionika.²³¹ Cilj konferencije bila je razmjena mišljenja među sudionicima oko bitnih tema poput dekolonizacije, razoružanja te aktualnih svjetskih kriza kako bi se što efikasnije doprinijelo ostvarivanju miroljubive koegzistencije i suradnje. Konferenciju je otvorio predsjednik FNRJ Josip Broz Tito, a svjetska javnost pomno je pratila njegov govor.²³² Francuzi s posebnim interesom gledaju na konferenciju. Uz instrukcije vlastitim predstavništvima u inozemstvu da prate razvoj događaja na konferenciji²³³, francuska javnost je detaljno bila upućena pisanjem francuskih glasila koja su pomno pratila tijekom čitave konferencije.²³⁴ Francuska glasila pisala su o Beogradskoj konferenciji u skladu sa svojim prijašnjim uređivačkim politikama bez velikih iznenađenja. Osim zbog statusa organizatora, uloga FNRJ na konferenciji bila je posebno praćena, dok su neki listovi brojne kritike upućene Zapadu tumačili kao najavu jugoslavenskog povratka u okrilje Istoka. Očekivano, najviše negativnog publiciteta dobila je odluka vlade FNRJ o službenom priznanju PAV.²³⁵ Unatoč tome, većina istaknutijih francuskih listova²³⁶ ipak ima razvijene dobre odnose s FNRJ, a Petrović to pripisuje: "...institucionalizovani(m) i organizovani(m) naponi(ma) diplomatije FNRJ da utiče na to da pisanje francuske štampe, ili bar nekih njenih listova, bude što povoljnije za politiku jugoslovenskog političkog vrha."²³⁷ Potrebno je istaknuti kako je tijekom konferencije za

²³⁰Arhiv Jugoslavije, KPR I-4-a, J:2, Interno uputstvo o tretiranju delegacije Privremene vlade Alžira u Beogradu, 25. kolovoza 1961.

²³¹Jakovina 2011, 44.

²³²Jakovina 2011, 43-45.

²³³Diplomatski arhiv MSPRS, F-Francuska, F-330, Černejev telegram od 13. rujna 1961.

²³⁴I *Borba* i *Vjesnik* u svojim izdanjima tijekom konferencije donose kratke preglede svjetskih glasila o konferenciji

²³⁵Petrović 2009, 321-322.

²³⁶Među njima potrebno je izdvojiti *Le Monde*, *L'Express* i *Le Combat*.

²³⁷Petrović 2009, 323.

medije od 5. rujna, de Gaulle nije odgovorio na pitanje povezano s Beogradskom konferencijom.

Samo priznanje PAV od FNRJ odvalo se na 15. sjednici konferencije malo iza 11 sati. Uz predsjednika FNRJ Josipa Broza Tita, PAV na istoj sjednici priznaju u ime Gane, Kwame Nkrumah, kao i Norodom Sihanouk u ime Kambodže.²³⁸ Titovo priznanje glasilo je: "Gospodine Predsjedniče izražavajući duboku želju naroda Jugoslavije - koji prema alžirskom narodu već niz godina, za čitavo vrijeme njegove herojske borbe, gaji duboke simpatije i osjećanja - izjavljujem ovdje u ime jugoslavenske vlade da je ona, s obzirom da već nekoliko godina priznaje »de fakto« alžirsku vladu, riješila da neodgodivo i »de jure« prizna vladu Alžira, čiji se predsjednik nalazi ovdje među nama. Hvala, gospodine Predsjedniče".²³⁹ Isti članak navodi kako se posljednja rečenica govora zagubila u "... snažnom aplauzu koji je dočekao izjavu našeg Predsjednika."²⁴⁰ Ovaj potez bio je neočekivan za sudionike konferencije, kao i za svjetsku javnost, ali njegovo savršeno tempiranje govori kako je unaprijed promišljeno. Zahvaljujući platformi koju je pružila velika medijska popraćenost konferencije, ovaj jugoslavenski potez imao je snažan odjek u svjetskoj javnosti, posebice među zemljama koje su nedavno prošle ili su bile u procesu dekolonizacije. Očekivana oštra reakcija Francuske je izostala te se stekao dojam kako će Quai d'Orsay preći preko ovog najbezobraznijeg istupa FNRJ do sada.²⁴¹

Do reakcije Francuske vlade ipak će doći, ali tek iduće kalendarske godine. Iz dokumenta III. odjeljenja DSIP saznajemo kako francuskog otpravnika poslova u Beogradu, Arnauda, zanima ima li uvrštavanje u spisak registracija diplomatskih vozila te predstavništva i misija PAV-a neki poseban značaj. Također, prenosi stav Pariza kako: "...očekuju da ćemo se držati obećanja koje im ambasador Černej izneo da za sada kod nas nema konkretnih razmatranja razmene ambasadora sa PAV-om."²⁴² Francuze je posebno zasmetao: "...spektakularan način priznavanja (PAV-a op.a.) na BK"²⁴³. Ovakva sitničavost uistinu potvrđuje povrijeđenost Francuske koja sada reagira na svaku potencijalnu afirmaciju PAV-a od strane FNRJ. Konačno, Arnaud je uvjeren kako će njihov ambasador najvjerojatnije stići u Beograd početkom ožujka.²⁴⁴

²³⁸"Rezime 5. rujna" *Vjesnik*, broj 5223, 6. rujna 1961, 1.

²³⁹"Priznanje vlade Alžira" *Borba*, broj 230, 6. rujna 1961, 3.

²⁴⁰Isto.

²⁴¹Ljubodrag Dimić, *Jugoslavija i Hladni rat: Oglеди o spoljnoj politici Josipa Broza Tita (1944-1974)* (Beograd: Arhipelag, 2014), 281-282. (Dalje: Dimić 2014)

²⁴²Diplomatski arhiv MSPRS, f-Francuska, F-29, Zabeleška o razgovoru s otpravnikom poslova francuske ambasade g. Arnaud-om 19.1.1962. god. u DSIPu, 19. siječanj 1962.

²⁴³Isto.

²⁴⁴Isto.

Umjesto dolaska francuskog ambasadora u Beograd događa se upravo suprotan razvoj situacije. Francuzi su zatražili od jugoslavenskog ambasadora Darka Černeja da do 7. veljače napusti Pariz uz neslužbeno obrazloženje kako: "...ne žele slati svog ambasadora u Beograd."²⁴⁵ Na ovaj način diplomatski odnosi svedeni su na razinu otpravnika poslova. Obje strane složile su se kako ne žele davati ovoj stvari nepotrebnii publicitet.²⁴⁶ Unatoč tome, francuski čin nailazi na osude međunarodne zajednice, kako zemalja članica PNZ, tako i većine francuskih saveznika.²⁴⁷ Ulaskom u završnu fazu pregovora između Francuske i PAV svaka dodatna međunarodna afirmacija samo jača pregovaračku poziciju PAV-a. Iz tog razloga odgođena francuska reakcija prema Jugoslaviji može se promatrati kao upozorenje prema članovima međunarodne zajednice koji bi mogli pratiti jugoslavenski primjer. Realno je za pretpostaviti kako su Francuzi smatrali jugoslavenski utjecaj u novonastalim afričkim i azijskim zemljama kao potencijalnu prijetnju vlastitim interesima u tim zemljama, pa iz tog razloga na ovaj način pokušavaju izvršiti pritisak na FNRJ. Tome u prilog govori telegram Arse Milatovića iz Bukurešta koji iznosi: "...navodne naše nade da pomažući Alžirce zagrabimo glavni deo u bogatstvima Sahare."²⁴⁸ Uz to, nakon pakistanskog priznanja PAV-a odlučeno je da se raspitaju o razlogu povlačenju Černeja iz Pariza kako bi se adekvatno pripremili na potencijalni francuski odgovor. Iz informacija koje su skupili saznajemo kako je glavni razlog francuskog ponašanja bio značajan angažman Jugoslavije: "...na aziskom i afričkom području, posebno prema Tunisu i Maroku, a kasnije svakako i prema budućem neovisnom Alžiru.", kao i činjenica da: "...De Golovoj vladi ne odgovara prodiranje jugoslovenskog socijalizma na ova područja i da u tome vidi ozbiljnu opasnost za francuske interese."²⁴⁹ Jedan od primjera ovakvog francuskog razmišljanja prenosi Lucić koji nakon potpisivanja Évianskih sporazuma citira zaposlenika francuskog ministarstva vanjskih poslova Raymonda koji tvrdi kako: "...sada možemo rivalisati sa vama u Africi".²⁵⁰ Bitno je naglasiti kako je ovakav francuski stav prisutan do potpisivanja Évianskih sporazuma koji će osigurati francuske interese u Alžiru, dok u kasnijim dokumentima na njega sve rjeđe nailazimo.

Potpisivanjem Évianskih sporazuma završen je rat između Francuske i PAV. Povodom ovog monumentalnog događaja Tito je De Gaulleu čestitao te izrazio veliko zadovoljstvo

²⁴⁵Diplomatski arhiv MSPRS, f-Francuska, F-29, Telegram za "Galeb", 3. veljače 1962.

²⁴⁶Isto.

²⁴⁷Diplomatski arhiv MSPRS, f-Francuska, F-29, Telegram svim predstavnicima FNRJ u inostranstvu, 14. veljače 1962.

²⁴⁸Diplomatski arhiv MSPRS, f-Francuska, F-29, Milatovićev telegram od 16. veljače 1962.

²⁴⁹Diplomatski arhiv MSPRS, f-Francuska, F-29, Lucićev telegram od 17. ožujka 1962.

²⁵⁰Diplomatski arhiv MSPRS, f-Francuska, F-29, Mesečno pismo ambasade FNRJ u Parizu za II. odeljenje DSIP-a od 13. travnja 1962.

zbog postizanja sporazuma s PAV-om. Rekao je i kako je vijest o njegovom: "...dalekovidnom i državničkom koraku..." s veseljem primljena kod jugoslavenskog naroda: "...koji, zbog svoje teške prošlosti, zna cijeniti takve historijske odluke." Tito je također rekao kako vjeruje da će priznanje neovisnosti Alžira biti od trajne koristi za oba naroda, alžirski i francuski, kao i doprinos očuvanju mira u svijetu, posebice u Africi. Također izražava nadu i želju za dobrim i prijateljskim odnosima Francuske i Jugoslavije.²⁵¹ U tom trenutku odnosi su još uvijek narušeni, te da po pitanju francusko-jugoslavenskih odnosa: "...Francuska vlada ne misli ništa preduzimati do referenduma u Alžiru."²⁵² koji je zakazan za 1. srpnja.

Istovremeno, Tito šalje telegram i Benyoucef Benkheddu kojem mu je čestitao srdačnije, rekavši kako je "...s ogromnim zadovoljstvom..." primio vijest o postignutom sporazumu i neovisnosti Alžira. Rekao je i kako: "...tu radost i zadovoljstvo dijeli čitav narod socijalističke Jugoslavije, koji je i sam prošao kroz slična iskušenja i zato je budno i sa strepnjom pratio borbu alžirskog naroda, vjerujući u pobjedu njegove pravedne stvari". Tito smatra kako će postignuti sporazum biti: "...snažan faktor mira i mirnog razvoja u pravcu ostvarenja težnji naroda Afrike, kao krupan doprinos miru i miroljubivom rješavanju spornih problema u svijetu uopće". Na kraju, Tito je izrazio želju za daljnjom prijateljskom suradnjom između alžirskog i jugoslavenskog naroda.²⁵³

Sumu alžirskog sukoba te njegove cijene za Francuze donosi nam Peter Calvocoressi opisujući ga kao: „...rat u koji su bili uključeni cvijet francuske vojske, cijeli spektar vojne vlasti i cenzure, terorizam i mučenje, tri pokušaja udara alžirskih Francuza protiv vlasti u Parizu, pad IV. Republike i alžirsko stjecanje nezavisnosti oružanom silom“²⁵⁴. S druge strane, FNRJ iz sukoba izlazi kao jedan od etabliranih vođa PNZ-a sa značajnim ugledom u međunarodnoj zajednici.

7.3.1. Ekonomska, znanstvena i kulturna suradnja

Prednosti liberalizacije uvoznih kvota iz 1960. otvorile su vrata porastu trgovinske suradnje između FNRJ i Francuske. Nažalost, loši politički odnosi ozbiljno su kočili ekonomsku suradnju tako da nije ostvaren puni potencijal ovih mjera. Unatoč tome, bilježimo

²⁵¹"Brzojav Tita de Gaulleu i Benhedi", *Vjesnik*, broj 5415, 20. ožujka 1962, 1.

²⁵²Diplomatski arhiv MSPRS, f-Francuska, F-29, Mesečno pismo ambasade FNRJ u Parizu za II. odeljenje DSIP-a od 13. travnja 1962.

²⁵³"Brzojav Tita de Gaulleu i Benhedi", *Vjesnik*, broj 5415, 20. ožujka 1962.

²⁵⁴Calvocoressi 2003, 575.

slučajeve poput uspješnog partnerstva između tvornice motocikala Tomos čije postrojenje u Kopru serijski proizvodi motocikle na temelju suradnje s francuskim Citroenom. Uplivom francuskog kapitala 1959. godine u iznosu od 10 miliona dolara, proizvodnja i kapital tvornice višestruko su se povećali te isplatili ulagačima njihov kapital.²⁵⁵ Dodatni primjer ekonomskoj suradnji tijekom opadanja diplomatskih odnosa je posjet predstavnika firme Pechiney Investicionoj banci. Uz to, francuski otpravnik poslova u Beogradu Arnaud izjavljuje kako će francuska ambasada: "...dati punu podršku realizaciji projekta firme Pechiney kao i drugim planovima saradnje (Slavonski Brod, Bor, Majdanpek, itd.)."²⁵⁶ Nadalje, u siječnju 1961. uspješno su vođeni razgovore između predstavnika francuske Službe tehničke suradnje s predstavnicima jugoslavenskog Zavoda za tehničku pomoć koji su se bavili rješavanjem problema realizacije programa tehničke pomoći.²⁵⁷ Krajem siječnja 1961. obaveze FNRJ prema Francuskoj iznosile su više od 100 milijuna dolara. Pitanja poput odštete za konzulat u Marseilleu i zaustavljanje jugoslavenskih brodova te zaplijene tereta još uvijek nisu riješena, a procjena odštete penje se do 100 milijuna dolara.²⁵⁸

Francuska odluka o degradiranju diplomatskih misija ostavila je niz pitanja u bilateralnim odnosima nerazjašnjenima. S jedne strane dolazi do totalnog zahlađenja diplomatskih odnosa, dok s druge strane vrata ostaju otvorena za kulturnu, znanstvenu i ekonomsku suradnju.²⁵⁹ No izbjegavanje kompletnog prekida bilateralnih odnosa, ne znači kako na njih ne utječe loša politička klima. Dapače, Francuzi postepeno smanjuju opseg odnosa s FNRJ unatoč izjavama kako: "...opozivanje ambasadora neće uticati na stepen odnosa"²⁶⁰. Ograničavanje ekonomske suradnje manifestiralo se kroz smanjenje: "...financiranje tehničke pomoći, dinarski aranžman, odlaganje sastanka Mešovitog komiteta, menjanje kreditnih uslova za neke poslove, intervencija COFACEa za kratkoročne kredite"²⁶¹

U 1961. godini kompletan jugoslavenski uvoz iznosio je 6,9 milijardi dinara, dok je izvoz bio samo 2,9 milijardi dinara. Od toga, francuski udio u jugoslavenskom izvozu iznosio

²⁵⁵Petrović 2009, 320.

²⁵⁶Diplomatski arhiv MSPRS, f-Francuska, F-29, Zabeleška o razgovoru s otpravnikom poslova francuske ambasade g. Arnaud-om 19.I.1962. god. u DSIPu, 19. siječanj 1962.

²⁵⁷Diplomatski arhiv MSPRS, f-Francuska, F-30, Zabeleška o razgovorima predstavnika francuske Službe tehničke saradnja sa predstavnicima jugoslavenskog Zavoda za tehničku pomoć, 3. veljače 1962.

²⁵⁸Točan iznos jugoslavenskih dugovanja prema Francuskoj bio je 30.178 milijardi dinara što preračunato iznosi 100.293 milijuna dolara. Diplomatski arhiv MSPRS, f-Francuska, F-29, Dokument o francusko-jugoslavenskim odnosima od 30. lipnja 1962.

²⁵⁹Diplomatski arhiv MSPRS, f-Francuska, F-29, Telegram svim predstavnicima FNRJ u inostranstvu, 14. veljače 1962.

²⁶⁰Diplomatski arhiv MSPRS, f-Francuska, F-29, Odgovor na mesečno pismo ambasade FNRJ u Parizu od 5. svibnja 1962.

²⁶¹Diplomatski arhiv MSPRS, f-Francuska, F-29, Dokument o francusko-jugoslavenskim odnosima od 30. lipnja 1962.

je 1.8% te 2.5% u uvozu. S druge strane, jugoslavenski udio u francuskoj robnoj razmjeni s inozemstvom iznosio je skromnih 0.50% izvoza te svega 0.25% uvoza. Poprilično je jasno kako ekonomska međuovisnost zbog svoje skromnosti nije mogla značajnije utjecala na poboljšanje ili srozavanje francusko-jugoslavenskih bilateralnih odnosa.²⁶²

Francuzi nastavljaju s obranom svojih kulturnih interesa u Jugoslaviji, prvenstveno se fokusirajući na izučavanje francuskog jezika te francuski institut, dok se čitava kulturna suradnja nalazi u točki u kojoj je neophodno reguliranje: "...kulturnom konvencijom ili sličnim sporazumom."²⁶³ Ova dva vida suradnje velikim dijelom su ovisila o međusobnim kontaktima privatnih osoba i njihovim nastojanjima za nastavkom suradnje unatoč nepovoljnoj političkoj klimi.

7.4. Popravak odnosa

"Odobravate li politiku vlade u Alžiru izraženu u ugovorima postignutim u Evianu i jeste li suglasni s aktima koje će vlada biti pozvana da poduzme za primjenu tih ugovora."²⁶⁴ Referendumom održanim 8. travnja 1962. francuska javnost izjasnila se potvrdno s više od 90% glasova što je uvelike ohrabrilo de Gaulle za konačnim priznavanjem alžirske nezavisnosti. Odluka o priznavanju uslijedit će nakon izjašnjavanja Alžiraca na referendumu zakazanom za 1. srpnja.²⁶⁵ Referendumom je trebalo odlučiti budućnost Alžira između tri scenarija. Prva mogućnost bila je krajnje nerealna, a nudila je opciju zadržavanja statusa francuskog departmana. Druga opcija je nudila nezavisnost uz potpuni raskid svih veza s Francuskom te je kao takva potkopavala osnovne principe Évianskih sporazuma. Konačno, treća opcija je nudila nezavisnost uz suradnju s Francuskom. Ova kompromisna opcija bila je u skladu sa sporazumima iz Éviana te je imala podršku obje strane.²⁶⁶ Službeni Pariz neće žuriti s popravljanjem odnosa s FNRJ dok se ne iskristalizira situacija oko odluke alžirskog naroda početkom srpnja čega je Beograd svjestan.²⁶⁷ Prema rezultatima referenduma, čak 99,

²⁶²Diplomatski arhiv MSPRS, f-Francuska, F-29, Informativna beleška o jugoslovensko-francuskim bilateralnim odnosima, 8. studeni 1962.

²⁶³Diplomatski arhiv MSPRS, f-Francuska, F-29, Lucićev telegram od 15. svibnja 1962.

²⁶⁴"Okršaji u Burbonskoj palači" *Vjesnik*, broj 5417, 22. ožujka 1962, 1. stranica

²⁶⁵"Francuska je rekla - da" *Vjesnik*, broj 5435, 9. travanj 1962, 1. stranica

²⁶⁶"Tri pitanja na referendumu" *Vjesnik* broj 5415, 20. ožujak 1962, 3. stranica

²⁶⁷Diplomatski arhiv MSPRS, f-Francuska, F-29, Lucićev telegram od 15. svibnja 1962.

73%²⁶⁸ birača se izjasnilo za nezavisnost Alžira u suradnji s Francuskom, čime je otklonjen glavni kamen spoticanja između FNRJ i Francuske te otvoren put popravljaju narušenih odnosa. Gubitak međusobnog povjerenja neće se moći nadoknaditi preko noći. Do početka revitalizacije odnosa konačno kreće 31. kolovoza kada dolazi do predaje akreditacija ambasadora šefovima država.²⁶⁹ Novi ambasador FNRJ u Francuskoj bio je Dimitrije Miljković. U razgovoru Koče Popovića s novim francuskim ambasadorom Jean Binocheom o zaokretu u odnosima između Francuske i FNRJ: "... stiče se utisak da Francuzi smatraju da je rešenjem alžirskog pitanja otklonjena osnovna smetnja koja je stajala na putu razvoja jugoslovensko-francuskih odnosa, a pitanja po kojima se naši stavovi razilaze ne pominje se kao prepreka razvoja tih odnosa."²⁷⁰

Sama izmjena ambasadora nije donijela trenutačni popravak situacije budući da su razlike u francusko-jugoslavenskim stavovima po nizu međunarodnih pitanja u ovom trenutku, ipak bile značajne, već ju možemo promatrati kao bitan simboličan iskorak koji će ubrzati otprije zadanu dinamiku odnosa. Potvrdu tome vidimo u međusobnoj percepciji Francuske i FNRJ gdje jedna u drugoj vide zanimljivog partnera čiji utjecaj mogu koristiti u svrhu ostvarivanja vlastitih interesa: "...poboljšanje naših odnosa sa Francuskom jača naše pozicije prema drugim zemljama Zapadne Evrope (na primer SR Nemačka)." dok: "...u arapskom svetu će pokušati da naš uticaj koriste za poboljšanje svojih odnosa sa tim zemljama. U odnosu na Istočnu Evropu oni će verovatno pokušati da nas "stimulišu" u skladu sa svojim posebnim interesima i ciljevima. U svemu tome mi možemo naći određene interese za sebe."²⁷¹

7.4.1. Ekonomska, znanstvena i kulturna suradnja

Druga polovica 1962. donosi nastavak ograničene suradnje uzrokovane napetostima u diplomatskim odnosima između dvaju zemalja. Priznanjem alžirske neovisnosti započinje se s postepenom popravljajem bilateralnih odnosa koja će do kraja godine normalizirati većinu ograničenih ekonomskih, znanstvenih i kulturnih elemenata. Posebno će se ovaj

²⁶⁸Prema saopćenju Centralne komisije od ukupno 6 540 736 birača, na referendumu je sudjelovalo 6 017 680 birača, od kojih se 5 992 115 izjasnilo za nezavisnost Alžira, a svega 16 534 glasala su protiv. Nevažecim su proglašeni glasovi 25 565 birača." u "Definitivni rezultati referendumu" *Vjesnik*, broj 5520, 4. srpnja 1962, 1.

²⁶⁹Todić 2015, 244; Petrović 2009 332.

²⁷⁰Diplomatski arhiv MSPRS, f-Francuska, F-29, Podsetnik za razgovor druga Koče Popovića sa francuskim ambasadorom Jean Binoche-om, 18. rujna 1962

²⁷¹Diplomatski arhiv MSPRS, f-Francuska, F-29, Francuska unutrašnja i spoljna politika posle evijanskih sporazuma i jugoslovensko-francuski bilateralni odnosi, dokument bez datume uz rukom napisanu oznaku - kraj 1962

rapprochement osjetiti na polju ekonomskih i kulturnih odnosa. U Beogradu se 15. studenog organiziraju trgovinski pregovori koji rezultiraju novim trgovinskim i platnim sporazumom. Njime: "...poboljšan je tretman za izvoz naših proizvoda u Francusku i stvorene mogućnosti za povećanje trgovinske razmene."²⁷² Nadalje, Francuzi odobravaju novi robni kredit u iznosu od 150 milijuna franaka s ciljem nabavke "reprodukcionog materijala" kako bi se doprinijelo međusobni gospodarski odnosi značajnije poboljšali. Uz to, dodijeljen je kredit Mešovitom komitetu za privrednu saradnju i tehničku pomoć u iznosu od 15 milijuna franaka kako bi se njegovo djelovanje na obostranu korist nastavilo i u budućnosti.²⁷³

Krajem 1962. raspravljalo se o donošenju kulturne konvencije između Francuske i FNRJ kako bi se regulirala suradnja: "... u oblasti prosvete, nauke i kulture, kao i u oblasti informacija i štampe."²⁷⁴ Možemo zaključiti da unatoč sporoj obnovi političkih i diplomatskih odnosa, kulturna i znanstvena suradnja bez većih poteškoća nastavlja s normalnim funkcioniranjem. Zahvaljujući poboljšanju kulturnog i znanstvenog te posebice ekonomskog segmenta bilateralnih odnosa, dolazi do stvaranja pozitivnije klime za popravljnje narušenog povjerenja i u diplomatskom segmentu.

8. JUGOSLAVENSKI INTERESI U NEOVISNOM ALŽIRU

Značajna podrška koju je FNRJ pružala FLN-u tijekom borbe za neovisnost bazira se na materijalnoj, humanitarnoj, vojnoj i diplomatskoj pomoći. Naivno je za vjerovati kako je FNRJ djelovala isključivo na temelju uvjerenja u ispravnost borbe Alžiraca za neovisnošću, istovremeno riskirajući tradicionalno dobre, prijateljske, odnose s Francuskom. Višegodišnja krvava borba alžirskih revolucionara protiv francuskih kolonijalnih vladi priskrbili su FLN-u značajan ugled među afričkim i azijskim zemljama, većinom članicama PNZ-a. Iz tog razloga, masovna podrška alžirskoj borbi za neovisnost pružala je FNRJ priliku za etabliranjem unutar PNZ-a kao jednog od bakljonoša ideje nesvrstavanja, dok je njezin geografska pozicija, kao europska zemlja u Pokretu, davala dodatni element prestiža. Uzmemo li uz to u obzir kako je temelj jugoslavenske države uspješna narodna borba protiv nacizma i fašizma te suverenost prema nasrtajima bloka prema kojem je ideološki gravitirala, dolazimo do zaključka kako su

²⁷²Diplomatski arhiv MSPRS, f-Francuska, F-29, Francuska unutrašnja i spoljna politika posle evijanskih sporazuma i jugoslovensko-francuski bilateralni odnosi, dokument bez datume uz rukom napisanu oznaku - kraj 1962

²⁷³Isto.

²⁷⁴Isto.

FNRJ te njezin karizmatični vođa predstavljali iznimno privlačan model brojnim narodima koji skidaju okove kolonijalizma, posebice onima koji to čine kroz oružanu borbu.

Neovisni Alžira trebao je biti primjer uspješne borbe pokretima za neovisnost diljem svijeta. Alžirci su u procesu izgradnje vlastite države i institucija uzore tražili u prijateljskim zemljama od kojih je FNRJ nudila iznimno privlačnu ideju radničkog samoupravljanja. U tome veliku ulogu odigrale su brojne jugoslavenske organizacije²⁷⁵ koje su tijekom rata aktivno sudjelovale u pomoći Alžiru. Posljedica toga bilo je uvođenje radničkog samoupravljanja u sektore poljoprivrede i industrije gdje je korišten jugoslavenski model.²⁷⁶ Na ovaj način Jugoslaveni su stekli dodatni utjecaj u Alžiru, iako bez krutog nametanja vlastitih pozicija. Dapače, Alvin Rubinstein u svom djelu *Yugoslavia and the Nonaligned World* suprotstavlja jugoslavenski model izgradnje nacije kineskom i sovjetskom navodeći sposobnost jugoslavenskih vođa ne da "prodaju" svoj model, već da na temelju vlastitog iskustva prikažu kako put u socijalizam može biti višestruk te da se istakne nužnost svake nacije da pronađe onaj pravac koji najviše odgovara njihovoj situaciji. Ovakav pristup nije nametao ideje i modele te je kao takav puno lakše prihvaćan među novonastalim afričkim državama, posebice u Alžiru i Egiptu.²⁷⁷

Jugoslavenska vojna pomoć obuhvaćala je značajne količine naoružanja i opreme. Humanitarna pomoć u četverogodišnjem razdoblju od otvorenog slanja 1958. pa do kraja sukoba 1962. iznosila je oko milijardu dinara. Jugoslavija je pomagala Alžiru oko sredstava za informiranje. Tako je prva gramofonska ploča s alžirskom himnom i borbenim pjesmama nastala u Jugoslaviji. Također, u Beogradu se kroz tri knjige izdaju svih brojevi službenog glasila FLN-a *El Moudjahida*. Jugoslavenski stručnjaci pomažu Alžircima s treningom vojnih snimatelja i novinara, kao i pri nabavki opreme neophodne za snimanje. Brojni alžirski ranjenici slani su u Jugoslaviju na rehabilitaciju ili su bili tretirani od strane jugoslavenskih doktora koji su bili u Tunisu, Maroku i završetkom rata u Alžiru.²⁷⁸ Nažalost, zbog tajnosti pod kojom je većina jugoslavenske pomoći dopremana, njezine stvarne razmjere gotovo je nemoguće sveobuhvatno istražiti.

Jugoslavenska pomoć i podrška nije prošla nenagrađeno. Alžirci koji su ekonomsku i gospodarsku ovisnost o Francuskoj u periodu nakon završetka rata doživljavali kao

²⁷⁵ Ističu se Savez boraca, Savez sindikata i Udruženje ratnih vojnih invalida. Jugoslavenski Crveni križ pomaže s uspostavljanjem Centra za rehabilitaciju u Nasenu, a posebno pozitivno je doživljena akcija Savez društva za staranje o deci i omladini čijim se sredstvima podiže deset montažnih škola za alžirske izbjeglice koji se nalaze u Tunisu i Maroku. Pečar 1967, 600.

²⁷⁶ Alvin Z. Rubinstein, *Yugoslavia and the Nonaligned World* (Princeton: Princeton University Press, 1970), 205., (Dalje Rubinstein 1970); Naylor 2000, 57.

²⁷⁷ Rubinstein 1970, 196-197.

²⁷⁸ Pečar 2009, 599-600.

svojevrnsnu izdaju tražili su alternative francuskom kapitalu. Također, masovnim egzodus *pieds-noire* koji su predstavljali glavninu stručnih kadrova koji su trebali nositi većinu alžirskog postratnog oporavka. Jugoslavija je slanjem svojih tehničkih, ali i niza ostalih stručnjaka pomagala pri krpanju stvorenog vakuuma. Uz to, FNRJ iskorištava povoljnu situaciju otvaranja alžirskog tržišta te pod egidom pomoći Alžircima prodaje svoje proizvode. Jedan od brojnih primjera je prodaja 500 traktora "Zadrugar" s prikolicama alžirskom ministarstvu poljoprivrede.²⁷⁹

Nakon potpisivanja prvog platnog sporazuma između alžirskog ministra financija Ahmeda Francisa i jugoslavenskog otpravnika poslova u Alžiru Martina Gabričevića stvoreni su temelji za regulirane ekonomske odnose između dvaju zemalja (tek krajem godine dolazi Dizdarević u Alžir op.a.).²⁸⁰ Pod ekonomskom suradnjom također je potrebno istaknuti i trgovinski sporazum od 1. veljače 1963. temeljem kojeg je odobren kredit od 10 milijuna dolara. Zahvaljujući odobrenom kreditu jugoslavenske tvrtke su u Alžiru izgradile dvije tekstilne tvornice, tvornice voćnih sokova i tvornice kože.²⁸¹ Nakon pružene pomoći tijekom rata, kreditiranjem, izrazima solidarnosti te općenito razumijevanjem za alžirske probleme Alžirci su smatrali kako im je FNRJ: "...najbliža nearapska zemlja"²⁸²

9. ZAKLJUČAK

Borba alžirskog naroda za neovisnost nije bila klasična borba potlačenih protiv kolonizatora. Moć i ugled Francuske, kao i hladnoratovska uvjetovanost primorali su borce FLN-a na snalažljivost s ciljem stjecanja neovisnosti. Zahvaljujući prepoznavanju važnosti dekolonizacijskog vala u međunarodnoj zajednici, kao i realnu procjenu vojne situacije na terenu, FLN vrlo rano usmjerava svoju borbu prema van. Internacionalizacija alžirskog pitanja postepeno je hvatala zamah, a velikog pobornika pronašla je u FNRJ koja u prvoj polovici pedesetih godina traži svoje mjesto među blokovima. Zahvaljujući geopolitici osuđena je na poziciju između dva suprotstavljena bloka koju vrlo uspješno okreće u svoju korist vješto iskorištavajući bipolarnu uvjetovanost hladnoratovske međunarodne politike. Usmjeravajući svoju vanjsku politiku prema ideji nesvrstavanja, FNRJ će se isprofilirati kao jedan od vođa Pokreta nesvrstanih zemalja čija je prva konferencija te službeni osnutak bio upravo u Beogradu 1961.

²⁷⁹ „Pošiljka jugoslavenskih traktora stigla u Alžir“ *Vjesnik*, 24. listopada 1962.

²⁸⁰ „Potpisan prvi platni sporazum Alžir–FNRJ“ *Vjesnik*, 9. studeni 1962, 1.

²⁸¹ „Jugoslavija daje dugoročni kredit Alžiru“ *Vjesnik*, 2. veljače 1963.

²⁸² Đimić 2014, 284.

Francuska je uspješno prebrodila gospodarske posljedice Drugog svjetskog rata te je vrlo brzo vratila reputaciju moćne zemlje. Unatoč porazu u Indokini i prolongiranju Alžirskog rata njezina reputacija vojne sile uvijek se iznova obnavljala. Zahvaljujući statusu stalne članice Vijeća sigurnosti UN-a te posjedovanju nuklearnog naoružanja, Francuska je imala bitnu, iako buntovnu, ulogu unutar NATO saveza. Iz tog razloga, u razgovorima s Francuskom oko Alžira pristupalo se vrlo oprezno. Posljedica izraženog opreza rezultirala je ograničenom podrškom međunarodne zajednice prema FLN-ovim nastojanjima za internacionalizacijom njihove borbe.

Jačanjem ideje nesvrstanosti FNRJ vidi mogućnost da se isprofilira kao jedan od vođa pokreta, dok se borba alžirskog naroda nudi kao savršena prilika za dokazivanje. Uz to, francuski protekcionizam po pitanju pristupa tržištu njezinih kolonija bio je problematičan za FNRJ koja je u tim tržištima vidjela savršenu priliku za izvoz vlastitih proizvoda. Sve većom involviranosti po pitanju budućeg neovisnog Alžira otvarala se mogućnost boljoj suradnji uspješnim okončanjem rata. Dozirajući način i količinu podrške upućene FLN-u tijekom mandata prijateljskih vlada Mendes-Francea i Molleta, FNRJ istovremeno uspijeva održati prijateljske odnose s Francuskom koje obje države baštine. Postepeno opadanje kvalitete odnosa zabilježit će se tijekom mandata onih vlada koje su naginjale prema desno, a trajat će sve do pada francuske IV. Republike.

Prijelomni događaj za daljnji tijek rata, kao i situaciju u francusko-jugoslavenskim odnosima bio je dolazak generala Charlesa de Gaullea na vlast te posljedično proglašenje Pete Republike. Dugoročno gledano bio je ovo jedan od najistaknutijih događaja u povijesti Francuske u dvadesetom stoljeću. De Gaulleovim imenovanjem rat ulazi u novu fazu koja će donijet gotovo potpuno uništenje vojnih kapaciteta ALN, ali će s druge strane, zahvaljujući diplomatskim naporima i nespremnosti kolona na kompromis, rezultirati alžirskom neovisnošću. Također, veliki uspjeh de Gaulleu bio je otklanjanje kolonijalnog utega kroz osnivanje Francuske zajednice, a već 1960. i do stjecanja neovisnosti niza francuskih kolonijalnih posjeda. Ovaj potez značajno je ojačao ugled Francuske u međunarodnoj zajednici.

Zahvaljujući angažiranosti FNRJ u anti-kolonijalnim naporima, posebice po pitanju Alžira, okončanjem rata otvorile su se mogućnosti pristupa brojnim afričkim tržištima. Aktivnosti FNRJ nisu prošle neprimijećeno u Francuskoj koja sve češće zaustavlja jugoslavenske brodove za koje sumnja kako prevoze naoružanje borcima ALN-a. Također, sve češći su protesti francuske ambasade u Beogradu, kao i Quai d'Orsaya po pitanju jugoslavenske podrške FLN-u. Ključna godina za okončanje sukoba bila je 1961. Slamanjem

pokušaja vojnog puča otklonjene su sve velike prepreke potpisivanju primirja. Uz to, početkom rujna dolazi do održavanja prve konferencije pokreta nesvrstanih zemalja u Beogradu. Najznačajnija posljedica konferencije za francusko-jugoslavenske odnose bilo je službeno jugoslavensko priznanje Privremene alžirske vlade. Čin koji je trebao rezultirati automatskim prekidom diplomatskih odnosa ovog puta nije imao takvu posljedicu. Francuzima je jugoslavenski utjecaj među arapskim zemljama bio u tom trenutku od prevelikog značaja, iako nisu krili svoje nezadovoljstvo. Do francuske reakcije ipak dolazi početkom veljače 1962. godine kada se diplomatski odnosi spuštaju na razinu otpravnika poslova. Ovaj jednostrani francuski čin doživljava brojne osude od strane međunarodne zajednice.

Razlog zbog kojeg je alžirski konflikt nosio veliku težinu bila je činjenica da ga niti jedna od zaraćenih strana nije smjela izgubiti. Potencijalna pobjeda Francuza otklonila bi alžirske nade u osamostaljenje. Porazom bi Alžirci izgubili bitan impuls u međunarodnoj politici koji im je omogućio dekolonizacijski val, kao i širenje ideje panarabizma. Uz to, ostali bi i bez generacije boraca te karizmatičnog i sposobnog vodstva. Uspjeh bi, osim neovisnosti, donio ogroman prestiž među arapskim i afričkim zemljama.

Za Francuze bi poraz značio dodatni udarac francuskom ugledu u međunarodnoj zajednici, doveo bi do drastičnog smanjenja utjecaja u Magrebu, lišio ih naftom i plinom bogate Sahare koja je ujedno i pružala lokacije za testiranje nuklearnog oružja. Uz to, došlo bi do gubitka vojnih baza u Sahari i na Mediteranu koje su bile od strateškog interesa za Francuze. Konačno, budućnost više od milijun Francuza u Alžiru bila bi dovedena u pitanje. S tolikim ulozima na obje strane, svaki kompromis djelovao je kao priznavanje poraza.

Zahvaljujući neupitnom ugledu, ali i sposobnosti Charlesa de Gaullea, stvaraju se neophodni uvjeti za "oslobođenje" Francuske od "alžirskog zatočeništva". Sporazumi su potpisani u Évianu 18. ožujka 1962. čime na snagu stupa primirje. Također, otklonjen je glavni kamen spoticanja između Francuske i FNRJ. Do postepenog poboljšanja francusko-jugoslavenskih odnosa dolazi tek nakon proglašenjem alžirske neovisnosti početkom srpnja, dok normalizacija svoj zamah dobiva krajem kolovoza i povratkom ambasadora. Referendumom prihvaćena neovisnost u suradnji s Francuskom u praksi je značila ostanak utjecaja francuskog kapitala koji se može tumačiti kao oblik neokolonijalizma. Očuvanjem vlastitih interesa, Francuska prestaje percipirati FNRJ isključivo kao konkurenta u Africi, već ga kreće promatrati kao potencijalnog partnera.

Tijekom čitavog Alžirskog rata i jugoslavenskog "podmetanja nogu" Francuzima, ekonomska, kulturna i znanstvena suradnja održavale su visoku kvalitetu odnosa. Jedini

izuzetak bilježimo krajem 1961. i u prvom dijelu 1962. tijekom najgore faze u odnosima ovih dvaju država. Normalizacija odnosa odvija se postepeno nakon proglašenja alžirske neovisnosti gdje bliska ekonomska, kulturna i znanstvena suradnja bitno olakšavaju čitav proces.

Možemo zaključiti kako se Francuska grčevito borila da zaštiti vlastite nacionalne interese prezentirajući Alžir kao internu stvar jedne suverene države. S druge strane, FNRJ je alžirsku borbu za neovisnošću odbijala gledati kao unutarnji problem Francuske, već mu je pristupila kao kolonijalnom pitanju. Jugoslavensko vodstvo ispravno je procijenilo situaciju u Alžiru. Pod rizikom prekida odnosa s Francuskom, FNRJ šalje svoju podršku i pomoć alžirskim borcima za neovisnost. Rizik se isplatio, a ugled FNRJ u svijetu značajno je porastao. Narušeni odnosi s Francuskom relativno brzo su obnovljeni dok je FNRJ u Alžircima dobili bitnog trgovinskog partnera, kao i saveznika u Pokretu nesvrstanih zemalja.

10. BIBLIOGRAFIJA

IZVORI:

Arhivska građa

Arhiv Jugoslavije, Beograd

Diplomatski arhiv Ministarstva spoljnih poslova Republike Srbije, Beograd

Novine

Borba. 1958., 1959., 1961., 1962.

Vjesnik. 1956., 1958., 1961., 1962., 1963.

LITERATURA:

Ageron, Charles-Robert. *Modern Algeria: A History from 1830 to the Present*. London: Hurst & Company, 1991.

Bekić, Darko. *Jugoslavija u hladnom ratu : odnosi s velikim silama : 1949-1955*. Zagreb: Globus, 1988.

Byrne, Jeffrey James. "Je ne vous ai pas compris": De Gaulle's Decade of Negotiation with the Algerian FLN, 1958–1969." U: *Globalizing de Gaulle International Perspectives on French Foreign Policies, 1958–1969*, ur. Christian Nuenlist, Anna Locher i Garret Martin, 251-270. New York: Lexington Books, 2010.

Byrne, Jeffrey James. *Mecca of Revolution: Algeria, Decolonization and the Third World Order*. New York: Oxford University Press, 2016.

Calvocoressi, Peter. *Svjetska politika nakon 1945*. Zagreb: Nakladni zavod Globus, 2003.

Chapin Metz, Helen, ur. *Algeria: a country study*. Washington: Library of Congress, 1994.

Connelly, Matthew. *A Diplomatic Revolution: Algeria's Fight for Independence and the Origins of the Post–Cold War Era*. New York: Oxford University Press, 2002.

Dimić, Ljubodrag. *Jugoslavija i Hladni rat: Ogledi o spoljnoj politici Josipa Broza Tita (1944- 1974)*. Beograd: Arhipelag, 2014.

- Drew, Allison. *We are no longer in France: Communists in colonial Algeria*. New York: Manchester University Press, 2014.
- Evans, Martin. *Algeria: France's undeclared war*. New York: Oxford University Press, 2012.
- Evans, Martin. "The *Harkis*: the Experience and Memory of France's Muslim Auxiliaries." U: *The Algerian War and the French Army, 1954–62 Experiences, Images, Testimonies*, ur. Martin S. Alexander, Martin Evans i J.F.V. Keiger, 117-133. New York: Palgrave Macmillan Ltd, 2002.
- Gildea, Robert. *France since 1945*. New York: Oxford University Press, 2002
- Haine, W. Scott. *The History of France*. Westport: Greenwood Press, 2000.
- Jakovina, Tvrtko. *Treća strana Hladnog rata*. Zaprešić: Faktura, 2011.
- Judt, Tony. *Postwar: A history of Europe since 1945*. New York: Penguin Group, 2005.
- Kissinger, Henry. *Diplomacy*. New York: Simon & Schuster, 1994.
- Médard, Frédéric. „Les débuts de la Guerre d'Algérie : errements et contradictions d'un engagement.“ *Guerres mondiales et conflits contemporains*, 240 (2010): 81-100.
- Naylor, Phillip. C. „A Reconsideration of the Fourth Republic's Legacy and Algerian Decolonization.“ *French Colonial History*, 2 (2002): 159-180.
- Naylor, Phillip C. *France and Algeria: A History of Decolonization and Transformation*. Gainesville: University Press of Florida, 2000.
- Pečar, Zdravko. *Alžir do nezavisnosti*. Beograd: Prosveta – Institut za izučavanje radničkog pokreta, 1967.
- Petrović, Dragan. *Francusko-jugoslovenski odnosi u vreme Alžirskog rata 1952-1964*. Beograd: Institut za međunarodnu politiku i privredu, 2009.
- Petrović, Vladimir. *Titova lična diplomatija: studije i dokumentarni prilozi*. Beograd: Institut za savremenu istoriju, 2010.

- Pribičević, Novak. Drago Roksandić, et al. *Međunarodni odnosi i vanjska politika socijalističke Jugoslavije: studije i dokumenti*. Zagreb: Centar društvenih djelatnosti Saveza socijalističke omladine Hrvatske, 1979.
- Roberts, Sophie Beth. " Jews, Citizenship, and Antisemitism in French Colonial Algeria, 1870- 1943." Ph.D. diss., University of Toronto, 2011.
- Rubinstein, Alvin Z. *Yugoslavia and the Nonaligned World*. Princeton: Princeton University Press, 1970.
- Shepard, Todd. *The invention of decolonization : the Algerian War and the remaking of France*. Ithaca: Cornell University Press, 2006.
- Thénault, Sylvie. „L'OAS à Alger en 1962. Histoire d'une violence terroriste et de ses agents.“ *Annales. Histoire, Sciences Sociales* 63/5 (2008): 977-1001
- Todić, Katarina. "A traditional friendship? France and Yugoslavia in the Cold war world, 1944– 1969." Ph.D. diss., McMaster University, 2015.
- Tot, Dora. "Alžirski rat za nezavisnost (1954. – 1962.)." *Rostra: časopis studenata povijesti Sveučilišta u Zadru* 8/8 (2017): 223-232.

WEB STRANICE:

www.britannica.com

www.conseil-constitutionnel.fr

www.documents-dds-ny.un.org

www.enciklopedija.hr

www.krlezijana.lzmk.hr